משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר נזיקין

מלאכת שלמה על משנה בבא מציעא

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה בבא מציעא

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-בבא-מציעא/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 7
משנה ג 8
משנה ד 9
משנה ה 10
משנה ו 10
משנה ז 11
משנה ח 12
פרק ב 15
משנה א 15
משנה ב 16
משנה ג 18
משנה ד 19
משנה ה 20
משנה ו 21
משנה ז 22
משנה ח 23
משנה ט 24
משנה י 26
משנה יא 27
פרק ג 29
משנה א 29
משנה ב 31
משנה ג 32
משנה ד 32
משנה ה 33
משנה ו 33
משנה ז 34
משנה ח 35
משנה ט 35
משנה י 36
משנה יא 36
משנה יב 37
פרק ד 37
משנה א 37
משנה ב 40
משנה ג 41
משנה ד 41
משנה ה 42
משנה ו 43
משנה ז 44
משנה ח 45
משנה ט 45
משנה י 48
משנה יא 49
משנה יב 50
פרק ה 50
משנה א 50
משנה ב 51
משנה ג 54
משנה ד 54
משנה ה 55
משנה ו 56
משנה ז 57
משנה ח 59
משנה ט 59
משנה י 60
משנה יא 61
פרק ו 62
משנה א 62
משנה ב 62

משנה ג 63
משנה ד 65
משנה ה 65
משנה ו 67
משנה ז 68
משנה ח 68
פרק ז 69
משנה א 69
משנה ב 70
משנה ג 71
משנה ד 72
משנה ה 73
משנה ו 73
משנה ז 74
משנה ח 74
משנה ט 75
משנה י 75
משנה יא 76
פרק ח 77
משנה א 77
משנה ב 78
משנה ג 80
משנה ד 80
משנה ה 81
משנה ו 82
משנה ז 83
משנה ח 83
משנה ט 84
פרק ט 84
משנה א 84
משנה ב 85
משנה ג 86
משנה ד 88
משנה ה 88
משנה ו 89
משנה ז 89
משנה ח 89
משנה ט 91
משנה י 91
משנה יא 92
משנה יב 92
משנה יג 95
פרק י 99
משנה א 99
משנה ב 100
משנה ג 101
משנה ד 101
משנה ה 102
משנה ו 104

פרק א

משנה א

שנים אוחזין וכו' פ' גט פשוט (בבא בתרא דף ק"ע) ובירושלמי ר"פ שני דכתובות. וכתב הר"ר יהוסף ז"ל כן הוא אוחזין בטלית ולא האוחזין וצ"ע בדרך הרמזים של סתרי תורה ע"כ. וכתבו תוס' ז"ל שנים אוחזין בטלית איידי דאירי מחלוקת נסורת נגר ובעל הבית דקתני במעצד הרי אלו שלו ובכשיל של בעל הבית תנא הכא נמי דיני חלוקה ואע"ג דבתרי מסכתות אין סדר למשנה ואיכא מ"ד כולה נזיקין לאו חדא מסכת היא ה"מ לענין מחלוקת ואח"כ סתם לפי שרבי לא היה לומר כסדר אלא כמו שהיו חפצים התלמידים ושמא שנה בבא מציעא תחלה אבל כשחברם על הסדר חברם וצריך בכל מסכתא טעם למה נשנית אחר שלפניה כדדייק בריש מסכת שבועות מכדי תנא ממכות קסליק וכו' וכן בסוטה עכ"ל ז"ל. וכתוב בספר שארית יוסף בכלל כ"ד בנתיב א' בשם הר"ן ז"ל לשיטת מציעא דהקשה הר"ן ז"ל וא"ת פרק אלו מציאות היה לו לשנות ראשונה ללמד שיש מציאה ושהיא של מוצאה אבל עכשיו שעדיין לא למדנו שיזכה בשום מציאה היאך הוא שונה מחלוקתם של מוצאי מציאות וי"ל אין הכי נמי אלא משום דתנא מקמא קסליק ותנן בפ' הגוזל בתרא ישבע כמה הוציא ויטול תנא נמי הכא שאף הן נשבעין ונוטלין ע"כ ולפי זה נוכל לומר שגם התוספות לזה כוונו במה שאמרו איידי דקתני וכו' עכ"ל ז"ל. ופי' רש"י ז"ל שנים אוחזין דוקא אוחזין דשניהם מוחזקים בה ואין לזה כח בה יותר מזה שאילו היתה ביד אחד לבדו הוי אידך המע"ה בעדים שהיא שלו ואינו נאמן ליטול בשבועה ע"כ:

זה ישבע שאין לו בה. וכו' וא"ת אמאי לא אמרינן כל דאלים גבר כדאמרינן בפ' חזקת הבתים גבי דינא דההוא ארבא וי"ל דהתם אינם מוחזקים לא זה ולא זה ומש"ה אמרי' כל דאלים גבר אבל הכא דמוחזקים הם זה וזה לא אמרינן כל דאלים גבר והכא נמי אי מונח אארעא הוי דין כל דאלים גבר:

ויחלוקו. ואין בחלוקתה לשנים הפסד דחזיא לקטנים. ומתני' מיתוקמא בין לרבנן דאמרי בעלמא גבי שור שנגח את הפרה וגבי המחליף פרה בחמור המע"ה דהתם דלא תפסי תרוייהו אמרי רבנן המע"ה והכא דתרוייהו תפסי לה בשבועה ובין לסומכוס דפליג עלייהו ואמר הממון המוטל בספק חולקין כי אמר סומכוס שמא ושמא אבל ברי וברי לא אמר חולקין אלא בשבועה ואפילו לרבה בר רב הונא דאמר אפילו ברי וברי אמר סומכוס חולקין בלא שבועה לא קשה מידי דשבועה זו דרבנן וכן נמי מיתוקמא מתני' בין לרבנן דאמרי לקמן פ"ג השאר יהא מונח עד שיבא אליהו בין לר' יוסי דאמר א"כ

מה הפסיד הרמאי אלא הכל יהא מונח עד שיבא אליהו דהתם ודאי איכא רמאי ומש"ה קנסינן למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אבל הכא מי יימר דאיכא רמאי דלימא תהא הטלית מונחת עד שיבא אליהו אימור תרוייהו בהדי הדדי אגבהוה בין במציאה בין במקח. והעלה נמקי יוסף בשם הרנב"ר ז"ל דה"ה בזה אומר אני ארגתיה וזה אומר אני ארגתיה או זה אומר אני מצאתיה היום וזה אומר אני מצאתיה אתמול דאינא ודאי רמאי דאמרי' יהא מונח כיון דתרוייהו תפסי דהא ההיא דר' יוסי חשיב כאילו תרוייהו תפסי כיון שהנפקד אינו תופס ממון זה אלא מכח שניהם וכל מה ששניהם יסכימו בו יש לעשות מ"מ בדשניהם תפסי אמרי' יהא מונח ובדלא תפסי אם הוא רמאי אחד מהם בודאי כדכתיבנא אמרינן ביה כל דאלים גבר ע"כ. ולשון ספר הלבוש בח"מ ריש סימן קל"ח כל אחד נשבע שיש לו חלק בזה הדבר ושאין לו בה פחות מחציה ונוסח שבועה זו בזה הלשון הוא מפני שבזה הלשון יתוקנו כמה רמאיות שהיו אפשר להיות בדעת הנשבע אם היה נשבע בלשון אחר שאם היה נשבע סתם שאין לו בה פחות מחציה היה אפשר לפרש כונתו אפילו אין לו בה כלום באמת הוא נשבע והכי נשבע שבועה שאין לי בה כלום אפילו מה שהוא פחות מחציה אין לי בה והרי אין לו בה כלום והוא צריך לישבע שיש לו בה חציה ואם ישבע שיש לו בה חציה הרי מרע לדבוריה שאמר כולה שלי ואם ישבע כולה שלי הרי אי אפשר ליתן לו כולה שהרי חברו תפוש בה ואתי לאפוקי לעז על ב"ד שנשבע שכולה שלו והם אומרים שיחלוקו לכך ישבע בזה הלשון אני אומר שיש לי בה ודעתי אפילו כולה יש לי בה ולדבריכם שאינכם מאמינים לי בכולה אני אומר יש לי בה חלק ואם תאמרו שליש או רביע שבועה שאין לי בה פחות מחציה ע"כ. ומבואר הוא במה שנכתב כבר ובמה שיכתב בס"ד:

וזה אומר חצייה שלי. תוס' פ' מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ח.) ופי' רש"י ז"ל וזה אומר חציה שלי מודה הוא דהחצי של חברו ואין דנין אלא על חציה הלכך זה האומר כולה שלי ישבע וכו' כמשפט הראשון מה שהן דנין עליו נשבעין שניהם שאין לכל א' בו פחות מחציה ונוטל כל א' חציה ע"כ. ובגמ' פריך כי משתבע שאין לו בה פחות מחציה באמת הוא נשבע שהרי אין לו כלום דבשלמא אם היה לו בה שליש או רביע והוא נשבע שאין לו בה פחות מחציה נשבע בשקר שהרי יש לו בה שליש שהוא פחות מחציה ואין לו בה חציה אבל כשאין לו בה כלום נשבע הוא באמת ואע"ג דע"ד ב"ד משביעין אותו מ"מ לא היה להם לתקן שבועה בלשון דלא משתמע שחציה שלו ומשני אמר רב הונא דאמר כולה שלי ולדבריכם שבועה שיש לי בה ואין לי בה פחות מחציה ושבועה זו מדרבנן כדי שלא יהא כל א' הולך ותוקף בטליתו של חברו ואומר שלי הוא וחשיד אממונא

לא חשיד אשבועתא. ואביי משמע דס"ל דחשיד אממונא חשיד אשבועתא ומוקי טעמא דמתני' דחיישי' שמא ספק מלוה ישנה יש לו עליו ומכיר בו ששכחה ויכפור בו והלך ותקף בטליתו הלכך נשבע שיש לו בה דמי חציה. ופרכינן ולימא כי היכי דתקיף ממונא מספיקא משתבע נמי מספיקא ומשני פרשי אינשי מספק שבועה ולא פרשי מספק ממונא מ"ט ממון אפשר בחזרה הלכך תפיס מספק ואם יזכור שלא היה חייב לו יחזירנו אבל אם נשבע שלא כדין אין תקנה לאותה שבועה אבל ודאי שאינו חייב לו לא תפיס ליה מידי דאע"ג דאפשר בחזרה נקרא רשע אע"ג דדעתו לשלם דכתיב חבול ישיב רשע גזלה ישלם:

וזה נוטל רביע ולא אמרינן לישקול חציה בשבועה מגו דאי בעי אמר כולה שלי והיה נוטל חציה בשבועה משום דלא אמרי' מגו אלא בטענות שקולות אבל הכא יותר נוח לו לומר חציה שלי שאינו מעיז פניו בחברו כ"כ מלומר כולה שלי שיצטרך להעיז לגמרי ועוד שאין אומרים מגו אלא באותו דבר עצמו שהוא תובע או כופר אבל מדבר לדבר לא ואפילו בשהיו אותן שני דברים שקולים לפי שאפשר שבדבר א' הוא מעיז ובדבר אחר אע"פ שהוא שקול אינו יכול להעיז ועוד שאילו היה נוטל חציה יותר היה נוח לו לומר חציה ושיטול כל תביעתו מלומר כולה שלי ושלא יטול אלא חציה ולפיכך כשם שאילו אמר כולה שלי אינו נוטל אלא חצי תביעתו אף באומר חציה שלי אינו נוטל אלא חצי טענתו והיינו דאמרי' בתוספתא כללו של דבר אינו נוטל אלא חצי טענתו בלבד נמקי יוסף. ועוד כתב הוא ז"ל בפ' החולץ דף תט"ו שאפילו יש עדים לאומר שהמחצה שלו אין אומרים בו אין ספק מוציא מידי ודאי אלא זה נוטל ג' חלקים וזה נוטל רביע ע"כ. וביד פ' עשרים דהלכות מכירה סימן ד' ובפ"ט דהלכות טוען ונטען סימן ז' עד סוף הפרק. ובטור רוב פירקין בחשן המשפט סימן ס"ה ובסימן קל"ח איתה למתני' ובסימן רכ"ב: וכתוב בספר הלבוש בח"מ שם סימן קל"ח וז"ל בד"א שנשבע על ג' רביעית בחפץ שאינו עומד ליחלק אבל אם הוא דבר העומד ליחלק יכול זה ליטול החצי שמודה לו בלא שבועה ואח"כ נשבע כל אחד שיש לו בה ושאין לו בה פחות מחציה ע"כ והוא מהרב המגיד בשם הרשב"א ז"ל עיין בספר הלבוש בחשן משׁ' שם סי' קל"ב מה"ט [*) צריך לעיין בס' הלבוש בעצמו כי הכת"י מס' מלאכ"ש פה נקרעו מהגליון איזה תיבות.]:

משנה ב

היו שנים רכובין תוס' פ"ק דקדושין דף כ"ה ודפ' הספינה דף ע"ו וגם בהרא"ש ז"ל שם דף כ"ב:

או שהיה אחד רכוב בזמן שרוכב מנענע רגליו כדפי' רעז"ל והשתא מיתוקמא מתני' בין לרבנן בין לר' מאיר דפליגי בפ"ח דמס' כלאים גבי יושב בקרון או סופג את הארבעים: ומתוך פי' הרמב"ם ז"ל משמע דרכוב לחוד בלא הנהגה ברגליו לא קנה ומכח פירושו במשנה העלה בתוספת י"ט שכן דעתו של הרמב"ם ז"ל ג"כ בחבורו ודלא כהר"ן והרב המגיד ז"ל שסוברים שדעתו דרכוב לחוד קנה וכן דעת הרא"ש ז"ל דרכוב ומנהיג ברגליו בעינן כשמואל דס"ל הכי בגמ' [עי' בתוי"ט]: וכתב הר"ר יהוסף ז"ל היו שנים רכובים כך מצאתי:

או שהיה אחד רכוב ואחד מהלך כך מצאתי ע"כ:

זה אומר וכו' ואם האחד רוכב והא' מנהיג ובאו לפנינו זה אומר אני רכבתי בה תחלה ואח"כ בא מנהיג ומנהיג אומר אני הנהגתיה תחלה ואח"כ בא רוכב חולקי' אותה ביניהם דאפשר דליכא ודאי רמאי דשמא תרוייהו החזיקו בה בבת אחת זה לרכוב וזה להנהיג נמקי יוסף:

או שיש להם עדים חולקים שלא בשבועה בגמ' דייק במאי אי במקח וממכר צריכא למימר אלא לאו שמעינן מהאי משנה יתירא דהמגביה מציאה לחברו קנה חברו ואין אחר יכול לחטפה דהא אם לא קנה ה"נ אמאי יחלוקו לא זה יקנה ולא זה יקנה ויכול אחר לחטפה מהם שהרי כששניהם הגביהוה מהני הגבהת כל א' מהם לחברו ואם המגביה מציאה לחברו לא קנה חברו הרי היא כאילו היתה מונחת עדיין בקרקע וזו היא סברת רמי בר חמא. ורבא דחי דדילמא לעולם דהמגביה מציאה לחברו לא קנה חברו ואם בא אחר שלישי וחטפה זכה בה ומשנה יתרה דמתני' אשמעי' המגביה מציאה לו ולחברו קונה אף חברו דמגו דזכי לנפשיה זכי אף לחבריה. וכתוב בנמקי יוסף דאפילו רבא דדחי הכא לרמי בר חמא אותביה לקמן לרב נחמן דאמר לא קנה מברייתא דפועל דאלמ' ס"ל נמי דקנה ע"כ. וכתב הרא"ש ז"ל דמתני' דקתני זה ישבע וכו' ויחלוקו מיירי במקום שהיא של מוצאה כגון בעיר שרובה גויים ע"כ. ומפ' בגמ' בפירקין דף ח' דאי טהורה היא דחזיא לבשר יחלוקו בבשרה ואי טמאה היא שמין אותה בדמים וחולקין. וכתוב בנ"י דף ס"א דה"ה לטלית דתנינן יחלוקו לא גופו של כלי קאמרינן אלא לדמיו ע"כ. וביד כולה מתני' עד סוף סימן ה' פי"ז דהלכות גזלה ואבידה. ובטור ח"מ סי' קל"ח וסימן קצ"ז:

משנה ג

היה רכוב ע"ג בהמה וכו'. טור ח"מ סי' רס"ט וז"ל ראה המציאה ואמר לחברו זכה לי וכו' משמע דס"ל דמתני' דקתני שהיה רוכב ע"ג בהמה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא

נקט דאי לא היה רכוב אמאי קאמר ליה תננה לי יטלנה הוא בעצמו. ובירושלמי א"ר יצחק הדא הלכתא לית שמע מינה כלום לא מראשה ולא מסופה. היה רכוב ע"ג בהמה וראה את המציאה ואמר לחברו תנה לי נטלה ואמר אני זכיתי בה זכה בה אילו אמר זכה לי זכה הוי לית ש"מ כלום לא מרישא ולא מסיפא ע"כ. ואיתא בתוספת ריש פירקין. ועיין בהר"ן ז"ל פ"ק דגיטין סוף דף תקנ"ז:

משנה ד

ראה את המציאה וכו' תוס' ר"פ האומר דקדושין וריש פירקין ודפ' לא יחפור (בבא בתרא דף כ"א.) ובירושלמי דגיטין פרק הזורק. ובטור ח"מ סימן רס"ח:

זה שהחזיק בה ודוקא שהיתה המציאה בר"ה וכו' לשון רעז"ל. אמר המלקט ואפי' אי מתני' מיירי בסמטא או בצדי ר"ה אפ"ה זה שהחזיק בה זכה בה דכיון דנפל גלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני בד' אמות לא ניחא ליה דליקני דכיון דתקנת חכמים היא שומעין לו באומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו. וכן פירש גם כן רעז"ל בפ"ד דמסכת פאה גבי נפל לו עליה ופירש טליתו עליה וכו':

ראה אותן רצין. וכו' תוס' פ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ט) והרא"ש שם דף קי"ט:

זכתה לי שדי זכתה לו לאו דוקא דאמר זכתה לי שדי דה"ה כי לא אמר מאי הוי והכא נקט משום סיפא דאפילו אמר כיון דרץ כדרכו לא קני תוס' ז"ל. והרא"ש ז"ל תירץ וז"ל והא דקתני ואמר זכתה בשביל למנוע הרצון אמר כך ע"כ. אבל נמקי יוסף כתב בשם הרנב"ר ז"ל דדוקא דאמר הכי כיון דצבי וגוזלות הללו מהלכין הם כל שהוא מתעורר לקנותם משתמרין הם לו דאי רץ אחריהם מגיען כדאיתא בגמרא ואם לאו אפילו עומד בצד שדהו אינה משתמרת לו ואינו דומה ליד דידו משתמרת וזו אינה משתמרת וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפי"ז מהלכות גזלה ע"כ. ועיין שם בהלכות גזלה במה שכתב שם על זה כסף משנה. וז"ל בית יוסף בסימן רס"ח דד' אמות שאני דכיון דמשום דלא אתי לאינצויי תקנו רבנן דליקני לא ראו לחלק בין אמר ללא אמר דא"כ אכתי אתי לאינצויי ע"כ. והרב המגיד ז"ל כתב דמשום דאלימא קנייה דד' אמות מפני שהוא יכול לנטות עצמו וליטלה לפיכך התם קני אע"ג דלא אמר כלום ע"כ:

היה צבי רץ כדרכו. ה"ה אפילו צבי שבור אם רץ אחריו ואין מגיעו אלא אורחא דמילתא נקט דכשרץ כדרכו אין מגיעו תוס' ז"ל וכן משמע מלשון הרמב"ם ז"ל פי"ז מהלכות אבידה. ובגמ' אמרינן דאם היו גוזלות וצבי של אדם אחד בצד שדה של זה ונתנום בעליהם לבעל השדה במתנה אע"פ שאין רץ ומגיען כיון דעומד בצד שדהו זכה בהן משום דגבי מתנה יש דעת אחרת מקנה משא"כ גבי מציאה ע"כ:

משנה ה

מציאת בנו ובתו. תוס' פ' נערה דף מ"ז ודפ' החובל (בבא קמא דף פ"ז) וירושלמי ר"פ מציאת האשה:

מציאת עבדו ושפחתו העבריים. בגמרא מוקי לה רבא בשמגביה העבד או השפחה המציאה עם מלאכתו שהוא עושה לרבו שלא בטל כלום הלכך הוי לעצמו אבל אם בטל זמן ממלאכתו הוי מציאתו לרבו דלא עדיף מפועל ששכרו בעל הבית לעשות עמו מלאכה בסתם דתניא דמציאתו לבעל הבית ואיכא תו שנויי אחריני בגמ' בההיא דפועל מיירי כששכרו ללקוט מציאות א"נ דמתני' מיירי בעבד נוקב מרגליות שאין רבו רוצה לשנותו שיגביה לו מציאה משום דמציאה מעולה בדמים כשכר בטול מלאכתו לא שכיחא הלכך אי איתרמי ואשכח שלו הוא והוא ישלם לרבו שכר בטלתו:

מציאת אשתו. רבנן תקינו ליה משום איבה וכשגרשה הא אית לה איבה ואיבה ובגמ' פריך פשיטא משום שלא נתן לה כתובה תהא מציאה שלו ומשני לא צריכא במגורשת ואינה מגורשת דקיימא לן דכל מקום שאמרו חכמים מגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותיה וכשגרשה אפילו ספק גירושין הא אית לה איבה ובירוש' משום דס"ל דכל זמן שלא נתן לה כתובתה בשלימות אע"פ שלא נשתייר לה אלא פרוטה חייב במזונותיה משני דהא קמ"ל מתני' שלא תאמר הואיל והוא חייב במזונותיה עד שיתן לה פרוטה אחרונה תהא מציאתה שלו קמ"ל מתני' דלא:

מציאת עבדו ושפחתו הכנעניים. יורה דעה סימן רס"ו. וכולה מתני' בח"מ סימן מאתים ושבעים. והגיה הר"ר יהוסף ז"ל מציאת בנו ובתו הקטנים ועבדו ושפחתו הכנעניים ומציאת אשתו וכו' וכן הגיה ג"כ בסיפא ומחק מלת מציאת דגבי עבד ושפחה בין מרישא בין מסיפא:

משנה ו

מצא שטרי חוב. פ' נערה שנתפתתה (כתובות דף נ"א) כולה מתני' ובפירקין דף י"ט ותוס' פ' מי שהיה נשוי (כתובות דף צ"ב.) וביד כולה מתני' עד סוף הפרק שם בהלכות גזלה פי"ח. ושטר בכל מקום נלע"ד שהוא מלשון אם תשים משטרו בארץ שהוא לשון ממשלה הכא נמי ע"י השטר הוא מושל על חברו להוציא ממנו חובו וְשִׁטְרֵי גרסינן בסמיכות השין בחירק והטית בשבא והריש בצירי אח"כ מצאתי שרד"ק ז"ל הביאו בשרש שטר וכתב שי"מ מלת משטרו ר"ל כתבו ע"ש. אח"כ בא לידי תוס' יום טוב וראיתי שכתב בשם ספר התשבי [בנקודות אחרות] [עי' בתוי"ט]:

שבית דין נפרעין מהן. ראיתי שמחק הר"ר יהוסף ז"ל מלות הללו:

אין בהן אחריות נכסים. תוס' פ' נושאין על האנוסה (יבמות דף צ"ט) ודפ' מי שהיה נשוי דף נ"ב וז"ל הרי"ף ז"ל טעמייהו דרבנן דאמרי בין כך ובין כך לא יחזיר דס"ל אחריות ט"ס הוא וא"כ שטר שאין בו אחריות גובה מנכסים משועבדים הלכך אם אין החייב מודה לא יחזיר דחיישינן לפרעון ואם החייב מודה לא יחזיר [דחיישינן] לקנוניא וכן הלכתא ע"כ. וכתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות גנבה ואבידה שכל שטרות הנמצאות שדינם שלא יחזיר אם החזיר הרי הם כשרים וגובין בהן ומשמע דדייק לה מדלא קתני פסול ואינה ראיה דכיון דפסול ודאי לא הוי אלא מחששא להכי תנן לא יחזיר וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל עכ"ל נמקי יוסף בשם הרנב"ר ז"ל בקיצור:

משנה ז

מצא גיטי נשים. פ' כל הגט (גיטין דף כ"ז) ובפירקין דף י"ב. ומאי דקשה אמתני' מההיא דאם מצאו לאלתר דבפ' כל הגט כתבנוהו שם. ובטור א"ה סימן קל"ב וסימן קנ"ג:

שחרורי עבדים. בשאין הרב מודה אבל אם הרב מודה יחזיר לעבד כדאיתא בברייתא וכדמפרש בגמרא דייתקי מתנה ושוברין תוס' פ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קל"ה) ודפ' מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ב:)

ונמלך עליהם שלא ליתנם. הר"ר יהוסף ז"ל מחק מלת עליהם. ובגמרא דייקינן מינה הא אמר תנו נותנין ורמינהי מצא דייתקאות אפותקיאות ומתנות אע"פ ששניהם מודים לא יחזיר לא לזה ולא לזה ומתני' תלי טעמא בשאני אומר כתובים היו ונמלך וכו' דש"מ הא אמר תנו נותנין ופריק רב זביד שם בגמ' דמתני' וברייתא תרוייהו בש"מ אלא דמתני' בדידיה דבר מיהדר הוא כדמפרש טעמא בגמ' דאמרינן א"נ יהבי לאיניש אחרינא לית בה פסידא דקמא ובתרא בתרא זכי דהא הדר ביה מקמא כי קא תני בברייתא אע"פ ששניהם מודים לא יחזיר לא לזה ולא לזה בבריה דלאו בר מיהדר הוא דאמרינן דילמא כתב אבוה להאי ואמליך ולא יהביה נהליה ובתר אבוה כתב איהו לאיניש אחרינא ויהבה ליה והשתא קא הדר מההוא סבר מיהדר לא מצינא הדרנא בי דבריא אנא אימא להו דאבא יהבה ליה להאי וניתבו ליה כתביה וניזיל נפקא מיניה דהאי דהוא זכי וניפלוג אנא בהדי דידיה. הלכך אמרינן ליה אנן האי כתבא לא יהבינן ליה להאי דדילמא מיכתב כתביה מיהב לא יהבה ליה ויהבתיה את לאיניש אחרינא וקא הדרת ביה אלא אי קושטא קאמרת דיהיב ליה אבוך זיל את השתא כתוב ליה שטרא אחרינא דאי נמי לא יהבה ליך אבוך וכתבתיה את לאיניש אחרינא לית בה פסידא דקמא ובתרא קמא זכי ומאחר ששני השטרות יצאו משמך הקודם זכה שמתנת בריא הם ופי' רש"י ז"ל והשתא דאוקימנא טעמא דלא יחזיר משום דילמא כתבה להאי ואמליך ולא יהבה ליה והדר כתבה לאיניש

אחרינא ליכא למיחש אמתנות ולא תידוק ממתני' גבי מתנות הא אמ' תנו נותנין דכי נמי אומר תנו שייך למימר טעמא דלא יחזיר משום שאני אומר כתובים היו ונמלך עליהם שלא ליתנם והדר כתבה לאיניש אחרינא וגבי דייתקאות ע"כ אם אמר תנו נותנין אם הוא קיים דהא תלה תנא דידן טעמא משום שאני אומר נמלך עליהם שלא ליתנם וא"נ הכי הוה דנמלך השתא אם אמר תנו נותנין דליכא למיחש למידי וה"ק מצא דייתקי או מתנה לא יחזיר שאני אומר וכו' והיכא דאמר תנו שייך למימר לא יחזיר משום טעמא דשאני אומר כגון מתנת בריא או בש"מ ומת ובריה קאמר תנו שמעי' ממתני' דלא יחזיר ולא דייקי' הא אמר תנו נותנין והיכא דלא שייך למימר שאני אומר כגון בש"מ שלא מת מאליו דייקי' הא אמר תנו דבטל שאני אומר הלכך נותנין ע"כ. וז"ל נ"י ז"ל וא"ת האי תירוצא דרב זביד ניחא לגבי דייתקאות דבר מיהדר הוא אבל מתנות דמתני' ובריית קשיין אהדדי דלאו בר מיהדר הוא ותירץ רש"י ז"ל דכיון דמתרצינן משום בר מיהדר ממילא שמעינן דכל היכא דלאו בר מיהדר הוא איכא למיחש ושאני אומר ונמלך וכו' דדייקינן הא אמר תנו נותנין אדייתקי קאי אבל מתנות דלאו בר מיהדר אין נותנין ע"כ. והשתא קשה קצת לע"ד דכי היכי דתנא במתני' מצא גיטי נשים דייתקי ומתנות אמאי לא תנא נמי אפותקיאות כי היכי דתנא להו בברייתא ונלע"ד שזה יתורץ בשנדע טעמא דלא יחזיר לא לזה ולא לזה כשמצא האפותקיאות והוא דטעמא דלא יחזיר האפותיקי לא לזה ולא לזה משום דחיישינן לקנוניא שמא כבר פרע לו חובו מצד אחד והשתא מסייע הלוה למלוה לומר החזירהו שעדיין לא פרעתיו כדי שיטרוף מן הלקוחות את השדה או את השור או את העבד שנעשה אפותיקי ויחלקו בין שניהם ולפיכך לא יחזיר לא לזה ולא לזה אבל דייתקי ומתנה וכל הנהו דתנא במתני' מפ' טעמייהו בהדיא משום שאני אומר וכו' דמשום דחיישינן לנמלך. וא"ת ליתנייה באפי נפשיה וי"ל דהרי הוא בכלל מצא שטרי חוב דתני לעיל מינה דסברי רבנן אפילו אין בהן אחריות נכסים לא יחזיר שב"ד נפרעין מהן דאחריות ט"ס הוא ואפילו ר"מ דפליג עלייהו בשאר שטרי חוב מודה באפותיקי דלא יחזיר שודאי ב"ד נפרעין מן האפותיקי כך נלע"ד ולא מצאתי עד הנה שום רמז למה שכתבתי:

משנה ח

אגרות שום. השי"ן בשבלת ובנקודת חולם. ועיין ג"כ במ"ש פ' אלמנה נזונת סימן ה':

ואגרות מזון. פי' הר"ר יהונתן הכהן ז"ל דארישא קאי אאגרות שום והרי הוא כמו שאמר אגרות שום של מזון שבאת האם או הבת לתבוע מזונותיה לפי שהוא לא קיים תנאו ושמו לה ב"ד קרקע במזונותיה ולפי' רש"י ז"ל שפירש ואגרות מזון שקבל עליו לזון

את בת אשתו בשיש בו קנין ובעל הערוך פי' על משנה דאלו מגלחין אגרות שום שום היתומים אגרות מזון מזונות האלמנה ע"כ ונראית כוונתו ז"ל מזונות אלמנה דאיתתא [את] תהא יתבא בביתי וכן מזונות הבנות בנן נוקבן די יהויין ליכי מינאי והטעם בכל אלו שאפילו לא נכתבו כמו שנכתבו הן ואין הכתובה מועילה ומורידה בה ע"כ לשון מגיד משנה סוף הלכות גזלה ואבידה:

שטרי בירורין. כתב הרא"ש ז"ל שבעוד שלא נכתב יכול כל אחד מהם לחזור בעוד שלא התחילו לטעון ולומר אני רוצה לברר אחר ושמא נתכוין לדחות הדין לכך כותבין פלוני בירר לפלוני ופלוני לפלוני ושוב אין יכולין לחזור בהן ע"כ. והרמב"ן ז"ל כתב דקודם שכתבו יכולין להוסיף דיינים ומשכתבו אין יכולין להוסיף דיינים ואזיל לטעמיה שכתבתי בר"פ זה בורר:

וכל מעשה ב"ד פ' כל הגט (גיטין דף כ"ז) ותוס' בפירקין דף י"ג ובגמרא בפירקין דף ט"ז ודף י"ח. וטעמא הוי משום דליכא למיחש לשמא נמלך דהא ב"ד אין כותבין אלא בדבר מקויים ולפרעון נמי לא שייך בהו פרעון דמוקי להו בגמ' בשטרי חלטאתא ואדרכתא שטרי חלטאתא היינו שטר שכתבו ב"ד למוציא ש"ח על חברו וחייבוהו לשלם ולא שילם וירדו לנכסיו ושמו לב"ח אחד מקרקעותיו ונתנו לו שטר שע"פ ב"ד באה לו ואדרכתא היא שלא מצאו לו עכשיו נכסים וכתבו לו שירדוף לחזר על נכסיו ואם ימצא יגבה והוא מלשון רדיפה כמו מנוחה הדריכוהו דבנימין ואפילו למאן דאית ליה שומת ב"ד ששמו לב"ח קרקע הלוה אם יפרע לו מעות תחזור הקרקע אליו מ"מ איהו הוא דאפסיד אנפשיה כלומר אם פרע לו ולא קרע השטר שעשו לו ב"ד ואם דחהו לומר אבד היה לו לומר כתוב לי שטר מיד שאתה חוזר ומוכרה לי הלכך מוצא הני שטרות יחזיר דלא חיישי' לפרעו ולא קרע השטר וא"נ הכי הוה איהו הוא דאפסיד אנפשיה מן הטעם שאמרנו:

מצא בחפיסא או בדלוסקמא. (ס"א בגלוסקמא בגימל) שום שטר וכל מי שיתן סימן החפיסא והדלוסקמא בין שיהיה מלוה בין שיהיה לוה יחזיר לו אבל בסימן דגופן דשטרות לא מהדרינן לחד מינייהו שכל אחד מהם בקי בהן. והקשו תוס' ז"ל תימא בשלמא חפיסא הוי סימן כדאמרי' בפ' שני בגמ' הוא אומר בחפיסא והיא אומרת בחפיסא ינתן לו דמידע ידעא דכל מאי דאית ליה בחפיסא מנח ליה משמע דלאיניש בעלמא הוי סימן אלא דלוסקמא היכי הוי סימן הלא דרך להניח שטרות בדלוסקמא כדתניא בתוספתא דשבועות עשר דלוסקמאות מלאים שטרות מסרתי לך וי"ל דמיירי הכא שנותן בדלוסקמא עצמה סימן שאינו מובהק ולא חיישי' לשמא השאיל לאחר ואותו הניח בו שטרות דהכי תקון רבנן דלא חיישינן כמו שתקנו להחזיר אבידה בסימן

שאינו מובהק אפילו סימנין לאו דאורייתא. ואיתיה להאי בבא בתוס' פ' כל הגט (גיטין דף כ"ט:)

תכריך של שטרות. פ' אלו מציאות (בבא מציעא דף כ"ח) וה"פ או שמצא תכריך של שטרות בדרך או אגודה של שטרות וכו'. ומפ' בברייתא בגמ' תכריך שכרך ג' שטרות או יותר יחד והוי סימן משום דכ"ע כרבי כל שטרא לאפי נפשה ואח"כ קושרין אותן יחד וזה כרך שלשתן יחד ראשו של זה בצד ראשו של זה כמין מגילה אבל אגודה ר"ל קודם שכרכן פשט אותן ושם אותם אחד ע"ג אחד ארכו של זה על ארכו של חברו ואח"כ כרכן יחד דכרך הוי סימן. וכתוב בנמקי יוסף דלאו דוקא דכריכי חד בריש חבריה ודרמו אהדדי הוא דהוי סימן ולא בכרך אחר אלא דנקט הני דשכיחי להו ועוד שכרך זו יותר בטוח שלא יתפרדו אחת מחברתה וה"ה כרך אחר דהויא סימן אם בטוח ג"כ שלא יתפרדו אבל אם בקל יכולין להתפרד ה"ל כמעות מפוזרות דאמרי' לקמן בפ' שני דהרי הם של מוצאן משום שנתייאשו הבעלים לפי שסברו לא ימצאם איש אחד יחד והלכך אין לו בהן סימן כנ"ל עכ"ל ז"ל. וכתב הרא"ש ז"ל מאי מכריז שטרי פירוש והלה נותן סימן במנין והא דבעי' תכריך ואגודה היינו כדי שיוכל ליתן סימן במנין דאי לאו הכי שמא לא נפול ומתייאש כי לא יוכל ליתן סימן במנין ע"כ. משמע שאין צריך לומר היאך היו כרוכין וכן פסק בנו הרב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל בחשן המשפט סימן ס"ה:

וכמה אגודה של שטרות. תימה דלא פירשה המשנה תכריך אע"ג דשניהם שלשה שטרות כדכתיבנא ושמא משום דמלת אגודה סובלת ג"כ פירוש תכריך ואע"ג דתכריך נמי סובל פי' אגודה נקט בדסליק מיניה:

רשב"ג אומר אחד לוה. וכו' פ' אלו מציאות (בבא מציעא דף כ"ז.) בפי' רעז"ל אבל אם אינם מקויימין וכו' ומסיים בהא הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות אבידה ויתנם למי שנותן בהם סימן ע"כ:

ואין ידוע מה טיבו כצ"ל:

ואם יש עמהם סמפון יעשה מה שבסמפון השובר כשהוא ביד המלוה נקרא סמפון וכל דבר המבטל דבר קרי סמפון שלו כדאמרינן גבי קדושי אשה ומכירת עבד שהטום קרוי סמפון מפני שמבטל את המקח. והגיה הר"ר יהוסף ז"ל אם יש עמהן סמפונן יעשה מה שבסמפונן וכתב פי' אם יש שם שטרות שוברן של שטרותיו ואינו יודע מה טיבן יעשה לפי מה שכתוב בסמפונן וכן צ"ל מדקאמר במתני' אם יש עמהן ולא קאמר אם יש עמו ע"כ. וביד פט"ז דהלכות מלוה ולוה סי' ח' י' י"א:

פרק ב

משנה א

אלו מציאות וכו'. עד סוף סי' ג' בספי"ד דהלכות גזלה ואבידה ובפ' ט"ו ובפ' ט"ז. ובטור ח"מ סימן ר"ס רס"ב:

פירות מפוזרות. בגמ' בעי וכמה חשוב פזור ומשני א"ר יצחק קב בד' אמות ופרכינן ה"ד אי דרך נפילה אפילו טובא נמי ואי דרך הינוח אפילו בציר מהכי נמי לא ומוקי לה רב עוקבא בר חמא בזמן שעת גרנות וכאן דשן בעליהן ונשא את העיקר ונותרו אלו קב בד' אמות דנפיש טרחייהו לא טרח איניש ולא הדר אתי ושקיל להו ואפקורי מפקר להו בציר מהכי טרח והדר אתי ושקיל להו ולבעל הגרן נינהו:

מעות מפוזרות. מתוך שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה קודם שמצאו זה נודע לבעלים שנפלו ונואשו. בבלי. וירוש' מנין ליאוש בעלים מן התורה ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק כן תעשה לחמורו וגו' את שאבוד לו ומצוי לך את חייב להכריז ואת שאינו אבוד לו ומצוי לך אין את חייב להכריזו יצא יאוש בעלים שאבוד ממנו ומכל אדם ע"כ: ולשון הבבלי מנין לאבידה ששטפה נהר שהיא מותרת דכתיב וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבידת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה מי שאבודה ממנו ומצוייה אצל כל אדם יצאת זו שאבודה ממנו ואינה מצויה אצל כל אדם ע"כ:

וגיזי צמר הבאות ממדינתן. כך צ"ל:

ולשונות של ארגמן. נמי איידי דחשיבי ממשמש בהו בכל שעתא ושעתא. עגולי דבלה וככרות של נחתום ומחרוזות של דגים וחתיכות של בשר כיון דמידי דמיכל נינהו חשיבי ליה וממשמש בהו והוי יאוש מדעת:

מחרוזות של דגים. וה"ה מחרוזות של בשר כדאמרינן בתוספתא וא"ת והא אמרי' בפ' גיד הנשה (חולין דף צ"ה) אל תהי שוטה בחרוזים ה"ז סימן וי"ל גבי בשר שנתעלם הקלו טפי דאין הלכה כרב מדפריך ורב היכי אכיל בשרא משמע דאנן שפיר אכלינן תוס' ז"ל. ובגמ' פריך אמאי להוי קשר סימן ומוקי לה בקשר של ציידין דכ"ע הכי מקטרי להי ומנין נמי לא הוי סימן דכבר נהגו הציידין לחרוז כמנין הזה בחרוז אחד:

וחתיכות של בשר. ומיירי כגון שנהגו הטבחים לעשות החתיכות כמשקל הזה דאי לאו הכי המשקל הוי סימן ואם יש לו סימן בחתוך כגון דמחתכא אתלת קרנחא חייב להכריז והא דתנינן בסמוך כדי יין וכדי שמן חייב להכריז מוקי לה אביי קודם פתיחת האוצרות ויש בה רושם סתימת טיחת טיט סביב המגופה והוי סימן דיחיד בעלמא הוא דעביד ליה דהא אכתי לא הגיע זמן מוכרי החביות:

דברי ר"מ. הרא"ש ז"ל לא גריס דברי ר"מ וכן בירושלמי ליתיה. וגם הר"ר יהוסף ז"ל מחקו וכתב שכן מצא בכל הספרים. ובית יוסף כתב בטור סימן רס"ב דח"מ דהרא"ש ז"ל לא גריס דברי ר"מ וכיון דמתני' סתמא מתנייא ה"ל רבים פליגי על ר' יהודה והלכה כותייהו אבל הרמב"ם ז"ל גריס דברי ר"מ וכיון דפלוגתא דר"מ ור' יהודה היא ה"ל הלכה כר' יהודה ע"כ וכן כתב בכסף משנה ספט"ו דהלכות גזלה:

כל שיש בו שנוי חייב להכריז. וכו' מפרש בגמ' בסימן הבא מאליו קמיפלגי ת"ק סבר סימן הראוי לבא מאליו כגון חרס שפעמים נופל בעיגול ודינר ג"כ שלפעמים נופל בקמח לא הוי סימן ור' יהודה סבר הוי סימן דאמרינן לשם סימן נתנו שם ולא נפל מאליו:

אנפוריא כלים חדשים שלא שבעתן העין ולשון אנפוריא נוטריקון אין פה ראיה ולרבנן אפילו לא שבעתן העין חייב להכריז והלכה כר"ש בן אלעזר. ומתני' דקתני אלו מציאות שלו אחר שהכריז בבתי כנסיות ובבתי מדרשות קאמר דהשתא כיון דלית בהו סימן גם לצורבא מרבנן ליכא למיחש כן כתב הרשב"א והרנב"ר ז"ל בשם הראב"ד ז"ל. וכתוב בתוספת יום טוב לשון טביעות עין המורגל בגמ' נ"ל שהוא לשון מקרא הטבעו בבוץ והמכוון שע"י ששבעתן העין הוי כאילו טבע ונשקע בכלי עד שמכירו היטב היטב ע"כ. ואני הדיוט נלע"ד עוד שאפשר שהוא מלשון מטבע שכל מיני מטבעות הן משוקעים בכתיבתן עד שיכירום מה הם ויעברו בהוצאה. הכא נמי כבר שבעה מהן העין כאילו יש בהן מטבע להכירם בעליהן שהן שלו אע"ג שהמטבע עצמו קיימא לן דלא שייך בו סימן דוק:

משנה ב

מצא פירות בכלי. וכו' בגמ' דייקי' טעמא דמצא פירות בכלי ומעות בכיס הא כלי ולפניו פירות כיס ולפניו מעות הרי אלו שלו וכן נמי תניא בברייתא ורמינן עלה והתניא מצא דבר שאין בו סימן דהיינו מעות או פירות בצד דבר שיש בו סימן דהיינו כלי או כיס חייב להכריז על הכל וינתנו הפירות או המעות לבעל הכלי או הכיס ומשני אמר רב פפא לא קשיא הא דקתני חייב להכריז בדאישתיירו ביה מינייהו מידי דחיישינן דילמא הני דקמיה מיניה אישתפוך והא דקתני הרי אלו שלו בדלא אשתייר ביה מידי דאמרינן אם איתא דמיניה דמנא אישתפוך הוה משתייר ביה מינייהו מידי ומדלית במנא מידי שמעינן מינה דמאיניש אחרינא נפיל ואייאש ליה מינייהו דהא לית ליה סימנא בגווייהו ולפיכך הרי הן שלו. ואיבעית אימא הא והא דלא אשתייר ביה ולא קשיא הא דקתני חייב להכריז דהדרי אפיה דכלי לגבי פירי הא דלא מהדרי אפיה לגבי פירי ואב"א הא והא דמהדרי אפיה לגבי פירי ולא קשיא הא דאית ליה אוגנים לצנא אז ודאי לאו מיניה נפול

דאי מיניה הוא נפיל הוה משתייר ביה מידי וכיון דלא אישתייר ביה מידי לאו מיניה נפיל והרי אלו שלו וההיא ברייתא מיירי דלית לה אוגנים לצנא דאיכא למימר מיניה נפיל והאי דלא אשתייר ביה מידי משום דלית ליה אוגנים דמעכבי וחייב להכריז:

צבורי פירות צבורי מעות גמ' שמעת מינה מנין הוי סימן תני צבור פירות שמעת מינה מקום הוי סימן תני צבורי פירות וזיל הכא קא מדחי ליה וזיל הכא קא מדחי ליה ולא הא תיפשוט ולא הא תיפשוט:

שלשה מטבעות זה על גב זה בגמ' מוקמינן לה דוקא שעשויין כמגדלין ששלשתן רחבין זה מזה ומניח מלמטה את הרחב ועליו את הבינוני ועליון הוא הקצר שבכולן כמגדל זה היסוד רחב ומקצר ועולה וכי מנחי הכי לאו דרך נפילה הוה אלא דרך הנוח והיה דעתו לחזור וליטלן ושכח הלכך נוטל ומכריז וזה בא ונותן סימן ואומר מגדלים היו עשויין. וכתוב בנ"י אמר המחבר ונראה דעשוין כמגדל דבעי לאו דוקא כמגדל שיהא הרחב מלמטה והקצר מלמעלה אלא שהוא זה ע"ג זה קרינן מגדל ומש"ה לא הוי סימן מובהק ובעינן מנין ולא ממעטינן אלא משלחפי שלחופי שמקצת מטבע זה על מקצת מטבע זה דמתרמיא שפיר דנפלי הכי אבל זה ע"ג זה מתרמי ולא מתרמי ולפיכך לא הוי סימן גמור. והיינו שהרי"ף ז"ל לא תפס מה שפירשו בגמרא דמגדל הוי רווחא תתאי ומציעא עילויה אלא סתם כדמשמע זה ע"ג זה כן נראה לי עכ"ל ז"ל. ועוד פי' נ"י דכל מה שהמוצא יכול לקרב הדבר מקרב ומש"ה מכריז מטבעות מצאתי כדי שיבין האובד שרבים היו ע"כ. ופירש הרא"ש ז"ל כמו שפירש סוף פירקין דלעיל דלא בעינן לסימן אלא שיאמר המנין והא דבעי שיהו עשויין כמגדלים משום דאי לאו הכי אז תלינן דבדרך נפילה נפל ומתייאש האובד כי לא יוכל ליתן סימן במניינן וצריך לומר דתרי אתרמי ונפלי דאל"כ תרי נמי יתן סימן מקום והראב"ד ז"ל תירץ בדברים קטנים כמו מטבע אי אפשר לכוין המקום ע"כ. עוד בגמרא לא שנו אלא של מלך כעין שלשה מלכים שצורת שלשתן שוה והן כעין שלשה מלכים שחלוקים ברחבן ודומין לשלשה מטבעות אבל של מלך אחד שלא כעין ג' מלכים שכולן שוין אינו חייב להכריז אע"ג דמנחי אהדדי דאימור אתרמויי אתרמו דבהדי הדדי נפול זה ע"ג זה ואין זה הנוח וסימן אין לו בהן ואפילו סימן מקום דלא ידע היכן נפול ור' יוחנן אמר אפילו של מלך אחד נמי מכריז הואיל ומטבעות הוו זו ע"ג זו יש כאן סימן דלא אתרמי דנפיל הכי:

כריכות ברה"י וא"ת כריכות אי דרך נפילה היא א"כ אינו יודע היכן נפלו וברה"י אמאי צריך להכריז הא מתייאש שסבור בר"ה נפול וי"ל דאע"פ שאינו יודע לכוין המקום יודע הוא אם נפל בר"ה או ברה"י תוס' ז"ל:

כדי יין וכדי שמן חייב. אפשר לומר דהדר תנא הכא גבי כדים חייב להכריז לרמוז לנו החילוק שחלקו בגמ' דמתני' מיירי בשלא נפתחו האוצרות אבל אם נפתחו האוצרות של יין ושל שמן הרי אלו שלו ואע"פ שהן רשומין שכל הכדות כך הן רשומות ונמצאו אלו הכדין בככרות הנחתום שיש צורה אחת לכולן ומשקל אחד לכולן הרמב"ם ז"ל:

משנה ג

מצא אחר הגפה וכו'. כאן פי' רעז"ל גפה כפי' רש"י ז"ל אבל בפ' ששי דפאה גם בפ' שני דכלאים גם בפ"ד דעדויות העתיק פי' ר"ש ז"ל:

הרי זה לא יגע בהן. בגמ' פריך ולהוי מקום סימן דאע"ג דמוקמי' להו במקושרין בכנפיהן שהיא קשר דכ"ע הכי מקטרי להו ולא הוי קשר סימן מ"מ המקום שהן בו להוי סימן ומתרצינן במדדין דאיכא למימר מעלמא אתו ואיכא למימר נמי דאיניש אצנעינהו וה"ל ספק הנוח וקי"ל דכל ספק הינוח לכתחלה לא יטול ואם נטל לא יחזיר דליכא מאן דיהיב סימנא. וכתבו תוס' ז"ל האי אם נטל לא יחזיר י"מ דהיינו דוקא כשנטלו והוליכו לביתו דיש לחוש שמא באו בעלים בתוך כך ולא מצאו מה שהניחו שם ושוב לא יחזרו לבקשם לכך לא יחזיר למקום שנטל אבל אם נטלו ולא זז משם וראה שלא באו בעלים בתוך כך יחזיר וכן מוכח בירושלמי ומיהו אם נטל לא יחזיר משמע רק שנטלה ואע"ג שלא הוליכה לשום מקום לא יחזיר ע"כ. אבל בפ' המפקיד (בבא מציעא דף ל"ז) משמע דה"פ דואם נטל לא יחזיר וכדפי' רש"י ז"ל התם וז"ל שאם בא אחד ונתן סימן שהוא שלו לא יחזירנו שמא אינו שלו וסוף הבעלים לבוא ויביא עדים שהניחו שם לפיכך יהא מונח ביד זה עד שיבא אליהו דהאי לא יחזיר לא שיהא שלו קאמר דהא מעיקרא באיסורא אתא לידיה אם ספק הנוח היא ע"כ:

מצא כלי באשפה וכו' בפירקי' דף כ"ד. ובגמרא רמינין עלה מהא דתניא מצא כלי טמון באשפה נוטל ומכריז שכן דרך אשפה לפנות ומוקי רב פפא למתני' באשפה שאינה עשויה ליפנות אלא שנמלך עלי' לפנותה ומש"ה נוטל ומכריז דאי לא שקיל האי השתא לכשיפנה יטלנה גוי או ישראל משומד הלכך אבידה היא ומוזהר עליה ורב זביד מוקי למתניתין בכובי וכסי דטמונים מדעת הן ולא יגע ובריית בסכיני והמניק שהן כלים קטנים והשליכם שם עם האשפה שהוציא מן הבית:

מצא בגל וכו' תוס' פ' חזקת (בבא בתרא דף נ"ד:)

הרי אלו שלו וכתוב בנמוקי יוסף דכיון דטעמא הוי משום דתלי המוצא באמוריים כדמפרש בגמרא שמעינן מינה דאפילו יש בו סימן הרי אלו שלו וא"ת למה שלו תקני לו חצרו לבעל הכותל ותרצו בתוספות דאין חצר קונה בדבר שאינו עשוי שימצא כי הכא

שהוא בעובי הכותל וכן מוכח לקמן מצא בחנות ובשלחנות הרי אלו שלו ואין חצרו קונה לו לחנוני ולשלחני לפי שהמעות הם דבר קטן ואין סופן לימצא ע"כ. עוד כתוב שם והא דאמרי' מחציו ולחוץ [הרי אלו שלו] ולא אמרי' יטול ויכריז כיון דאיכא סימן פי' רש"י ז"ל דכולה מתני' בדשתיך דומיא דרישא ואמרי' בני ר"ה הניחוהו שם ואייאוש וליכא למימר תיקני ליה חצרו לבעל הבית דקודם יאוש הוה התם ולא עדיפא חצרו מידו ואילו בא לידו קודם יאוש בעלים תו לא קני ליה הואיל ובאיסורא אתא לידיה הלכך חצרו נמי לא קני ליה ע"כ. והרמב"ם ז"ל תירץ לקושיא קמייתא שהביא נ"י בשם התוס' פט"ז דהלכות גזלה משום דהוי אבודה ממנו ומכל אדם ע"כ. וכתוב בשלטי הגבורים שריב"ן ז"ל תירץ משום דהוי חצרו הבאה לאחר מכאן שהכלי היה טמון בימי האמוריים ועדיין לא היה חצרו עד לאחר מכאן ע"כ:

מצא בכותל חדש פי' הרא"ש ז"ל היינו בכותל שידוע שאבותיו של זה שהוא עתה שלו בנאוהו ולא יצאו מרשותן מעולם אלא הוא ואבותיו היו דרין בו מעולם ע"כ:

אם היה משכירו לאחרים אפילו בתוך הבית הרי אלו שלו ובגמ' פריך ואמאי וליזיל בתר בתרא כדתנן בפ"ז דמסכת שקלים ובשעת הרגל הכל מעשר וטעמא משום דשוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום ואם נפלו שם לפני הרגל שרוב המעות הן חולין כבר מצאום מכבדי השוק אלמא אמרינן קמאי קמאי אזלו והני אחריני נינהו הכא נמי נימא קמא קמא אזל והני דבתרא נינהו ומוקי לה רב נחמן כגון שעשאו לבית פונדק לשלשה בני אדם דההוא דנפל מיניה מייאש מימר אמר מכדי איניש אחרינא לא הוה בהדאי אלא הני אמרי קמייהו כמה זימני ליהדרו לי ולא הדרו לי והשתא ליהדרו בתמיה אי דעתייהו להדורא אהדרוה ניהלי ואי לא אהדרוה ודאי בדעתייהו למגזלה. ורבא אמר אפילו בשלשה חייב להכריז ואפילו דלית בה ש"פ לכל חד וחד מ"ט אימור שותפי נינהו וחד מינייהו אחולי אחלה למנתיה לגבייהו דחברוהי וה"ל ש"פ לכל חד וחד מהנהו תרי ופסק הרי"ף ז"ל הלכתא כרבא דבתרא הוא הלכך משמע דמתני' לא מיתוקמא אלא כדאוקמה רב מנשיא בר יעקב שעשאה לבית פונדק לשלשה גויים וכתב בנ"י לשלשה גויים לאו דוקא דהה"נ לחד ובלבד שיהא הוא האחרון אלא משום וכו' ע"ש. ולשון הרמב"ם ז"ל ספט"ז דה"א אם היה משכיר ביתו לאחרים הרי הן של שוכר אחרון ע"כ. ובטור ח"מ סימן ר"ס:

משנה ד

מצא בחנות הרי אלו שלו לכאורה משמע דאיירי הכא אפילו בדבר שיש בו סימן מדלא מפליג הכא כי סיפא בין צרורין למפוזרין ולפי זה צריך לומר דהא דאמרינן דבדבר שיש

בו סימן הרי אלו שלו מיירי בחנות שרוב הנכנסין והיוצאין גויים א"נ מצינן לפרש דבאין בו סימן דוקא מיירי וסיפא דקא מפליג בין צרורין למפוזרין אכולה מתני' קאי והא דלא קני ליה חנות לחנוני מטעם חצרו משום דקיימא לן כאביי דיאוש שלא מדעת לא קנה וכיון שקודם יאוש באת לחצרו שוב אינו קונה ואפי' לרבא וכו' וכן כתבו הרשב"א והרנב"ר ז"ל נמקי יוסף ז"ל. ועיין במ"ש בשמו ז"ל במתני' דלעיל. ומצאתי כתוב בספר מישרים נתיב כ' חלק שני ויש מי שגורס אפילו צרורין שהצרירה סימן הרי אלו שלו ע"כ:

לפני שלחני הרי אלו שלו וכו' בגמ' דייק ר' אלעזר מדלא תנא ע"ג שלחן הרי אלו של שלחני ולא הוה צריך תו למיתני בין הכסא ולשלחני של שלחני דכ"ש היא אי נמי ליתני מצא בשלחנות הרי אלו שלו כדקתני רישא מצא בחנות אלא ש"מ ל"מ לפני שלחני דהיינו ע"ג קרקע דהרי אלו של מוצאם אלא אפילו מצאן מונחין ע"ג שלחן הרי אלו שלו וטעמא כתב הטור סימן ר"ס שדרך הבאים להחליף ליתן מעות על השלחן משא"כ בחנות שאין דרך הבאים לקנות ליתן חפציהם על התיבה ע"כ. וכתוב בנמקי יוסף ומכאן למדנו דין זה דאם מצא ע"ג תיבת החנוני הרי אלו של חנוני וכן כתב הרשב"א ז"ל דאפילו מונחין ע"ג השלחן הרי אלו שלו והא דקתני לפני השלחן הרי אלו שלו לפני השלחני קאמר דאפילו מה שעל השלחן לפני השלחני מיקרי וכן כתוב בהרבה נוסחאות במתני' לפני השלחני אלא דהוה ס"ד שפירשו ע"ג קרקע מדלא קתני ע"ג השלחן להדיא ע"כ:

הלוקח פירות וכו' אית דגרסי ר' יהודה אומר הלוקח פירות וכו' ולא מצאתי רמז לגרסא זו בשום מקום וגם בבית יוסף לא הוזכרה זו הבבא בשם ר' יהודה בסימן רס"ב. וז"ל הרא"ש ז"ל על פי התלמוד אר"ש בן לקיש לא שנו אלא בלוקח מן התגר משום דמייאש בעל המעות כשידע שהיו בתוך הפירות לפי שהתגר לוקח מהרבה אנשים ומוכר להרבה אנשים וכן אם מצאו התגר הרי אלו שלו אם שהה בעל המעות בכדי שיוכל התגר לערב עם פירותיו אבל בלוקח מבע"ה חייב להחזיר והוא שדשן בעל הבית בעצמו או עבדיו ושפחותיו הכנעניים שאם שכר פועלים חיישינן שמא מהן נפלו. וכתוב בנמקי יוסף וא"ת ואפילו בתגר אמאי לא קני ליה חצרו לתגר דהא ודאי חצר משתמרת ובכה"ג אפילו אבידה שאינו מכיר בה תיקני ליה חצרו מכאן הסכימו המפרשים עם בעלי התוס' ז"ל דכל דבר שאין דרכו לימצא אין חצרו של אדם קונה לו ע"כ. וביד שם בהלכות גזלה ואבדה פט"ז סימן ד' ה' ו'. ובטור ח"מ סי' ר"ס וסי' רס"ב:

משנה ה

אף השמלה וכו' ביד שם רפי"ד:

מה שמלה מיוחדת תוס' פ' מרובה (בבא קמא דף ס"ו) וגם פה כתבו אומר ר"י דנפקא לן יאוש קונה באבידה מהכא דקתני מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנין ויש לה תובעין פי' ע"י שיש לה סימנין יש לה תובעין שאין הבעלים מתייאשין כיון שיש בהן סימן ולא כמו שפירש הקונטריס שיש לה תובעין שאינה של הפקר דשמלה דבר הנעשה בידי אדם הוא דהא למה לי קרא להכי פשיטא דשל הפקר פטור דלמי ישיב ומיהו בירושלמי יליף מנין ליאוש מן התורה א"ר יוחנן אשר תאבד ממנו ומצאתה מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם יצאת זו וכו':

משנה ו

שלשה רגלים גרסינן לשון זכר הואיל וגרסי' בסיפא הרגל האחרון אע"ג דבקרא כתיב בפרשה משפטים שלש רגלים תחוג לי בשנה כן נלע"ד:

כדי שילך לביתו שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד גמ' ורמינהי דתנן בפ"ק דמסכת תעניות ר"ג אומר בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת ולא ידביקוהו גשמים אלמא כולי האי בעינן ומתני' קתני שלשה ומסיק רבא לא הטריחו רבנן באבידה יותר מדאי ולא הטריחוהו לשהות יותר מז' ימים והקשה ה"ר אפרים אשכנזי חתנו של רש"ל ז"ל לענין מה צריך להמתין אחר הרגל האחרון ז' ימים וכי הוא שלו מיד אחר ז' ימים והרי אומר לקמן בסימן ח' לא יגע בהן עד שיבא אליהו ויש לתרץ שצריך לשהות שם ז' ימים מכאן ואילך ילך לביתו ולפי' הרמב"ם ז"ל הוא פשוט יותר ודוק עכ"ל ז"ל. ואיני יודע מה הוקשה לו ז"ל ואי קשיא פורתא הא קשיא מלשון הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהלכות גזלה ואבידה שכתב הכריז או הודיע ולא באו הבעלים תהיה המציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו ע"כ. ולרב ז"ל עצמו קשה לע"ד מאין הוציא דין זה. ונראה דכל הני באבי דמצא ספרים וכו' מייתי בתר הכרזה כמו שהן סדורות אשמעי' תנא שאם מצא ספרים וכבר הכריז ולא באו הבעלים יהיו מונחים אצלו עד שיבא אליהו אלא שכדי שלא יתעפשו קורין בהן אחד לשלשים יום וכן הכל לפי מה שהוא אבל כלי זהב וכלי זכוכית כיון שהוא דבר שאינו מתעפש אם לא ישתמשו לא מיבעיא שיהא מונח כשאר כל המציאות אלא אפילו לא יגע בו עד שיבא אליהו וזהו שומר אבידה דפליגי בה רבה ורב יוסף כמו שאכתוב בסמוך בס"ד. עוד כתב הר"ר אפרים אשכנזי הנ"ל ז"ל על פי' רעז"ל ויכריז יום אחד אני אבדתי דכן פי' רש"י ז"ל וגם נ"י. אבל ז"ל הרמב"ם ז"ל בהלכות גזלה ואבידה פי"ג ואחר הרגל האחרון מכריז פעם רביעית כדי שילך השומע לביתו בשלשה ימים וימשש כליו ויחזור בשלשה ימים וימצא זה המכריז

מכריז בשביעי ע"כ. אמר המלקט וכן פירשו ג"כ תוס' ז"ל שהמוצא הוא שחוזר להכריזו וביד כולה מתני' עד סוף סימן ח' שם פי"ג. ובטור ח"מ סימן רס"ז:

משנה ז

ולא אמר סימניה ה"ז לא יתן לו בגמרא פירש רב נחמן דהלכתא כותיה שהמכריז מפרש מה היא האבידה שהיא שמלה או דבר פלוני. ולא אמר סימניה לא בעי למימר שלא אמר סימנין כלל דא"כ לא אמר כלום שהמכריז הא אמר גלימא אלא אמר רב ספרא דלא אמר סימנין מובהקים שלה אלא כגון שנתן סימן שלבן היה או שאדום היה שהוא סימן שאינו מובהק שהרבה יש כך. ומנין או משקל הוו סימנין מובהקים ולפי זה אמר את האבידה דקתני במתני' לא נקט אלא משום לא אמר סימניה:

שנאמר עד דרוש אחיך וכו' פי' דאי לא תימא הכי קשה דוכי תעלה על דעתך שיתנהו לו קודם שידרשהו. ובספר הזוהר סוף פרשת חוקת [דף קפ"ד ע"א] אמרו דהאי אותו מלא [בויו] דרשינן ליה מלשון אות שצריך שאפילו שיאמר סימן. אם הוא רמאי לדרוש האות ההיא אם היא אמת ע"כ. וביד פ' שני דהלכות מלוה ולוה סימן ד'. ועיין בסמ"ג עשין סי' ע"ד. ומפרש בגמ' בברייתא משרבו הרמאים התקינו שיהו אומרים לו הבא עדים שאין אתה רמאי וטול. ירושלמי איזהו רמאי עבד גרמיה מחזר מציאן ועבד חדא רבא וטבא: [הגה"ה נלע"ד דה"פ והשיב אבידה אחת גדולה וטובה וכשראו בני אדם שהחזיר מציאה טובה לבעליה האמינוהו ובטחו בו ונתנו לו פקדונות ואח"כ כפר בכולן. היאך הוא עביד רבא טבא חמי ליה ברייתא מחזר מציאן ומפקידין גביה והוא נסיב כולה ואזיל ליה ואית דאמרין אזיל לכנישתא ושמע סימנין ואזל לכנישתא חורי ואמר סימנא ונסב לה ע"כ]. בפי' רעז"ל ותרנגולים זכרים הקטנים מיטפל בהן שלשים יום והגדולים שאוכלים הרבה מיטפל בהן שלשה ימים ע"כ. אמר המלקט כן פי' רש"י ז"ל אבל בנמקי יוסף כתוב בשם ר"ח ברברבי שלשים יום שאין טפולן מרובה שהן הולכין אילך ואילך ואוכלין בזוטרי שהוא צריך לטרוח וליתן לפניהם שלשה ימים וכן דעת הרמב"ם ז"ל שם פי"ג סימן ט"ז:

לפיכך אם אבדו חייב באחריותן דכיון דשרי לאשתמושי בהו אע"ג דלא אשתמש בהו כמאן דאשתמש דמי וחייב באחריותן והלכה כר' טרפון בדמי אבידה שמכר דהואיל ונטפל וטרח בהו כמו שאמרו חכמים שרינן ליה לאישתמושי בגווייהו. אבל מעות אבידה כגון שמצא מעות בכיס או שלש מטבעות עשוין כמגדלין לא ישתמש בהן כלל ולרבה דס"ל דשומר אבידה כש"ח דמי לפיכך דר"ט אשמועינן לאפוקי דרב יוסף דאמר שומר אבידה כשומר שכר דמי וחייב בגניבה ואבידה דש"ש מצוה הוא דלא בעי למיתב

רפתא לעניא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה קמ"ל דלא ולפיכך דר"ט אתי למידק נמי דדוקא משום דמותר להשתמש חייב אבל אסור להשתמש לאפוקי דרב יוסף ולרב יוסף משני בגמרא דלפיכך דר"ע קתני אגב לפיכך דר"ט דאשמועי' דכיון דשרו ליה רבנן לאישתמושי בגווייהו כמאן דאשתמש בהו דמי וחייב באחריותן וקיימא לן כר"ט וכמו שפירש רעז"ל וקיימא לן נמי כרב יוסף. והכא כיון דשרו ליה לאישתמושי בהו אע"ג דלא אשתמש בה ה"ל שואל עלייהו וחייב אפילו באונסין דהאי אבדו דקתני מפרש בגמרא דהיינו נאנסו כדרבה דאמר בפרק הזהב אבדו שטבעה ספינתו בים אבל לקמן בפרק המפקיד סי' י"א דקתני לפיכך אם אבדו חייב באחריותן היינו דוקא אם אם נשתמש בהן אז חייב אפילו באונסין ואם לא נשתמש בהן אינו חייב אלא בגניבה ואבידה כדין שומר שכר וכן פירש לקמן רעז"ל. ובטור ח"מ סימן רס"ז:

משנה ח

קורא בהן אחת לשלשים יום מתני' ר"א בן יעקב היא ודלא כת"ק דברייתא דאמר אחת לי"ב חדש ודלא כסומכוס דאמר בחדש שממהר להתעפש שלשים יום ובישן שנים עשר חדש:

בתחלה מה שלא למד מפני שצריך להשהותם לפניו וכתב הרמב"ן ז"ל דה"מ בס"ת נביאים וכתובים שמי שלמד בהם כבר די לו בקריאה בעלמא ומי שלומד בהן לכתחלה צריך לטרוח יותר וע"י טרחו הן מתקלקלין אבל עכשיו שנהגו לכתוב התלמוד אם השאילו המסכתא אינו כן שאפילו מי שלמד פרקו מאה פעמים צ"ע גדול כבתחלה ואדרבה כל מי שהוא בקי יותר צ"ע יותר גדול בהלכות הצריכות לשמועה שלו הלכך יד כל אדם שוה בו ולומד לכתחלה דאדעתה דהכי אושליה נמקי יוסף. ועיין בפי' רש"י ז"ל פרק כל הנשבעין (שבועות דף מ"ו:)

גוללן אחת לשלשים. אבל לא יִלְמַד בהן כתחלה כתב הר"ר יהוסף ז"ל בס"א היה נקוד יִלַּמֵּד ונ"ל כגרסא דגרסי' יִלְמַד דאתי שפיר מה שאמר כתחלה כלומר קורא בהן מה שהוא רגיל בו אבל לא ילמד מה שלא למד מעולם ואי גרסינן יִלַּמֵּד פי' לא יִלַּמֵּד לאחרים בו ולגירסא זו לא היה צריך לומר כתחלה ע"כ. וגם ראיתי שהגיה כתחלה בכאף:

ולא יקרא אחר עמו נלע"ד דגרסי' יַקְרֵא בנקוד פת"ח ביו"ד ושו"א בקו"ף וצי"רי ברי"ש אע"פ שאינו מוכרח. וכדמוכח ממה שאני כותב בסמוך מיד. ובגמ' רמי עלה והתניא ולא יקרא בו שלשה בני אדם הא שנים קורין ומוקי אביי למתני' בענין אחד ולפיכך אפילו שנים אין קורין שזה מושך אצלו וזה מושך אצלו ונקרע. ובריית בשני ענייניים זה בדף זה וזה בדף זה ולפיכך שנים קורין דלא אתו לשמוטי מהדדי. והרמב"ם ז"ל בפי"ג

דהלכות גזלה פירש דבשני עניינים לא יהיו שנים קורין דשמא זה ימשוך לכאן וזה לכאן ויבלה הספר אבל בענין אחד קורין אפילו שנים אבל שלשה אפילו בענין אחד אין קורין ע"כ וכן פי' הרי"ף ז"ל:

מנערה אחת לשלשים יום גמ' למימרא דניעור מעלי לה והא אמר ר' יוחנן מי שיש לו גרדי אומן בתוך ביתו שיארוג לו חדשות תמיד ינער כסותו בכל יום ולמדנו דרך ארץ דניעור קשה לה אמרי בכל יום קשה לה אחת לשלשים יום מעלי לה איבעית אימא בחד אין ניעורו קורעה ובתרי הניעור קורעה ואיבעית אימא הא בידא וברייתא בחוטרא ואיבעית אימא ברייתא בעמרא דקשה לה שנמתחת ונקרעת ומתני' בכיתנא. ובגמרא בברייתא כלי נחשת משתמש בהן בחמין אבל לא ע"י האור מפני שמשחיקן כלי כסף משתמש בהן בצונן אבל לא בחמין מפני שמשחירן:

מצא שק וכו' ר"פ שבועת העדות ובהרי"ף והרא"ש ז"ל הגרסא מצא שק או קופה אם אין דרכו ליטול וכו'. וכן הגיה ג"כ הר"ר יהוסף ז"ל. ופי' רש"י ז"ל שאין דרכו ליטול קופה שלו מן החוץ לבית שמור לא יטול. וביד פי"א דהלכות גזלה ואבידה סי' י"ג. ובטור ח"מ סי' רס"ג וסי' רס"ז:

משנה ט

איזוהי אבידה וכו' ע"ס הפרק ביד שם פי"א סימן י"ד י"ח י"ט וברפי"ב עד סוף סי' ד' ובפט"ו סי' ב'. ובטור ח"מ סי' רס"א ורס"ה ורס"ז:

מצא חמור או פרה רועין בדרך אין זו אבידה ואפילו כמה ימים ראה אותם אבל אם ראה אותן בלילה חייב להחזיר ואם ראה בבקר בהשכמה או סמוך לחשכה שלשה ימים זה אחר זה ה"ז אבידה ודוקא רועה בדרך דאיכא תרתי לטיבותא אבל רצה בדרך זמנין הוי אבידה כגון דאפה לגבי דברא רועה בין הכרמים אם כרם ישראל הוי חייב לסלקה משום אבידת בעל הכרם וכיון דחייב לסלקה משום דאנקטה נגרי ברייתא חייב להחזירה ואם כרם דגוי אי באתרא דקטלי הבהמה בלא התראה חייב להצילה ולהחזירה לבעלים ואי באתרא דלא קטלי עד דאתרו ביה אין חייב להטפל בה דאי לא אתרו לא קטלי לה ואי אתרי ולא איזדהרו בה אבידה מדעת היא:

שנאמר השב תשיבם בגמ' פריך אימא השב חדא זימנא תשיבם תרי זימני ומשני השב אפילו מאה פעמים שהוא מקור [הגהה וכן הוא בפירוש הרמב"ם ז"ל]. תשיבם אין לי שנקראת השבה אלא לביתו לחרבתו ולגנתו מנין ת"ל תשיבם מ"מ ואשמועינן דאי אהדרה לדוכתא דמנטרא לא צריך דעת בעלים לומר לו ראה פרתך שהחזרתיה לגנתך שמצאתיה דכל מילי צריך דעת בעלים כגון גנב וגזלן וד' שומרים שאם לא הודיעו חזרתה

ומתה או נגנבה חייבי' באחריותה שכיון שידע שאבדה ולא ידע שהושבה לא נזהר בה ולא האכילה חוץ מהשבת אבידה שהתורה רבתה בה השבות הרבה. עזוב תעזוב נמי אין לי אלא בעליו עמו אין בעליו עמו מנין ת"ל תעזוב מ"מ וכן נמי דרשינן קרא דהקם תקים עמו אפילו אין בעליו עמו וכולהו קראי דכגון אלו דריש להו בגמרא בפירקין:

היה בטל מסלע וכו' תוס' פ' שני דייני דף ק"ח ודפ' עד כמה (בכורות דף כ"ט:)

אלא נותן לו שכרו כפועל בטל בספרי כתיבת יד ל"ג מלת בטל במתני' וכן משמע קצת מן הגמ' דמייתי תוספתא דקתני בה כפועל בטל ועלה בעי בגמ' מאי כפועל בטל וכו' ובהרא"ש ז"ל נמי ליתיה וכן מוכח נמי מתוספות המוגהות דבבכורות פרק עד כמה וכמו שכתבתי שם בסימן ו'. אבל הרמב"ם ז"ל נראה דגריס לה וגם בטור ח"מ סימן רס"ה. ועיין בספר משרים נתיב כאף ח"א וחלק ד'. ור"ח מפ' דכפועל בטל ר"ל שאם החזיר את האבידה בשעה שיש לו מלאכה מרובה שהוא משתכר ביוקר ושהה בחזרתה שיעור שהיה מרויח סלע לא יאמר לו תן לי סלע שהפסדתי בחזרתה אלא נותן לו כשעה שהמלאכה מועטת שלא היה משתכר בשיעור חזרה זו אלא חצי סלע לפי שהיה משתכר בזול כדי שלא יהיה יושב ובטל וכן פי' הרי"ף ז"ל ג"כ בתשובה וטעמא דמילתא דמשערין ליה כשער הזול כתב הרנב"ר ז"ל דכיון דמדעתא דנפשיה עבד שהרי כיון שלא היה שם ב"ד לא היה מחויב להתבטל מן הסלע ושלו קודם כדתנן במתני' אלא מצוה בעי למיעביד לפיכך הטילו חכמים פשרה זו ע"כ בנמקי יוסף וע"ש עוד. וגם הרב המגיד שם פי"ב כתב כדברי רבינו ירוחם ז"ל בשם הרשב"א ז"ל שכתב כן בשם ר"ח והר"א ורב אלפס ושלזה הסכים הרמב"ן ז"ל וכתב שהרמב"ם ז"ל יש לו פי' אחר:

אם יש שם ב"ד וכו' כתוב עוד בנ"י אמר המחבר הא דאמרינן אם יש שם ב"ד וכו' בספרים לא גרסינן עמו אבל בהלכות כתוב עמו [הגה"ה גם הר"ר יהוסף ז"ל הגיה עמו וכתב שכן מצא בכל הספרים]. כלומר עם בעל האבידה ואינו מחוור שכיון שבעל אבידה עמו למה לי שיתנה עמו בפני ב"ד אפילו בינו לבינו סגי וחייב ליתן לו כל מה שהי' מתבטל כמו שהתנה דא"ל אפסדתן וכדאמרי' בפרק הגוזל בתרא טול דינר והעבירני חייב ואוקימנא בצייד הצודה דגים מן הים משום דא"ל אפסדתן כן כתב הרנב"ר ז"ל:

שלו קודם ודוקא כגון שהיה בטל מן הסלע דלא מצי למישקל מחבריה בלא תנאי כדאמרן א"נ דהיכא דשלו מרובה דהוה מפסיד דודאי לא יטול מבעל אבידה טפי ממה שהחזיר לו אבל כל היכא דשלו מועטת כיון דמן הדין שלו קודם הלכך אפילו היכא דליכא ב"ד מניח את שלו כדי להחזיר של חברו ונוטל ממנו שיעור זה שהפסיד בודאי דה"ל כשכרו של פועל בטל ודבר ברור הוא. ולא תיקשי הא דתנן בב"ק פרק בתרא זה

בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש ושפך זה את יינו והציל את הדבש לתוכה אין לו אלא שכרו דאלמא דאע"ג דהפסיד מועט כדי להחזיר את המרובה לא שקיל לי' מבעל אבידה דהתם היינו טעמא דכיון שהיה חברו בפניו והיה יכול להתנות ולא התנה איהו הוא דאפסיד אנפשיה הרנב"ר ז"ל עכ"ל נמקי יוסף. וז"ל הרא"ש ז"ל דמתני' דהתם כיון שבפני הבעלים הוא ה"ל להתנות ומדלא התנה הפסידו ולא יטול אלא שכר טורחו ומינה שמעינן דאם אין הבעלים שם צריך ליתן לי דמי הפסדו ע"כ:

משנה י

מצאה ברפת אין חייב בה מפר' בגמ' דמיירי ברפת שאינה משתמרת כגון שהיא פתוחה שאם באת לצאת יוצאה רק שאינה מתעה הבהמה לצאת ולברוח שאם אפשר לה לברוח חייב בה:

בר"ה חייב בה כגון שניכר בה שהיא הולכת תועה דהא אמרינן לעיל בגמרא דדוקא רצה בדרך ואפ"ה [דוקא] לגבי דברא חייב להחזיר הא לאו הכי לא והראב"ד ז"ל פי' דהכא מיירי בסרטיא שבוקעים בה אנשים ומאימתן היא בורחת או שמא יקחו האנשים שאינם מהוגנים אבל לעיל מיירי בשביל של רבים שאין הרבים בוקעים בו ודאמרינן ברפת אין חייב בה דוקא בעומדת בתוך התחום ובר"ה אפי' בתוך התחום חייב בה הרא"ש ז"ל. אבל הרמב"ם ז"ל פסק שם פט"ו דהלכות גזלה ואבידה סי' ה' וז"ל מצא פרה בר"ה אם עומדת חוץ לתחום חייב להחזיר כלישנא בתרא דגמ' שכן מצאתי מוגה בספר מדוייק אבל הבית יוסף כתב בסימן רס"א דחשן המשפט דהרא"ש ובנו בעל הטור ז"ל כתבו כלישנא קמא והרי"ף והרמב"ם והרב המגיד ז"ל כתבו לא זה ולא אותו ותמה עליהם ז"ל ואני בע"ד נפלאתי הרבה ממנו דאת"ל שראה ההגהה הלזו ולא ערבה לו ולא ישרה בעיניו לאיזה טעם שיהיה הריני רואה שהרב המגיד ז"ל כתבו וז"ל מצא וכו' משנה וחוץ לתחום בדוקא הא תוך התחום אינו חייב להחזיר וכן מפורש בלישנא בתרא דגמ' ע"כ וגם בסמוך לזה גבי או שהיתה ברפת כתב ורפת אפילו חוץ לתחום נמי כדאיתא בגמ' ע"כ וצ"ע לע"ד:

ואם היתה בבית הקברות אית דגרסי ואם היה בית הקברות ואית דגרסי בין הקברות. ועיין במ"ש בשם הר"ן ז"ל בפ' אלו נערות:

או שא"ל אביו אל תחזיר הילך לשון הרמב"ם ז"ל שם ספי"א דהלכות אבידה ראה את האבידה וא"ל אביו אל תחזירנה יחזיר ולא יקבל ממנו שאם קבל מאביו בעת שקיים מ"ע של כבד את אביך בטל עשה של השב תשיבם ועבר על לא תוכל להתעלם ע"כ.

וכתב שם המגיד משנה וא"ל אביו אל תחזירנה פי' אלא עסוק בדבורי להביא לי גוזלות וכיוצא בזה יחזיר ואל יקבל ממנו ע"כ:

אם רצונך ס"א אם רצית:

מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון רש"א אף לטעון בגמרא מפרש טעמייהו דאי ס"ד כר"ש דזו וזו בחנם ליכתוב רחמנא טעינה ולא בעי פריקה ואנא אמינא ומה טעינה דלית בה צער בע"ח וליכא חסרון כיס אם לא יטעון חייב פריקה דאית בה צער בע"א וחסרון כיס שהבהמה נשברת תחת משאה לא כ"ש אלא למאי הלכתא כתביה רחמנא לומר לך פריקה בחנם טעינה בשכר הלכך אי לא כתב פריקה ואתיא מקל וחומר מטעינה ה"א דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה טעינה בשכר אף פריקה בשכר. ור"ש מ"ט משום דלא מסיימי קראי למשמעות טעינה הלכך אי כתיב חד היא לפריקה אתא ורבנן אמאי לא מסיימי הכא כתיב רובץ תחת משאו דמשמע שצריך לפרוק התם כתיב נופלים בדרך דרמו טוענייהו באורחא משמע ור"ש נופלים בדרך אינהו וטוענייהו עילוייהו משמע. אמר רבא מדברי שניהם נלמוד דצער בע"ח מדאורייתא מדקאמרי תרוייהו פריקה עדיפא דאפי' ר"ש לא אמר דאיצטריך למיכתב פריקה אלא משום דלא מסיים קרא לטעינה אבל אי הוו מסיימי קראי הוה דרשינן קל וחומר ומה טעינה דליכא צער בע"ח חייב פריקה דאיכא צער ב"ח לא כ"ש ש"מ צער בע"ח דאורייתא ומש"ה אפילו אם היה עליו יותר ממשאו זקוק לו ור' יוסי הגלילי ס"ל צער בע"ח דרבנן ומש"ה אמר דאם היה עליו יותר ממשאו אין זקוק לו. וכתוב בנמקי יוסף בשם הרנב"ר ז"ל דכיון דאיכא בפריקה צער בע"ח אפילו בטל מן הסלע חייב בחנם אבל טעינה הוי לה כשאר אבידה דבשכר כל שלא היה בטל אבל אם הי' בטל בחנם וע"ש עוד. וביד רפי"ג דהלכות רוצח ושמירת נפש עד סוף סימן ח'. ובטור ח"מ סימן רס"א וסימן רס"ו וסימן ער"ב:

משנה יא

אבידתו וכו' פ"ד מיתות דף ס"ד:

אבידתו קודמת דאמר קרא אפס כי לא יהיה בך אביון הזהר וכו' ובפ"ד מיתות דף ס"ד אמרינן דמדכתיב אפס נפקא לן דאי לאו לאזהרה אתא אלא להבטחה שמבטיחן שלא יהיה בהן אביונים ניכתוב לא יהיה בך אביון מדכתיב אפס לאזהרה אתא כלומר אפס וחדל וכלה עניות ממך אפס לשון חדלה וכלייה כמו כי אפס כסף ע"כ. ובגמ' אמר רב כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך פי' אעפ"כ יש לו לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק שלי קודם אם לא בהפסד מוכיח ואם תמיד מדקדק פורק מעליו עול גמ"ח וצדקה וסוף שיצטרך לבריות:

אבידת אביו ואבידת רבו וכו' עד סוף הפרק בהלכות ת"ת רפ"ה גם ברפי"ב מהלכות גזלה. ובטור יורה דעה סימן רמ"ב ובחשן משפט סימן רס"ד:

של רבו קודמת והוא שיהיה רבו מובהק אם מקרא אם משנה אם תלמוד ומתני' דקתני ורבו שלמדו חכמה ר"ל רוב חכמתו וז"ל הרמב"ם ז"ל ברפי"ב מהלכות אבידה שרוב חכמתו של תורה למד ממנו ע"כ:

שאביו הביאו וכו' ורבו שלמדו חכמה מביאו וכו' גרסי' והטעם מובן. ופלוגתא דתנאי ואמוראי היא בירושלמי דפירקין ודס"פ בתרא דהוריות דגרסי' התם תני איזהו רבו שלמדו חכמה כל שפתח לו תחלה דברי ר"מ ר' יהודה אומר כל שרוב תלמידו ממנו ר' יוסי אומר כל שהאיר עיניו במשנתו רב כר"מ ור' יוחנן כר' יהודה ושמואל כר' יוסי ע"כ. אבל בגמרא דילן גרסי' הכי ת"ר רבו שלמדו חכמה ולא רבו שלמדו מקרא ומשנה דברי ר"מ פי' שלמדו חכמה תלמוד דהיינו טעמי משנה ולהבין הסותרות זו את זו ולתרצם או לומר הא מני חכם פלוני הוא ובגמ' איתא דשמואל קרע מאניה אההיא מרבנן דאסבריה מתני' דבפ"ג דתמיד אחד יורד לאמת שחי ואחד פותח כיון:

ואם היה אביו שקול כנגד רבו [הגהה לא משמע כן מפי' רעז"ל סוף מסכת כריתות] גרסינן ברישא וכן הוא ג"כ בהרמב"ם ז"ל בהלכות אבידה אע"פ שאינה כן בהלכות ת"ת פ"ה אבל בסיפא גרסי' ואם היה אביו חכם וכן הוא בירושלמי וכתב הרא"ש ז"ל דכך היא גרסת הרב אלפס ז"ל ונראה דלענין פדיון נפשות לא בעינן שקולין כמו לענין השבה ע"כ. [הגה"ה הטור כתב בשם אביו הרא"ש ז"ל דלענין לפדותו ולפרק משאו אם אביו חכם הוא קודם אפילו אינו שקול כרבו ע"כ]. וכתב עליו הבית יוסף שם סוף סימן רמ"ב דף רצ"ג ע"ב וכן משמע ודאי לישנא דמתני' דבהאי נקט אם היה אביו שקול כנגד רבו ובהאי נקט אם היה אביו תלמיד חכם וטעמא דמילתא דבפדיון שהם בסכנת הגוף כיון שאביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כרבו חייב להציל נפשו מני שחת קודם כל אדם אבל אבידתו שאינו אלא הפסד ממון אם אינו שקול כרבו אם יעבור על דעת אביו מעט אין רע. ובהיו נושאין משאו משמע לי דאפי' אם אביו שקול כרבו רבו קודם דכיון שאין סכנת גוף ולא הפסד ממון אלא להניח לו מעצבו ה"ל ככבוד לחוד וחייב בכבוד רבו יותר מכבוד אביו אלא מדתנן בסוף מסכת כריתות אם זכה הבן לפני הרב הרב קודם את האב בכל מקום שהוא ואביו חייבין בכבוד רבו לא משמע הכי דכיון דמהאי טעמא הוא דכבוד רבו קודם לשל אביו כשאביו הוא שקול כרבו כיון שאין אביו חייב בכבוד הרב אין לו להקדים כבוד רבו לכבוד אביו והדבר צריך לי עיון עד כאן לשונו ז"ל. ובספר הלבוש שם ביו"ד סי' רמ"ב סעיף ל"ד מצאתי כתוב וז"ל והא דלגבי השבת אבידה רבו

קודם לאביו אפילו אביו ת"ח אא"כ הוא שקול כרבו וגבי פירוק משאו ופדיונו אם אביו ת"ח הוא קודם לרב אפילו אם אינו שקול כרבו טעמא דמילתא נ"ל דגבי השבת אבידה כיון שאינו אלא הפסד ממון ואינו עובר ע"ד אביו אלא מעט לפיכך אע"פ שאביו ת"ח אם אינו שקול כרבו אחז"ל שיקדים כבוד הרב שהוא כבוד תורה לכבוד האב שהרי מן הדין גם האב חייב לכבד את הרב הזה שהוא גדול ממנו ואפשר לומר שגם האב מוחל לבנו בזה כיון שיודע שהרב גדול ממנו אבל אם הוא שקול כמותו שיש לגבי האב תרתי כבוד אב וכבוד תורה והאב אינו מוחל בזה לבנו דלמה ימחול לו כיון שהוא גדול כמו הרב לפיכך האב קודם אבל בפירוק משא ופדיון שבויים שיש בהם צערא דגופא לפיכך אם אין האב ת"ח הרב קודם דכבוד תורה עדיף אבל אם האב ת"ח אע"פ שאינו שקול כמו הרב מ"מ כיון שיש לבן גבי אב תרתי כיבוד אב וכבוד תורה אע"פ שאינו גדול כמו הרב אמרו שיקדים האב דכיון דאית ליה צער דגופו ודאי אינו מוחל לבן בשביל כבוד הרב אע"פ שהרב גדול ממנו עד כאן לשונו ז"ל:

פרק ג

משנה א

המפקיד וכו' פ' הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ח) והתם דייק רבא מסיפא דמתניתין דקתני נשבע ולא רצה לשלם ונמצא הגנב וכו' למי משלם לבעל הפקדון טעמא דלא רצה לשלם הא שילם אע"פ שנשבע קודם והטריחו לבוא לב"ד אפ"ה משלם למי שהיה הפקדון אצלו ושמעינן מינה דאם תבעוהו בעלים לשומר ונשבע ושילם והוכר הגנב דמשלם כפל למי שהיה הפקדון אצלו ורישא דמתני' לא תיקשי לרבא דהכי קתני שילם ולא רצה לעמוד בשבועתו אלא שילם למי משלם למי שהפקדון אצלו:

ונגנבו או שאבדו אית דלא גרסי או שאבדו משום דבאבידה ליכא כפל ויישבו שכך טוען הנפקד ואח"כ נמצא הגנב א"נ אנו יודעין שנגנבו מתוך ביתו אך אין אנו יודעין אם פשע או שאבדו שאנו יודעין שנאבד ממנו אך לא ידעינן אם ע"י גניבה או ע"י דבר אחר תוס' ז"ל. עוד כתבו תוס' ז"ל נגנבו ה"ה אם אמר פשעתי שהכפל שלו כדאמרי' בגמ' מגו דאי בעי פטר נפשיה בגניבה אלא אורחא דמילתא נקט נגנבו שהוא רגילות לטעון דבר שהוא פטור אע"פ שהוא רוצה לשלם וריב"ן פי' דמתני' נמי ה"פ דהנפקד אומר שנגנבו בפשיעה ולא רצה לישבע לשקר ע"כ. ובגמ' פריך למה ליה למתני בהמה ולמה לי' למתני כלים ומהדר צריכי דאי תנא בהמה ה"א בהמה הוא דבעלים מקנין לשומר כפל דעתיד להשתלם שבשעה שמסרה לו לשמור ע"מ כן מסרה לו שאם תגנב

אם יתרצה לשלם הקרן יהא כפל שלו משום דנפיש טרחא לעיולה ולאפוקה. אבל כלים דלא נפיש טרחייהו אימא לא מקני ליה כפילא ולא מסרה לו מתחלה ע"מ כן. ואי תנא כלים ה"א כלים היא דקא מקני ליה כפילא משום דלא נפיש כפלייהו שאין באין לידי ד' וה' שאינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד אבל בהמה דכי טבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' אימא לא מקני כפילא צריכא ומתקיף עלה רמי בר חמא והא אין אדם מקנה דשלב"ל והיאך הקנו לו בעלים כפל זה שעדיין לא נתחייב בו גנב ואפילו לר"מ דאמר אדם מקנה דשלב"ל גבי הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר וכו' דבפ"ג דקדושין וכדכתבינן התם ה"מ דאיכא למיגמר מינה כגון מוכר פירות דקל לחברו עד שלא באו לעולם דעבידי דאתו אבל הכא מי יימר שעתידה לבוא דליקני ליה כפילא בשעת מסירה דע"כ משעת מסירה בעי לאקנוייה שמשכה הימנו ע"מ כן ואת"ל דמיגנבא מי יימר דמשתכח גנב ואי משתכח גנב מי יימר דמשלם דילמא מודו ומיפטר. ומסקינן בלשון שני אמר רבא נעשה כאומר לו לכשתגנב ותרצה ותשלימני הקרן סמוך לגניבתה שעה אחת תהא הפרה קנויה לך והיא כבר היא בעולם ההיא שעתא:

שילם ולא רצה לישבע כתב הרשב"א ז"ל דהא דקתני ולא רצה לישבע לאו למימרא דאתא למעט היכא דאי אפשר לישבע כגון דאיכא עדים שנגנבה בפשיעה דאף בזו נמי היכא דלא אטרחיה לבי דינא מקני ליה כפלא וטעמא משום דאע"ג דהשתא לא מצי לאטרוחי בי דינא דהא איכא עדים מ"מ המפקיד בשעת הפקדון גומר בלבו לאקנויי בכל ענין היכא דלא אטרחיה משום דאיכא צדדין דאי בעי פטר נפשיה וכדאמרן והכי משמע מדגרסי' בירושלמי היו לו עדים שנגנבו בפשיעה הרי הוא בכלל שילם אלא קתני הכי למעוטי היכא דלא מיחייב עליה בשום תשלומין לא ממון ולא שבועה כמו אש"ח דאיכא עדים שנגנבה או בש"ש דאיכא עדים שנאנסה דבכה"ג כיון דפטור מיניה לגמרי אי בעי נפקד לשלומי ליה אינו אלא כמוכר עכשיו קנסיו וכה"ג לא אסיק אדעתיה מעיקרא עכ"ל נמוקי יוסף ז"ל. ובגמ' א"ר יוחנן לא שילם ממש אלא כיון שאמר הריני משלם אע"פ שלא שילם. וכתוב בנ"י ומסקי' בגמ' דשואל נמי אע"ג דלא מצי פטר נפשיה אלא במתה מחמת מלאכה שהוא מילתא דלא שכיחא מ"מ היכא דשילם ממש ולא אטרחיה לבי דינא גמר ומקני ליה כפילא או יוקרא וזהו החילוק דאיכא בין שואל לאחריני דלא סגי בשואל בדבורא לומר הריני משלם עד שישלם ממש כדאיתא בגמרא ע"כ. וכתוב עוד שם נשבע ולא רצה לשלם לכאורה איכא למידק הך סיפא למה לי פשיטא כיון דלא מקני ליה כפילא מיהו בפ' הגוזל עצים דייק רבא מינה דנשבע ושילם ואח"כ הוכר הגנב משלם כפל לשומר דטעמא דלא רצה וכו' וכדכתיבנא. אמר רב הונא ומשביעין אותו

שבועה שאינה ברשותו מ"ט חיישינן שמא עיניו נתן בה. וביד רפ"ח דהלכות שאלה ופקדון. ובטור ח"מ סי' רצ"ה:

משנה ב

השוכר פרה וכו' הרא"ש פ"ק דמכלתין דף קכ"ז ורש"י ותוס' ז"ל בפירקין דף מ"ב. וירושלמי פ' הכותב ודפ"ק דקדושין דף ס':

ישבע השוכר כדי להפיס דעתו של בעל דהיינו המשכיר שלא יאמר שהוא פשע בה והשואל משלם לשוכר משום דמשעת מיתה קנאה מפני שהוא פטור מאונסין וכיון שהוא נפטר מן המשכיר יש לו לדון עם השואל נמוקי יוסף והכי מפרש לה בגמרא. וז"ל הגמרא עם פי' רש"י ז"ל אמר ליה רב אידי בר אבין לאביי מכדי שוכר במאי קני להאי פרה בשבועה שהוא נשבע למשכיר ונימא ליה משכיר לשוכר דל אנת ודל שבועתא ואנא משתעינא דינא בהדי שואל א"ל מי סברת שוכר בשבועה הוא דקא קני לה לא משעת מיתה הוא דקני לה ושבועה כדי להפיס דעתו של בעל הבית שלא יאמר פשעת בה ע"כ וא"כ איפה מלות בשבועה שהוא נשבע למשכיר שבפי' רעז"ל הוו דלא כמסקנת אביי:

א"ר יוסי כיצד הלה עושה וכו' טעמא דר' יוסי משום דחשיב שוכר כאילו השאילו בשליחות המשכיר הלכך דין המשכיר עם השואל הרא"ש ז"ל. ואיתא בפ' השואל דף צ"ו. וז"ל נמקי יוכף אלא תחזור וכו' דס"ל לר' יוסי דשואל שומר דבעלים חשבינן ליה ונכנס תחתיו דשוכר ולא מצי א"ל לאו בעל דברים דידי את ולא שייך הכא שבועה כלל דהכא מיירי שאנו יודעים שמתה והשואל נמי מודה שמתה כדרכה דאי לא ידעינן שמתה אלא מפיו דשואל יש לו לישבע שאינה ברשותו ע"כ. וכתב עוד ואפילו ראו בעלים שמתה ממש בפניהם חייב השואל לשלם אותה לבעלים וכן דעת הריא"ף ז"ל וכן הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות שכירות וגם הר"ן ז"ל כתב דלר' יוסי אפילו ידעו הבעלים במסר אי אפשר שיעשה סחורתו בפרתו של זה משום דס"ל שהשואל נכנס תחת השוכר והוי שומר של בעלים לגמרי והיינו דקא מתמה דכיצד הלה עושה סחורה בפרתו של זה ע"כ. וגם בחדושי תלמידי הרשב"א ז"ל כתוב דאפילו מתה בפני המשכיר תחזור פרה לבעלים וזה שלא כדעת התוס' ז"ל ומיהו כתב הרא"ש ז"ל שאם אמר לשוכר אם תרצה תשאילנה ויהי' דינך עם השואל ויהי' דיני עמך אז ישלם השואל לשוכר ע"כ. ובגמרא אמר ר' אלעזר וכן שמואל חלוק הי' ר' יוסי אף בראשונה בשילם ולא רצה לישבע כיצד זה נותן לתוך כיסו כפלו של זה אלא יחזור הכפל לבעלים אבל ר' יוחנן חולק עליהן ואומר דמודה ר' יוסי בראשונה שכבר אמר הריני משלם וקנה הכפל

כדאמרי' דמעיקרא אדעתא דהכי אתאי לידיה. וביד ספ"א דהלכות שכירות. ובטור ח"מ סימן ש"ז:

משנה ג

אמר לשנים גזלתי וכו' ירושלמי ס"פ האשה שלום:

אביו של אחד מכם הפקיד אצלי מנה כצ"ל:

שהודה מפי עצמו בגמרא דייקי' מדנקט האי לישנא במתני' דמיירי באין לו תובעין אלא שהוא בא לצאת ידי שמים ומש"ה תנן נותן לזה מנה ולזה מנה דבלאו הכי לא יצא ידי שמים דאם היה מונח עד שיבא אליהו היה מפסיד הנפקד או הנגזל ומיהו דוקא היכא דגזל דעבד איסורא ודאי א"נ נטל הפקדון מאחד לבד דהיה יכול לדעת מי הוא וה"ל למידק שיזכור או בסימן או בענין אחר וכי לא דייק פשע אבל היכא שאינו ברור לו שגזל או שאינו ברור לו אם נטל פקדון כלל דהשתא לפי דעתו שמסופק אם נטל לא שייך למימר ה"ל למידק דשמא לא נטל מידי פטור הוא אפי' בבא לצאת ידי שמים וראיה דתנן פ' הגוזל בתרא אמר איני יודע אם גזלתיך אם הפקדת אצלי פטור ואוקימנא לה אפילו בבא לצאת ידי שמים ומיהו ה"מ היכא שהוא מסופק בעיקר חיובו אם נתחייב כלל אם לאו אבל היכא שהוא יודע שנתחייב ואינו יודע אם נפטר מחיוב ואם לאו בכה"ג אפילו כי לא תבעו נמי חייב בבא לצאת ידי שמים והיינו דתנן התם הפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך אם לא החזרתי חייב לשלם ואוקימנא לה התם בגמרא בבא לצאת ידי שמים נמוקי יוסף. וביד פ"ד דהלכות גזלה ואבידה סי' י' ובפ' עשרים דהלכות מכירה סי' ב'. ובטור ח"מ סי' רכ"ב וסי' ש' וסי' שס"ה:

משנה ד

שנים שהפקידו וכו' פ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ד) וביד כולה מתני' עד סוף סימן ה' פ"ה דהלכות שאלה ופקדון סי' ד'. ובטור ח"מ סי' ע"ו וסי ש' וכתוב שם בבית יוסף סימן ש' בשם תלמידי הרשב"א ז"ל דיהא מונח עד שיבא אליהו היינו דיהא מונח ביד הנפקד עצמו קאמר ואפשר דיהא מונח ביד ב"ד קאמר ע"כ. בפי' רעז"ל ונעשה כאילו הניחו כל השלש מאות בצבור אחד וכו' כן פי' רש"י ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה גם שם בהלכות שאלה מפ' בכרך אחד דקאמר בצרור אחד ממש אלא שאמרו לו מנה שלי ומאתים של חברי ומש"ה לא דק דמשמע שפיר דאינהו לא קפדי אהדדי והיא דרך הגאונים ז"ל:

ונותן לזה מנה ולזה מנה דעת הרמב"ם ז"ל שם בהלכות שאלה שאינם נוטלין אלא בשבועה כעין דאורייתא:

והשאר יהא מונח וכו' אף על גב דהך סיפא מיירי בדתבעי ליה אלא שמיירי בבא לצאת ידי שמים כמו רישא מ"מ פטור ואע"פ שהוא טוען שמא והוא טוען ברי וטעמא משום דלא פשע בהו מידי ואינהו נינהו דאפסיד אנפשייהו שהפקידו שניהם אצלו בכרך אחד וכדאיתא בגמרא דבכה"ג לא ה"ל למידק וכיון דקים ליה נמי בנפשיה דלא מעכב מדידהו כלום שהוא יודע שאין בידו אלא שלש מאות והוא רוצה ליתן אותם אלא שאינו יודע למי יתנם פטור נמקי יוסף. וז"ל תוס' יו"ט ואין להקשות כיון שכל אחד תובע מאתים והוא מודה ודאי מנה ה"ל כחמשין ידענא וחמשין לא ידענא דאמרי' ה"ל מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע עליה ומשלם דהתם רמא רחמנא שבועה עליה שלא יעכב ממון חברו ברשותו אבל הכא הרי מודה השלש מאות שתובעין בין שניהם ואין הכפירה וההודאה אלא בין המפקידין נמקי יוסף:

א"ר יוסי א"כ וכו' פ"ק דמכלתין דף ג':

מה הפסיד הרמאי פי' כיון שקיבל מנה שלו ולעולם לא יודה אלא הכל יהא מונח עד שיבא אליהו ויפסיד הרמאי ויודה. ובספר הפרפראות אם לא ימצא הגנב ונקרב ר"ת אליהו:

משנה ה

ומתוך הגדול כלומר ימכרו אותו ונותן ממנו דמי הקטן לשני ולא חיישינן לפסידא דבעל הכלי שמפסיד שאינו חוזר לו בעינו ורש"י ז"ל לא פירש כן נמקי יוסף. וז"ל רש"י ז"ל מתוך הגדול ישברנו. ולשון הגמרא וצריכא דאי אשמועי' הך קמייתא בההיא קאמרי רבנן משום דליכא פסידא אבל בהא דאיכא פסידא דגדול אימא מודו ליה לר' יוסי ואי אתמר בהא בהא קאמר ר' יוסי אבל בהך אימא מודי להו לרבנן צריכא ופרכינן והא טעמא דר' יוסי משום הפסד הרמאי הוא וכיון דטעמא בהכי הוא מה לי כלי מה לי מעות והיכי תיסק אדעתין למימר דבמעות מודה להו לרבנן ואמאי איצטריך למתני' ומשני אלא תרוייהו לרבנן איצטריך ולא זו אף זו קתני וכדפי' רעז"ל:

משנה ו

סימן הזיין הכתוב בפי' רעז"ל קודם לחטים ולאורז צריך למחוק אותו משם ולכותבו אח"כ קודם לשון המתחיל המפקיד פירות:

אפילו הן אובדין ה"ז לא יגע בהן. פסחים פ"ק דף ג' ובירושלמי ס"פ שני דיבמות. ותוס' פ' כל הגט (גיטין דף ל'.) ואע"ג דבמתני' לא חיישי רבנן להפסד מועט ואמרי לא יגע בהן ובברייתא חיישי להפסד מועט דתניא בברייתא בגמ' המפקיד פירות אצל חברו והרקיבו יין והחמיץ שמן והבאיש דבש והדביש ה"ז לא יגע בהן דברי ר"מ וחכמים

אומרים עושה להם תקנה ומוכרן בב"ד ומפ' בגמרא משום תקנת קנקנים כי היכי דלא ליפסדן מוכר פי' השמן אע"פ שהבאיש ראוי לתקן בו עורות והדבש שהדביש ראוי לכתישת גב הגמל כשהוא כתוש מחמת המשאוי ותקנת קנקנים היינו שיריק הכלים ולא יתקלקלו אם ישהה בתוכן השמן אי הדבש שנתקלקלו ל"ק דבמתני' איכא טעמא דרוצה אדם בקב שלו שעדיין לא נתקלקלו לגמרי אבל בברייתא שהבאיש אינו רוצה בקיומן כלל הלכך עושה להם תקנה ומוכרם בב"ד וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות שאלה ופקדון מנמוקי יוסף. וביד פי"ג דהלכו' גזלה ואבידה סי' ט"ז וברפ"ז דהלכות שאלה ופקדון. ובטור ח"מ סי' רצ"ב:

משנה ז

המפקיד פירות אצל חברו ה"ז יוציא וכו' ביד פ"ה דהלכות שאלה ופקדון סימן ה'. ובטור ח"מ סימן רכ"ח וסימן רצ"ב. והפירוש שהנפקד ערב פירות המפקיד עם פירותיו והיה מסתפק מהם ואינו יודע שיעור מה שאכל או כשבא להחזירן יוציא וכו' אבל אם יודע [כמה] נסתפק מהם חזינן דידיה כמה הוי ודחברי' כמה הוי ומפקינן מאי דאיסתפק מינייהו וההוא חסרון יהבינן לכל סאה חושבנא וכך יתן לו אחר שישבע שכך וכך הי' החסרון:

לחטין ולאורז באורז קלוף שאינו חסר כ"כ אבל בשאינו קלוף תניא בברייתא ומימרת ר' חייא לכוסמין ולזרע פשתן בגבעולין ולאורז שאינו קלוף שלש סאין לכור אבל זרע פשתן נקי אינו חסר כ"כ:

א"ר יוחנן בן נורי ריב"נ אהכל לפי המדה פליג וס"ל דיותר מכור יש ביתרון שמותירות להשלים מה שיחסרו בעכברים נמקי יוסף:

והלא אוכלות בין מהרבה בין מקמעא והעכברים אוכלין בין מהרבה בין מקימעא:

אינו מוציא לו חסרונות אלא לכור בלבד כן כתב הר"ר יהוסף ז"ל שמצא ברוב הספרים. וכתב ס"א יוצא גרסינן וכן כתב במתני' דבסמוך: והא דאמרי' בגמ' א"ל חכמים לריב"ן הרבה אובדות מהן הרבה מתפזרות י"ל דלדבריו דריב"ן קאמר אפילו לית לן טעמא דמפ' בירושלמי מ"מ הרבה אובדות מהן תוס' ז"ל:

אלא לכור א' בלבד וא"ת א"כ בפחות מכור נמי יוציא כמו לכור וי"ל דאין להם ריוח להטמן בתוכם ומ"מ לפי חשבון הראוי להתחסר יוציא דאי אפשר שלא יתחסרו תוס' ז"ל. ועוד הקשו הם ז"ל אמאי לא חשיב במתני' אורז שאינו קלוף עם זרע פשתן כיון דאית להו חד שיעורא ותרצו דפשוט לו דבאורז מתחסר כ"כ ובריש גבי אורז קלוף לא חשיב זרע פשתן קלוף דשמא דינם חלוק ע"כ. בפי' רעז"ל ואין הלכה כר' יהודה.

אמר המלקט בגמרא אמילתיה דר' יהודה בד"א שמדד לו בימי הגרן והחזיר לו בימי הגרן אבל מדד לו בימי הגרן והחזיר לו בימות הגשמים אינו מוציא לו חסרונות מפני שהן מותירות והביאה הרי"ף ז"ל ועיין הטעם בנמקי יוסף שפירש דרבנן לא פליגי אדר' יהודה בהא וכשאמרו בגמרא תנא וכן לכל כור וכור היינו דוקא עד עשרה כורין:

משנה ח

אם היו קנקנים ישנים אינו מוציא לו בלע תמהתי שמצאתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל אם היו קנקנים ישנות דלא כן הגיה במס' אבות פ' בן זומא אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש וכו'. ובגמ' פריך והא אי אפשר דלא בלע ורב נחמן מוקי לה במזופפין ואביי אמר אפי' תימא שלא במזופפין כיון דטעון טעון ותו לא בלעי:

אף המוכר שמן מזוקק גמרא אמר רב פפא המוכר שמן לחברו סתם בעת שהוא מזוקק ששקעו ושקטו שמריו לדברי חכמים מותר לו לערב ולבלבל שמרים המשוקעות שיחזרו ויתערבו ויצאו עם השמן בתוך המדה ולר' יהודה אסור לערב ולבלבל השמרים שבחזקת מזוקק לוקחו ממנו וזה מקלקלו. וביד פי"ח דהלכות מכירה סימן ט' יו"ד ובהלכות שאלה ופקדון פ"ה סימן ה'. ובטור ח"מ סימן רצ"ב:

משנה ט

המפקיד חבית אצל חברו ולא ייחדו וכו' ביד בפ"ז דהלכות שאלה ופקדון סימן ט' ובטור ח"מ סימן רצ"ב. וכתוב שם בספר הלבוש סעיף ו' לצרכו לחסר ממנה דבר לצרכה כגון שהיתה במקום התורפה ע"כ וע"ש עוד. ואיתה בפ"ד מיתות דף ס"ב. בסוף פי' רעז"ל ורישא ר' ישמעאל וסיפא ר' עקיבא והכי מוקמי' לה בגמרא. אמר המלקט ואמתני' אמר ר' יוחנן מאן דמתרגם מתני' דחבית אליבא דחד תנא מובילנא מאניה אבתריה לבי מסותא ואוקמה רב ששת כולה כר' ישמעאל וכגון שטלטלה להביא עליה גוזלות פי' לעלות עליה כדרך סולם ליטול גוזלות מקן גבוה ואפ"ה הויא גזלה למיקם ברשותיה עד דעביד השבה דשואל שלא מדעת גזלן הוי. וסיפא דחייב שהניחה במקום שאינו מקומה ולא הויא השבה אפילו לר' ישמעאל אי לאו דאהדרה לדוכתה אבל רישא דלא ייחדו לה הבעלים מקום כל אתר הוי דוכתה וכן ג"כ נדחקו ר' יעקב בר אבא ור' נתן בר אבא דתיקום כולה מתני' כחד תנא ובתרי טעמי ור' יוחנן מוקי לה כתנאי משום דהניחה במקומה משמע ופלוגתא דר' עקיבא ור' ישמעאל כגון הנך או כגון המפקיד חבית אצל חברו וכיוצא בו בגונב טלה מן העדר או סלע מן הכיס דר"ע ס"ל צריך דעת בעלים ור' ישמעאל ס"ל דלא בעינן דעת בעלים דוקא בשומר שגנב מרשות עצמו אבל גנב שגנב

מרשות בעלים אפי' [ר' ישמעאל] מודה דצריך דעת בעלים ומשנה היא בפ' הגוזל בתרא הגונב טלה מן העדר והחזירו ומת או נגנב חייב באחריותו וכו':

משנה י

המפקיד מעות אצל חברו צררן וכו'. בפירקין דף ל"ו. ובספר הפרפראות וְצַרְתָּ ב' במסורת דין וצרת [הכסף בידיך וצרת] אותם בכנפיך והיינו דתנק המפקיד מעות אצל חברו צררן והפשילן לאחוריו חייב ומפרש טעמא אמר קרא וצרת הכסף בידך אע"פ שצרורים יהיו בידך וזהו אע"פ שצרת אותם בכנפיך יהיו בידך ע"כ:

הקטנים. כתב הר"ב אבל לגדולים נשבעין הן וכו' אחר שישבע הנפקד שבועת התורה שנתן אותו הדבר להם כמ"ש הרמב"ם ז"ל ע"כ. ואמרי נהרדעי התם דייקא נמי דהאי דגדולים פטורין מדיוקא דמתני' היינו דוקא בניו ולא אחרים מדקתני או שמסרן לבנו ולבתו הקטנים חייב הא לבנו ולבתו הגדולים פטור מכלל דלאחרים ל"ש גדולים ול"ש קטנים חייב דא"כ דלאחרים נמי גדולים פטור ליתני או שמסרן לקטנים סתמא אלא ש"מ שומר שמסר לשומר חייב ש"מ:

נעל בפניהם. לפי פשט הלשון משמע כדפי' רש"י ז"ל דאקטנים קאי אבל אינו מחוור בעיני המפרשים ז"ל מדאמרי' בגמרא בשלמא כולהו וכו' אלא צררן ואי כדפי' רש"י ז"ל לא שייך למימר כולהו דהא ליכא אלא חדא אלא ע"כ תרי מילי נינהו וה"ק שלא מסרן לבנו ולבתו כלל אלא הניחן בביתו ובתיבתו ונעל בפניהם שלא כראוי חייב ושמעי' דדוקא משום דנעל שלא כראוי הוא חייב הא כראוי פטור נמקי יוסף. וגם הר"ר יהוסף ז"ל כתב ונעל בפניהם נ"ל דקאי אמעות דנעל בפני המעות שלא כראוי ואונעל בפניהם קאמר. וביד פ"ד דהלכות שאלה ופקדון סימן ו' ח'. ובטור ח"מ סימן רצ"א:

משנה יא

המפקיד מעות אצל שלחני וכו'. ואיתה בתוס' פ' הכונס (בבא קמא דף נ"ו.) וביד פ"ז דהלכות שאלה ופקדון סימן ו' ז' ח'. וכתוב שם לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן והוא שיטמנם בקרקע ע"כ. וכתב הר"ר יהוסף ז"ל בס"א גרסינן משנה זו קודם משנת המפקיד אצל חברו צררן וכו. וגם מחק מלות לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן ומלות לפיכך אם אבדו חייב באחריותן וכתב יש ספרים אחרים דגרסי' כמו בדפוס אלא דגרסי' להפך גבי לא ישתמש בהן חייב באחריותן ע"כ. ובטור ח"מ סימן רצ"ב:

חנוני כבעל הבית. וכו' פ' אלו מציאות (בבא מציעא דף כ"ט.) ועיין במה שכתבתי שם סימן ז':

משנה יב

ילקה בחסר וביתר. אוקימנא לפלוגתא דב"ש וב"ה דבשבח גזלה הוא וכדפי' רעז"ל ובפלוגתא דר"מ ור' יהודה דבברייתא דב"ש כר' מאיר וב"ה כר' יהודה אבל לענין יוקרא וזולא כ"ע ל"פ ודייקי' לה מדקתני בש"א ילקה בחסר וביתר ולא קתני ביוקר ובזול:

כשעת הוצאה. פי' כשעת גזלה רש"י ז"ל והיינו הוצאה מבית הבעלים:

ר' עקיבא אומר כשעת התביעה. ואפי' יש עדים שבשעה שגזלה לא היתה טעונה ס"ל לר"ע דמשלם כשעת התביעה כך פי' ר' יוחנן דברי ר' עקיבא. ועיין במ"ש ר"פ הגוזל עצים:

ב"ש מחייבין וב"ה אינו חייב עד שעה שישלח בו יד כיצד וכו' כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל ומחק השאר מספריו וכתב יש ספרים דלא גרסי כיצד:

עד שישלח בו יד. פי' בנמקי יוסף שיגביהנה ע"מ ליטול ואע"ג דלא נטל ע"כ:

שנאמר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו. אית דלא גרסי ליה. וביד פ"ג דהלכות גזלה ואבידה סימן י"א י"ב י"ג. ובטור ח"מ סימן רצ"ב:

הטה את החבית. וכו' גמרא אמר רבה לא שנו אלא היכא דנטל ולא הגביי' כל החבית דפטור אלא נשברה דאונס הוא והרי לא קנה שיתחייב באונסיה אבל החמיצה פשיעה היא ומזיק בידים הוא דבשביל שחסרה החמיצה שכן דרך יין להחמיץ בכלי חסר וכמו שפי' כבר רעז"ל:

פרק ד

משנה א

הזהב קונה את הכסף. גמרא מתני ליה רבי לר"ש בריה הזהב קונה את הכסף א"ל רבי שנית לנו בילדותך הכסף קונה את הזהב ותחזור ותשנה לנו בזקנותך הזהב קונה את הכסף והוא בילדותו סבר דהבא דחשיב הוי טיבעא כספא דלא חשיב הוי פירא וקני ליה פירא לטבעא ובזקנותו סבר כספא דחריף הוי טיבעא דהבא דלא חריף הוי פירא וקני ליה פירא לטיבעא. והר"ר יהוסף ז"ל כתב יש ס"א דגרסי הכסף קונה את הזהב והזהב אינו קונה את הכסף ע"כ. ובירושלמי אכתי הגרסא בריש פירקין במתני' הכסף קונה את הזהב וקאמר עלה זהו כללו של דבר כל הירוד מחברו קונה את חברו א"ר חייא בר אשי מאן תניתה ר"ש בן רבי א"ל אבוי חזור בך ותני כהדא הזהב קונה את הכסף א"ל לינא חזור בי דעד דהוה חילך עלך אתניתני הכסף קונה את הזהב מילתיה דרבי אמרה זהב כפירות מתניתא אמרה כסף כפירות ע"כ. וכתוב בספר מישרים נתיב י' ח"ג הזהב

קונה את הכסף כגון אם נתן לו דינר זהב בכ"ה דינרין כסף קנה כסף כל מקום שהוא ולאו למימרא דקנאן להיות ברשותו בכל מקום שהן כדין חליפין אלא מפ' בגמרא נקנה כסף כמות שהוא שאם א"ל מארנקי חדשה אינו נותן לו מישנה אע"ג דעדיפי מינייהו שאומר לו שכך היה צריך דליישנן קבעי להו ע"כ:

מעות הרעות. הראב"ד והרשב"א ז"ל פירשו מעות משופות ואדומות:

אסימון. יש מי שפירש שהוא מטבע שיש עליו צורה אלא שנסדקה צורתו ואינו יוצא ואינו עומד אלא למשקל שאינו חשוב מחמת צורתו:

מטלטלין קונין את המטבע ומטבע אינו קונה את המטלטלין וכל המטלטלין קונין זה את זה. כך מצאתי מוגה וגם בהרי"ף והרא"ש ז"ל ליתיה וגם הר"ר יהוסף ז"ל מחקו אבל בירושלמי איתיה לזה הכלל וכן נמי גרסינן לה בירושלמי דפ"ק דקדושין דף ס'. וכתוב ברש"י ובנמקי יוסף כל המטלטלין קונין זה את זה בין בתורת חליפין שהחליף אלו באלו כיון שמשך האחד קונה חברו את שלו בין בתורת דמים בכמה תתן את שלך בכך וכך וחזר ואמר לו בכמה תתן את שלך בכך וכך ונתרצו ומשך האחד נתקיימו הדברים ע"כ. ומ"מ אי גרסי' ליה לזה הכלל צ"ע לאתויי מאי דממלת כל משמע דקאמר ר"ל ואפיל כיס מלא מעות בכיס מלא מעות ומוקמי' לה בגמרא בחד פסלתו מלכות וחד פסלתו מדינה וצריכא דאי אשמועי' פסלתו מלכות משום דלא סגי כלל מש"ה הוי פירא אבל פסלתו מדינה שהם מאליהם שנאוהו אבל במדינה אחרת סגי לי' אימא אכתי מטבע הוא ואין מטבע נקנה בחליפין ואי אשמעי' פסלתו מדינה משום דלא סגי כלל לא בצינעא ולא בפרהסיא אבל פסלתו מלכות דסגי לי' בצנעא אימא אכתי מטבע הוא ואין מטבע נקנה בחליפין צריכא ע"כ. אבל זה הכלל אכתי לא ידעינן לאתויי מאי. ובר"פ הגוזל קמא כתבתי דדייקי' בגמרא על זה הכלל כל הגזלנים דהתם זה הכלל באפי נפשי' וכל באפי נפשי' אפשר דלסימנא בעלמא נקטיה כדתריץ תלמודא על זה הכלל כל יום שיש בו מוסף ואינו יום טוב קורין ד' דבר"פ הקורא עומד כמו שכתבתי שם. וכתבו תוס' ז"ל הנחשת קונה את הכסף האי איצטריך דאע"ג דבאתרא דסגי פריטי חריפי טפי אפ"ה היו פירא משום דאיכא אתרא דלא מסגו כדאמרינן בגמרא. אך תימא אמאי איצטריך למיתני דמעות הרעות שנפסלו דמיקרו פירי השתא נחשת דסגי טובא הוי פירי כ"ש מעות שנפסלו ותו דכל המטלטלין קונין זה את זה מוקי בגמרא במעות חד פסלתו מלכות וחד פסלתו מדינה כ"ש דמעות שנפסלו דמיקרו פירי לגבי כסף לכך נראה דמעות הרעות היינו שיוצאות קצת ואסימון איצטריך לפי' רש"י ז"ל דמפ' אסימון הוי שעשוי כתיקון המטבע היוצאה בעיר ואין חסר רק צורה אשמועינן דאפ"ה הוי פירא אע"ג דאינו חסר

כי אם מעט דבדבר מועט יטביעו הרבה מהם. ולר"ת דמפ' מכח קושיא דאסימון יש עליו צורה ואינה יוצאה בהוצאה צריך לומר שיוצאת בדוחק לא כ"כ בדוחק כמו מעות הרעות. ומטלטלין קונין מטבע אשמעינן דקונין אפילו מטבע כמו מעותהרעות ואסימון דמיקרי פירי לגבי כספא ולגבי מטלטלין מיקרי טיבעא עכ"ל ז"ל. וז"ל נ"י ז"ל המטלטלין קונין את המטבע הסכימו האחרונים ז"ל דהאי מטבע אי אפשר שיהיה המטבע שאמרנו שהוא כספא דא"כ פשיטא השתא לגבי דהבא כספא הוי טיבעא לגבי מטלטלין מיבעיא אלא ממטבע זהב ונחשת קאמר דאע"ג דהוי פירא לגבי כספא לגבי מטלטלין הוו טיבעא וכן דעת הרי"ף ור"ח והרמב"ם ז"ל בפ' עשירי מהלכות מכירה. ומנחשת לגבי דהבא לא איתבריר במתני' איזה מהן הוי טיבעא גבי חברו אבל בירושלמי משמע דנחשא לגבי דהבא פירא הוי וכן דעת הרמב"ן ז"ל וכן נראה דעת הרנב"ר ז"ל. ולפי זה צריך ליישב מתני' דנקט נחשא בתר דהבא דהשתא דהבא דעדיף מיני' הוי פירא לגבי כספא נחשא דהוי פירא לגבי דהבא מיבעיא דהוי פירא לגבי כספא. ומיהו אפשר דטעמא דנקטיה תנא לרבותא ודרך לא זו אף זו הוי מטעמא דאמרי' בגמרא סד"א הני פריטי באתרא דסגו אינהו חריפי טפי מכספא ואימא טיבעא הוו קמ"ל כיון דאיכא דוכתא דלא סגו פירא הוו וממילא משתמע דדהבא דחשיב בכל מקום הוי טיבעא לגבי נחשא לענין דינא אלא דתנא דנקט נחשא לרבותא הוא משום דמשמע דהוי טיבעא טפי משום אותם מקומות כדאמרן. מעות הרעות לפי מה שפי' רש"י ז"ל שנפסלו אפשר לפרש שנפסלו מחמת שהן רעים וא"כ הוי שפיר לא זו אף זו שהרי עד השתא הוי מטבע חריף וגם עכשיו יוצאין קצת ואפ"ה כיון דלא חריפי עכשיו הוו פירא לגבי היפין וכן אסימון הוי רבותא משום שהוא עכשיו מטבע חשוב שיקבעו בו הצורה ואפ"ה כל עוד שאין עליו הצורה הוי פירא לגבי אחר שקבעו בו הצורה וכן אם נשברה צורתן נאמר דעדיף טפי ממעות הרעות ונראה שכל אלו הוו טיבעא לגבי מטלטלי ופירי מדתניא בתוספתא וכו' ע"ש ובסוף דבריו כתב לפיכך נ"ל לפי פי' רש"י ז"ל דאסימון בכלל מטלטלין קונין את המטבע אלא דאי תנא מטלטלין לבד שמא לא הייתי כולל אסימון בכלל מטלטלין לכך התחיל בהך בבא אסימון קונה וכו' ולא הוי לא זו אף זו מבבות שלמעלה אלא בבא באנפי נפשה עם המטלטלין קונים וכו' עכ"ל ז"ל. וז"ל הרא"ש ז"ל ויראה לי דנחשת הוי פירא לגבי דהבא דנהי דאהני לכספא חריפות לבטל חשיבות הזהב ולשווי' פירא שאני כספא דאיהי' נמי חשיב וגם חריף טפי דסגי בכל דוכתא אבל נחשת דלא חשיב אע"ג דסגי בכל אתרא לא אהני לי' חריפותי' לבטל חשיבות הזהב וכן משמע סדרא דמתני' דאחרון אחרון גריע וחשיב פירא טפי מן הראשון נחשת גריעא מזהב ומעות הרעות גריעי מנחשת ואסימון

גריע ממעות הרעות שנסדקו ע"כ. ובספר הרמזים לבנו בעל הטורים ז"ל נחשת קונה את הכסף וכ"ש שקונה זהב ע"כ. וביד רפ"ה דהלכות מכירה ובפ' ששי מסימן ג' עד סוף סימן ה'. ובטור ח"מ סימן ר"ג. וכתוב שם בבית יוסף שכתב רבינו ירוחם ז"ל בנתיב י' ח"ג וכתב ר"ח הא דאמרינן דמטלטלין קונין זה את זה בחליפין דוקא כששמו כל אחד בפני עצמו שאם לא עשו שומא לכל אחד בדמים ידועים לו לא סמכי למיקני אהדדי וגדולי האחרונים ז"ל חלקו עליו וכתבו דבין שאינו מקפיד עליהן בין מקפיד בשומתן קנה בתורת חליפין וכל הנישום דמים באחר פירשו שרגילין לשומו אבל לא שמו אותן וכן עיקר ע"כ:

משנה ב

כיצד. ועיין על מלת כיצד בר"פ ששי דברכות. ונלע"ד דלדעת רבינו האי גאון ז"ל דס"ל דדהבא פירא הוי אפילו לגבי מטלטלי ומיקני בחליפין מתני' אתיא כפשטה שפיר טפי:

נתן לו מעות. וכו' פ' כל הגט (גיטין דף ל') ותוס' פ' המפקיד (בבא מציעא דף מ"ג:)

אבל אמרו חכמים וכו' ק"ק לע"ד מאחר דקיימא לן הלכתא כותי' דרבא דאמר דמילט נמי לייטינן לי' אמאי לא קתני מתני' בהדיא אבל אמרו חכמים שיקבל עליו מי שפרע או מטילין עליו מי שפרע או אוררין אותו כמו שהיא ברפ"ז דהלכות מכירה וביותר לדעת הרא"ש ז"ל שכתב שהדיין אומר לו לנוכח מי שפרע וכו' הוא יפרע ממך אם אינך עומד בדיבורך. ואפשר לומר שבא להשמיענו שאע"פ שב"ד שבדורו לא אררוהו כבר הוא מאורר מפי א' עליון. וראיתי שמחק הר"ר יהוסף ז"ל מלות ומדור הפלגה והוא גם הגיה ממי שאינו עומד בדבריו וכתוב בספר מפה על השלחן ובספר הלבוש שם בחשן משפט סי' ר"ד שאומרים לו כן ברבים אולי יחזור מן החזרה ויקיים מאמרו ע"כ. בפי' רעז"ל ואתא ר"ש למימר דזימנין דמי שהכסף בידו דהיינו מוכר שקבל את הכסף ידו על העליונה ובידו לקיים את המכר אם ירצה ואין הלוקח יכול לחזור בו כגון וכו' ע"כ. אמר המלקט כתב החכם הר"ר אפרים אשכנזי ז"ל עכ"ל רש"י ז"ל ואין כתוב שם דזימנין וגם כגון וכו' אבל בהרמב"ם ז"ל איתיה ומה שפי' כגון וכו' פירוש זה אין לו הבנה וז"ל הגמרא ר"ש אומר כל שהכסף בידו ידו על העליונה תניא א"ר שמעון אימתי בזמן שהכסף והפירות ביד המוכר אבל כסף ביד מוכר ופירות ביד לוקח אינו יכול לחזור בו ופריך פשיטא ומשני אמר רבא הב"ע כגון שהיתה עליי' של לוקח מושכרת ביד מוכר טעמא מאי אמור רבנן וכו' ופי' רש"י ז"ל אימתי יש חזרה בדבר בזמן שהכסף והפירות ביד מוכר דיכול מוכר לחזור בו דאוקמינהו רבנן ברשותי' לחזרה כי היכי דליטרח וליציל ע"כ. א"כ משמע דלא כפי' הרמב"ם ז"ל ורעז"ל. ונ"ל ליישב שהן סוברים דאימתי לא בא

לפרש דבריו רק בא לחלוק על ת"ק ואומר אימתי דאף לוקח יכול לחזור בו בזמן שהכסף וכו' אבל כשהפירות ביד לוקח אינו יכול לחזור בו פי' הלוקח ולכן מיושב מה שאמר כל שהכסף בידו ולא אמר כל שהכסף והפירות בידו עכ"ל ז"ל. בפי' רעז"ל איהו טרח ומייתי לה. אמר המלקט כן הלשון בגמרא אבל במפרשים ובפוסקים הלשון כן טרח ומציל לה. וכתב הרשב"א ז"ל דה"ה אם הי' ביתו של מוכר מושכר ללוקח כיון דאיהו קאי תמן הרי הוא בידו להציל ע"כ בנמקי יוסף ומצאתי להאי והוא הדין גם בפסקי הרא"ש ז"ל. וביד פ' שלישי דהלכות מכירה סימן ו' וברפ"ז. ובטור ח"מ סימן קצ"ח וסימן ר"ד:

משנה ג

ההונייה כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל כל מלת האונאה בכל מקום שהוא שנוי:

ארבעה כסף שהן משקל ס"ד שעורות הרמב"ם ז"ל:

שתות למקח מסקינן בגמרא דבין שתות מקח בין שתות מעות מיקרי שתות למקח. שתות מעות הוי כשנתאנה לוקח שנתן ששה בשוה חמשה שהאונאה הוא דינר שהוא שתות המעות. שתות מקח הוי כשנתאנה מוכר שמכר שוה שיתא בחמשא שהאונאה שהוא דינר הוא שתות המקח נמקי יוסף. והיא דעת שמואל בגמרא דס"ל דלא אמרינן מחילה ובטול מקח אלא היכא דליכא שתות משני צדדין פי' במקח או במעית כגון שוה חמשה בד' או שוה ד' בחמשה דהוי יותר משתות ובטל מקח וכגון שוה ז' בתמניא או שוה תמניא בז' הוי פחות משתות והוי מחילה. וביד שם פי"ב סימן ה' ו' ח' ט' י'. וכולה מתני' עד סוף פירקין שנויה בת"כ פרשה ג ורפ"ד דפרשת בהר סיני. שתות לְמֶקַח נקד הר"ר יהוסף ז"ל המי"ם בסגו"ל וכתב ס"א לְמַקח המם בפתח:

אמר להם מותר להחזיר כל היום אמרו יניח לנו ר"ט במקומנו כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל ומחק מלת לו:

משנה ד

אחד הלוקח ואחד המוכר יש להם הונייה כשם שאונאה להדיוט וכו' בפירקין דף נ"א קודם מקומה ומשמע בין שההדיוט מוכר או שהוא לוקח ואוקימנא לה דוקא ביריעות שאורגין ומוכרין אותן וה"ה כל סחורה אבל מאני תשמישתי' דבעל הבית דהיינו הדיוט דתנן במתני' אין אונאה ללוקח ממנו דמידע ידע הלוקח דמאני תשמישתי' יקירי עלי' ואי לאו דמי יתירי לא הוה מזבין להו אבל אם נתאנה המוכר עצמו אע"פ שהוא בעל הבית הדיוט בכל מידי יש לו אונאה ועיין עוד בנמקי יוסף:

מי שחוטל עליו וכו' בפירקין דף מ"ט ובדף נ' ברייתא:

ידו לעליונה כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל:

תן לי מעותי אם נתאנה לוקח ומתני' ר' יהודה עכ"ל רעז"ל. אמר המלקט ר' יהודה הנשיא ואע"ג שהוא דבר בברייתא כשנתאנה מוכר דאמר יד מוכר על העליונה ומתני' קתני באונאת לוקח שיורי שיירי תנא דידן למוכר דייקא נמי דקתני רישא אחד הלוקח ואחד המוכר וקא מפ' ללוקח. עוד בסוף פי' רעז"ל אלא אם האונאה שתות קנה ומחזיר אונאה יותר משתות בטל מקח. אמר המלקט כר' נתן בר פלוגתי' דר' יהודה הנשיא וכן פסק רבא דר' נתן דיינא ונחית לעומקא דדינא. וביד פי"ב דהלכות מכירה סימן ד' ה'. ובטור ח"מ סימן רכ"ז:

משנה ה

במה תהא הסלע חסרה ולא יהא בה הונייה וכו' אלמא בהני שיעורי לא הויא אונאה עד דאיכא טפי ובגמרא פריך ורמינהי עד כמה תהא הסלע חסרה ויהא בה אונאה וכו' אלמא בהני שיעורי הויא אונאה ותירץ רב פפא לעולם אימא לך בהני שיעורי הוי אונאה ולא יהא דקתני במתני' לאו אשיעורא קאי אלא אפחות מכשיעור קאי ומלמטה למעלה קחשיב וה"ק סלע הפוחתת והולכת עד כמה יכול להוציאה עד שתפחת שיעור כך וכך ומכיון שהגיעה לשיעור זה יהא בה אונאה ותנא ברא דנקט ויהא בה מלמעלה למטה קחשיב סלע שפחתה כמה פחתה להיות בה אונאה ומפ' כל פחיתה גדולה שבה כגון שבע אוסרות או שש או חמש הויא אונאה עד ד' והיא בכלל אבל לתנא דידן אין ד' בכלל לא יהא ועל כרחך לא מיתוקמא אלא בהכי:

ארבע אוסרות מאיסר לדינר כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל. ובגמרא בעי מ"ש גבי טלית דהיינו סתם סחורה דתנן בהו לעיל שתות למקח ול"פ תנאי ומ"ש הכא גבי סלע דפליגי זה אומר בכה וזה אומר בכה ואוקי רבא למתני' דקתני בשאר סחורה שתות כר' שמעון דגבי סלע נמי אית לי' שתות דשמנה פונדיונות הוי שתות הסלע דהוי מ"ח פונדיונין בסלע. ואביי תירץ טלית עד שתות מחיל איניש דאמרי אינשי עשיק לגביך ושוי אכריסיך אבל סלע כיון שאינו יוצא בהוצאה לא מחיל. וכתוב בנ"י וקיימא לן כרבא דאמר דסתם מתני' דלעיל דגבי סחורה כר"ש ואע"ג דה"ל סתם ואח"כ מחלוקת וקיימא לן בהחולץ דאין הלכה כסתם אין למדין מן הכללות כל היכא דאמורא בתרא מפיק לי' מההוא כללא ואיהו רבא גופא אמר הלכתא פחות משתות נקנה מקח שתות קנה ומחזיר אונאה יתר על שתות בטל מקח וכדכתיבנא לעיל. וכתבו תוס ז"ל אי גרסי' בברייתא עד כמה אתי שפיר דחשיב מלמעלה למטה וסבר עד ועד בכלל אבל אי לא גרסי' עד לא הוה צריך למימר דחשיב מלמעלה למטה אלא כמשמעו כמה יהא אונאה ד' איסרין ואגב דקאמר

לתנא דידן מלמטה למעלה נקט לתנא ברא מלמעלה למטה עכ"ל ז"ל. וביד שם פי"ב סימן י'. ובטור חשן משפט סימן רכ"ז:

משנה ו

עד מתי מותר להחזיר בכרכים וכו'. בגמרא בעי מאי שנא [בסלע] דמפליג בין כפרים לכרכים ומ"ש גבי טלית דלא מפליג דקתני בכדי שיראה לתגר או לקרובו ל"ש כרך ול"ש כפר ותירץ אביי כי תנן נמי מתני' בטלית בכרכים תנן ורבא אמר טלית כל איניש קים לי' בגווה סלע כיון דלא סגי עד שיראה לשלחני הלכך בכרכים דאיכא שלחני עד שיראה לשלחני בכפרים דליכא שלחני עד ע"ש דסלקין לשוקא:

שאינו אלא נפש רעה הר"ר יהוסף ז"ל הגיה שאינה אלא נפש רעה וכתב שכן מצא בכל הספרים. ובגמרא אמר רב פפא ש"מ האי מאן דמוקי אנפשי' אזוזא כשמוצא בו איזה פגם מיקרי נפש רעה וכתבו תוס' ז"ל אחסרה כדי אונאה קאי וכו' ורב פפא בא להוסיף אפילו שאר מטבעות ע"כ. וכתוב בראש ז"ל הלכך נראה כדברי המפרשים דהא דקאמר ונותנה למעשר שני קאי אכמה תהא הסלע חסרה ולא תהא בה אונאה דהיינו פחות מכדי אונאה וכן כתב הראב"ד ז"ל וכך היא שיטת רב אלפס ולדברי המפרשים דנותנה למעשר שני אכדי אונאה קאי צריכין לפרש פחתה יותר מכדי אונאה אסור להוציאה ביפה ומותר לקיימה ע"כ. וז"ל נמקי יוסף ונותנה למעשר שני דקתני מתני' אירשא דמתני' דלעיל קאי דקתני עד כמה תהא חסרה ולא תהא בה אונאה דקא פסקא דמתני' דלעיל וה"ק דכיון שאין בה כדי אונאה נותנה למעשר בשוויי' דאי הוה כדי אונאה פסיקנא לעיל כרב הונא דאמר יקוץ וה"ל כאסימון ומעות הרעות דאין מחללין עליהן מעשר שני אלא ודאי לא חסרה כדי אונאה ומש"ה אשמעי' רב פפא דכיון דמתני' קאמר דמחללין עליהן מעשר שני א"כ סלע יפה הוי ומי שמעמיד עצמו מלקבלה מיקרי נפש רעה ואי לאו הא דרב פפא ממתני' לא הוה שמעינן דמיקרי נפש רעה אלא מי שאינו מקבלה אפילו בשוה דמי' קמ"ל רב פפא דאפילו מי שאינו מקבלה בשלימה נמצא עכשיו שאין פחות מכדי אונאה של סלע דומה לפחות מכדי אונאה שבטלית דבטלית אין לו לקבל ובסלע אם אינו מקבל נפש רעה מיקרי ומיהו נפש רעה הוא דמיקרי אבל מיכף לא כייפינן עכ"ל ז"ל. וביד פי"ב דהלכות מכירה סימן י"א י"ב. ובטור ח"מ סימן רכ"ז. וכתוב במגיד משנה שם פי"ב וז"ל ולפי הנראה לי בגמרא בין שהסלע חסרה כ"כ שאינו יכול להוציאה אפילו ע"י הדחק בין שיכול להוציאה ע"י הדחק אחר הזמן הנזכר בגמרא ונתבאר למעלה אינו חייב להחליפה מן הדין אבל מלשון המחבר נראה שדעתו שהמשנה היא דוקא ביכול

להוציאה אבל באין יכול להוציאה אף ע"י הדחק שהיא חסרה כ"כ חייב להחליפה וביכול להוציאה אינו חייב אלא א"כ ממדת חסידות וצריך עיון ע"כ:

משנה ז

ההוניי' ד' כסף. בפי' רעז"ל וחזר ושנאה משום דבעי למיתני הטענה שתי כסף. אמר המלקט ואהא נמי פריך בגמרא הא נמי תנינא ברפ"ו דמסכת שבועות הדיינים הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה ומשני סיפא איצטריכא לי' דקתני חמש פרוטות הן [הגהה נר' שר"ל מניינא אתא לאשמועי' דחמש פרוטות ותו לא וכדמפרש ואזיל לרב כהנא כדאית ליה וללוי כדאית ליה ובתוספת יום טוב כתב עוד דאפשר דמשום מציאה דלא מתנייא בשום דוכתא תננהו לכולהו ע"כ]. ופריך בגמרא וליתני נמי האונאה פרוטה כגון אם היה המקח בשש פרוטות ותירץ רב כהנא זאת אומרת אין אונאה לפרוטות בפחות מאיסר שהוא מטבע של כסף כן פי' רש"י ז"ל וכתב עליו הרא"ש ז"ל ונ"ל דלא דק דאין מטבע של כסף פחותה ממעה ולהכי קתני במתני' האונאה ד' כסף מעשרים וד' כסף לסלע ולא פירש שם המטבע לפי שידוע היה להם שאין מטבע של כסף פחותה ממעה וכן נמי הטענה שתי כסף זהו שתי מעות דדרשינן התם פ' שבועת הדיינים מה כלים שנים אף כסף שנים ואם היה מטבע של כסף פחותה ממעה אמאי בעינן שתי מעות נפרש מטבע הפחות והכי נמי תניא בתוספתא עכ"ל ז"ל. וכן פי' רש"י ז"ל עצמו בפ' האשה נקנית (קידושין דף י"א) דמעה היא מטבע הפחותה שבצורי ע"כ ולוי אמר יש אונאה לפרוטות וכן תני לוי במתניתי' חמש פרוטות הן האונאה פרוטה וההודאה פרוטה וקדושי אשה בפרוטה וגזל בפרוטה וישבת הדיינים בפרוטה פי' רש"י ז"ל למי שיש לו עדים או שחייב מודה ודוחהו מלשלם ישבו הדיינים ויכופו אותו ע"כ. והא דלא קתני במתני' אונאה כתוב בהרא"ש ז"ל דמתרץ לוי דהוי בכלל גזל והוא פוסק הלכתא כלוי דאמר דיש אונאה לפרוטות אבל רב אלפס והרמב"ם ז"ל שם פי"ב דהלכות מכירה פסקו כרב כהנא דפשטא דמתני' דייקא כותי' ומתני' דלא קתני נמי ישיבת הדיינים מתרץ תלמודא משום דאיתי' בכלל גזל וכי היכי דגזל ליתי' כלל בפחות מש"פ הה"נ ישיבת הדיינים אפילו בגמר התביעה:

ההודאה שוה פרוטה. תוס' רפ"ק דקדושין. ועיין במ"ש ר"פ שבועת הדיינים דרבינו עובדי' ז"ל קשה דידי' אדידי':

המוצא שוה פרוטה חייב להכריז. ופרוטה היינו חצי שעורה של כסף ומפרש בגמרא אע"ג דזיל בין מציאה להכרזה ובירושלמי דפירקי' ודפ"ד דמסכת מעשר שני איכא מאן דס"ל דשש פרוטות הן דמוסיף קרנו של מעשר שני בפרוטה שאם אין בקרנו של המעשר

שני ש"פ אינו מוסיף חומש ואיכא מאן דס"ל ז' פרוטות דמוסיף דאם אין בחומשו של מעשר שני שוה פרוטה אינו מוסיף חומש עליו ואידך דאין קרקע נקנה בפחות מש"פ ותנא דידן לא חשיב הני תרתי דאההיא דחומש דבעי פרוטה משני בגמרא דילן דבקרנא מיירי בחומשא לא קמיירי ואידך דקרקע נמי יש לומר דכיון דקרקע מקדושי אשה ילפינן כדאיתא בפ"ק דקידושין וקדושי אשה דכסף הוא גמרינן קיחה קיחה וא"כ הא אשמעינן דכסף דעפרון פרוטה הוי ותו לא צריך כן תירץ הרב ר' שלמה שיריליו ז"ל. ועיין בתוספות פ"ק דגיטין דף י"ב דלמאי דמפרש רש"י ז"ל התם דאין הקדש חל על פחות מש"פ הקשו דא"כ ניתני הכא שש פרוטות הן:

משנה ח

חמשה חומשים. מצאתי מנוקד חֲמָשִׁים החי"ת והמ"ם בקמ"ץ. אלו הן. מחק הר' יהיסף ז"ל מלת אלו הן:

האוכל תרומה. זה שאכל כצ"ל בפי' רעז"ל:

ותרומת מעשר של דמאי. מוקי שמואל למתני' אליבא דר"מ דסבר בגט כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגט יוציא והולד ממזר והכא נמי גבי דמאי דרבנן עשו חכמים חזוק לדבריהם כשל תורה להוסיף חומש על תרומת מעשר של דמאי שאין הפרשתו אלא מדבריהם:

הפודה את הקדשו. בפירקין דף נ"ד. וביד פ"ז דהלכות ערכין סימן ב' ובפ"ט דהלכות שגגות סימן ח'. מצאתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל לגרוס בבא דהפודה את הקדשו מוסיף חומש קודם בבא דהפודה נטע רבעי ומעשר שני שלו מוסיף חומש:

משנה ט

אלו דברים שאין להם הוניי'. פ' כיצד מערימין (תמורה דף כ"ז) ובת"כ פרשה ג' דפ' בהר סיני. וכתב הרמב"ם ז"ל בר"פ ראשון דהלכות שלוחין דלא אמרו שהאונאה במטלטלין שתות והעבדים והשטרות והקרקעות אין בהן אונאה אלא במוכר שלו או קונה לעצמו אבל שליח שטעה בכולם בכל שהוא חוזר ע"כ. וי"ס דגרסי ואלו בויו. אמר המלקט נלע"ד אי גרסינן אלו ניחא ואי גרסינן ואלו אפשר לומר דמוסיף אמאי דתני לעיל מינה חמש פרוטות הן ופריך בגמרא וליתני נמי האונאה פרוטה ומשני רב כהנא זאת אומרת אין אונאה לפרוטות וכדכתבינן לעיל והדר תנא ואלו דברים ג"כ שאין להן אונאה וכו'. וכל אלו שאין להם הונאה מפ' ר' יוחנן בירושלמי דפ' אלמנה נזונת ובלבד דבר שאינו מופלג ע"כ וכמו שכתבתי שם סימן ד':

העבדים. מפ' בנ"י בפ' הגוזל עצים דף ל"ה שבכל דברי תורה עבדא כמקרקעי דמי כשבועה ואונאה ותשלומי כפל ודיני שומרים ופדיון בכור שבכל אלו הוציאו מהן קרקעות בכלל ופרט ועבדים שהוקשו להן אבל לענין אם נקנין מטלטלין אגב העבדים תלוי בלשון בני אדם אם קורין לעבדים מטלטלין ומטעם זה אין גובין הבעלי חובות מן המטלטלין מפני שאין דעתו של מלוה עליהן שיכול להבריח המטלטלין ע"כ וע"ש עוד:

השטרות אין להם אונאה המוכר שטרות לחברו לגבות חוב שבתוכו ויטלנו לעצמו. וי"א דאונאה אין בהן עד כדי חצי שויין ולא חצי שויין בכלל כגון שמכר שוה מאה בקצ"ט או שוה ק"ק במאה ואחד אבל ביותר כגון שוה ק' במאתים או יותר או שוה מאתים במאה או פחות קרוי בטול מקח וחוזר וצריך להחזיר לו מעותיו ממר איסרלן ז"ל והלשון מועתק מספר הלבוש. בסימן ס"ו סעיף ל"ח דח"מ ואיתיה ג"כ שם סימן רכ"ז סעיף כ"ט. [הגהה הקשה הר"ן ז"ל כיון דמכירת שטרות מדרבנן בלבד אבל מן התורה אין להם צד מכירה א"כ היכי ממעטינן בהזהב שטרות מאונאה וי"ל דעיקר קרא למעוטי עבדים וקרקעות אתא ואפ"ה מפקי שטרות מאונאה לפי שאין בכלל הכתוב אלא דבר המיטלטל וגופו ממון אבל מידי אחרינא לא הלכך שטרות למכירה דרבנן וכיון שאין גופן ממון אין להם אונאה ע"כ]. ועיין עוד בטור ח"מ סימן ס"ו שדברי הר"ן ז"ל אלו מיוסדין על דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל בפרק ששי מהלכות מכירה דס"ל דמכירת שטרות מדרבנן אבל ר"ת ז"ל שסובר דמכירת שטרות דאורייתא עיין על טעמו שהובא שם בבית יוסף סימן ס"ו וגם הריטב"א ז"ל בשם כל רבותיו חלקו על הרמב"ם ז"ל וס"ל דמכירת שטרות דאורייתא מיעשה לי' מכירת שטרות מאונאה מקרא דוכי תמכור ממכר דרשינן כל דבר המטלטל וגופו ממון יצאו שטרות וכו' ש"מ אונאה הוא דלית בהו אבל מכירתן מכירה ואפילו מכרו לגוי מכירתו מכירה ויש לגוי כח הישראל שמכרו לו ועיין עוד שם:

וההקדשות. גזבר המוכר הקדש או המוכר עולתו שנפל בה מום:

ש"ח אינו נשבע פי' רש"י ז"ל לא הזקיקתו תורה לישבע על אלו שאינם מטלטלין וגופן ממון דונקרב בעל הבית וגומר במטלטל וגופו ממון הוא והך שבועה בש"ח היא לישבע שלא פשע בה. נראה מדבריו ז"ל דמשבועה הוא דפטרי' רחמנא אבל היכא דודאי ידעינן דפשע משלם וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ' שני מהלכות שכירות וכן כתב הראב"ד ז"ל וטעמייהו משום דפושע כמזיק ומש"ה לא קתני ש"ח אינו משלם אלא אינו נשבע. אבל הריא"ף ז"ל כתב בתשובה המפקיד שטרות אצל חברו ומודה שפשע בהם ונאבדו פטור מן התשלומין שהרי התורה פטרתו וכתב הרשב"א ז"ל שכן עיקר ונראה שכן דעת הרנב"ר ז"ל שכתב בחדושיו שכן דעת הר"ר יהוסף הלוי ז"ל והא דקתני ש"ח אינו נשבע

ולא קתני אינו משלם היינו משום שלא הוזכרו תשלומין בפרשת ש"ח אלא שבועה וכאן לא הזכיר אלא מה שנכתב לכל אחד בפרשתו אבל ה"ה שפטור בכולן בין בתשלומין בין משבועה ומה שאמרו דפושע מזיק הוא אינו כן שהרי פשיעה בבעלים פטור ואילו מזיק בבעלים חייב [הגה"ה כן דעת הרא"ש ז"ל] וכתבו האחרונים ז"ל דשואל נמי פטור מטעם כלל ופרט וכלל זה דויו דוכי ישאל מוסיף על ענין ראשון והא דלא קתני במתני' שואל אינו משלם משום דסיפא ד' וה' לא קאי אלא אהקדשות ובהקדשות לא שייך שאלה והא דפטרינן הכא משבועה אפילו משבועה שאינה ברשותו הוא דפטור מדמקשי בגמרא עלה דהא מבני העיר ששלחו שקליהם נשבעין לגזברין דבר"פ שני דשקלים ולא פרקינן ההיא בשבועה שאינה ברשותו אבל אם קנו מידו שאם יקלקלו בשמירתן ישלם הא ודאי ישלם שהרי שעבד נכסיו לכך וכן הלכתא עכ"ל נמקי יוסף. ובמה שכתב ז"ל וכן כתב הראב"ד ז"ל אם אינו באיזו תשובה נ"ל שיש טעות סופר שהרי הראב"ד ז"ל חילק על הרמב"ם ז"ל בהשגות ועיין ג"כ בהר"ן ז"ל בפ' שבועת הדיינים או שמא הראב"ד שבכאן הוא הרב אב ב"ד. ומ"מ עיין בטור חשן המשפט סוף סימן ס"ו בבית יוסף שכתוב שם וכן מצאתי בפירוש הראב"ד וכן הרמב"ן ז"ל דרי"ף כתב שפטור ודבריו נראין וכו'. וגם הרא"ש ז"ל דעתו כדעת הריא"ף ז"ל ותירץ כדכתבינן לעיל. וכתב דדוקא שפשע בשמירתו ונגנבו או שאבדו אבל אם השליכן לנהר לא. וז"ל תוס' ז"ל ש"ח אינו נשבע נראה דה"ה דאינו משלם דאפילו ש"ש אם פשע נראה דלא משלם מדפריך לקמן וכו' עד והא דלא קתני אינו משלם דהוי רבותא טפי משום דעיקרה בשבועות פ' שבועת הדיינין ונסבה אגררא דהתם ע"כ. ובגמרא ש"ח אינו נשבע מנא ה"מ דתנו רבנן כי יתן איש אל רעהו כלל כסף או כלים פרט לשמור חזר וכלל כלל ופרט וכלל מה הפרט מפורש וכו' הקדשות רעהו כתיב ולא של הקדש. ור' יוסי הגלילי ס"ל בפ"ק דב"ק דף י"ב ובכמה דוכתי אחריני דנשבעין על קדשים קלים כגון שלמים שהן ממונו של בעלים הואיל וחייב באחריותן וקרינן בהו רעהו דכתיב ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו והאי בה' יתירא לדרשא בה' וכחש בעמיתו וכחש וחייב עליהם כדין שבועת הפקדון:

נושא שכר אינו משלם אם נגנבו ממנו וכתב הרא"ש ז"ל ונהי דאינו משלם שכרו מיהא מפסיד עד שישבע ששימר כראוי ואם קנו מידו שיתחייב כדין שומר חייב ע"כ ובהכי מיתרצא מתני' ולא פליגא אברייתא דמייתי בגמרא דהא ודאי כיון שקנו מידו שאם יקלקל בשמירתו ישלם שלם ישלם שהרי הוריד עצמו ושעבד נכסיו לכך. [הגה"ה וכן דעת הרי"ף והראב"ד ור"י בעל התוס' והרמב"ן והרשב"א ז"ל וגם הר"י מיגאש ז"ל וס"ל דאפילו בפשיעה פטור הש"ש מלשלם אכן הרמב"ם ז"ל ס"ל שחייבי' אם פשעו. וכמו

שכתוב לעילן]. ועיין בפי' רעז"ל סוף סימן ה' דפ' ששי דשבועות ששם נתן טעם אמאי לא הוזכרו שואל ושוכר:

ר' יהודה אומר אף ס"ת וכו' כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל ואיתא פ' המוכר את הספינה (בבא בתרא דף ע"ח.) ומפ' בגמרא עד כדי דמיהן דהיינו כפלים ס"ל לר' יהודא דאין להם אונאה ומדקאמר אף משמע דקרקעות נמי אית להו האי שיעורא דאין אונאה לקרקעות עד פלגא אבל מפלגא ואילך מיקרי בטול מקח תוס' בשם ר"ת ז"ל ועיין ברב אלפס ז"ל. וצ"ע לע"ד אמאי נקט תנא עבדים ברישא דמתני' דקרקעות ה"ל למנקט ואח"כ עבדים שהוקשו להם ואי משום דאתיא מדרשא חביבא לי' א"כ ליתני עבדים וקרקעות ובתר הכי שטרות או לינקוט כסדר המקרא וכי תמכרו ממכר או קנה פרט לשטרות שאין גופן לא מכור ולא קנוי או קנה מיד פרט לקרקעות ולעבדים שהוקשו להם עמיתך פרט להקדש. אח"כ ראיתי שהרמב"ם ז"ל נקט שם בהלכות מכירה פ"ז גם בפי"ג גם ברפ"ה דהלכות טוען ונטען גם בפי"א דהלכות בכורים נקט סדרא הכי קרקעות ועבדים שטרו' והקדשות ואמתני' צריך לתת טעם לסדרא דנקט ועד הנה לא מצאתי בעניות דעתי טעם הגון. אחר זמן רב בא לידי ספר תוספות יום טוב והילך כל לשונו [ועיין בתוי"ט]:

אמרו לו לא אמרו אלא אלו קשיא לי אמרו לו היינו ת"ק כדמקשה תלמודא בכמה דוכתי חד מינייהו בר"פ בתרא דר"ה וחד בפ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ג) אההיא ברייתא דמייתי התם וכן תוס' ז"ל הרגישו כזה בר"פ האשה שלום גבי אמרו לו אחת זו ואחת זו תנשא ואפשר לומר דת"ק היינו ר' יהודה בן בתירא דקאמר בברייתא אף המוכר סוס וסייף וחטיטוס דהיינו תריס במלחמה אין להם אונאה מפני שיש בהן חיי נפש ותנא במתני' עבדים וכו' דאית להו קריין מן התורה ובחיי נפש לא קמיירי אבל ה"ה דג"כ הן אין להם אונאה ותנא דא"ל ס"ל דוקא בעבדים שטרות קרקעות והקדשות דאית להו קראי מן התורה הוא דאין להם אונאה אבל סוס וסייף וחטיטוס וכ"ש ס"ת בהמה ומרגלית יש להם אונאה והיינו לא אמרו אלא אלו בדוקא כך נלפע"ד וכן משמע קצת מפסק רבינו האי גאון ז"ל שהובא ברב אלפס ז"ל. וביד ר"פ שני דהלכות גניבה וסימן ב' ובפי' י"ב דהלכות מכירה סימן ח' י"א ובפי"ג סימן ח' י"ג ובר"פ שני דהלכות שכירות ובטור ח"מ סוף סימן ס"ו וסימן רכ"ז וסימן ש"א וסימן ש"ן:

משנה י

כשם שהונייה במקח וממכר כך הונייה בדברים שנאמר לא תונו איש את עמיתו וכתוב בנ"י מהא דאמרינן בגמרא דעם שאתך בתורה ובמצות אל תונו דליפינן לי' מקרא דלא תונו איש את עמיתו למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא ירא ה' ואמרו

במדרש אם הונה עצמך מותר אתה להונהו שזה אינו קרוי עמיתך ואמרינן במסכת מגילה בגמרא האי מאן דסני שומעני' שרי לבזוייה בגימל ושין ע"כ:
אם היה בעל תשובה וכו' ספ"ז דהלכות תשובה. וכולה מתני' פי"ד דהלכות מכירה סימן י"ב י"ג:
ואם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך היינו לא זו אף זו דאפילו מעשה אבותיו אין לו להזכיר. ועיין בספר קרבן [אהרן] פ"ח דפ' קדושים ובפ"ד דפ' בהר סיני:

משנה יא

באמת ביין התירו לערב וכו' גמרא אמר ר' אלעזר עדה אמרה כל באמת אמרו שבמשנה הלכה היא מדיהיב טעמא למילתי' מפני שמשביחו ואין לגמגם בדבר ונקט בה למיתני באמת ש"מ כל היכא דתני באמת הלכה ואין להסס ולגמגם בדבר:
מפני שמשביחו גמרא אמר רב נחמן ובין הגתות שנו דמשביחו שתוססין זה עם זה ונעשים טעם אחד אבל לאחר הגתות שכבר קלט כל אחד ואחד ריחו וטעמו אין משביחו אלא פוגמו והשתא דקא מיערבי שלא בין הגתות אמר רב פפא דידעי וקא מחלי שכבר הוחזקו לערב רב אחא ברי' דרב איקא אמר הא מני ר' אחא היא דתניא ר' אחא מתיר בדבר הנטעם פי' שאדם טועם קודם שלוקחו ויכול להבחין שנתערב בו. וכתוב בנ"י ופי' רש"י ז"ל דדוקא קשה ברך כשמכר לו רך אבל אם מכר לו קשה לא יערב עמו רך וכן הדין בפירות דוקא נקט חדשים בישנים אבל ישנים בחדשים שפיר דמי עכ"ל ז"ל. וז"ל הרא"ש ז"ל אין מערבין פירות בפירות פי' מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים כדי למוכרן בתורת יפין וניכר בהן. אפילו חדשים בחדשים ואין צריך לומר חדשים בישנים לפי שישנים טובים לאכילה יותר ונ"ל שאם קנה ממנו חדשים שאסור לערב בהן ישנים אפילו שטובים יותר לאכילה לפי שזה שקונה חדשים הוא רוצה ליישנם וישנים אין ראויין ליישנם ויתקלקלו ורש"י ז"ל לא פירש כן. [הגהה שהוא ז"ל פי' דישנים מותר לערב בחדשים כדכתיבנא כבר]. באמת ביין התירו לערב קשה ברך אע"פ שהרך הוא טוב יותר לשתות וגם דמיו יותר יקרים מן הקשה אפ"ה מותר לערב בין הגתות לפי שכשנותנין מעט קשה ברך הוא משביח ומתקיים יותר וכ"ש רך בקשה שהוא משביחו. אין מערבין שמרי יין של חבית זו ביין של חבית אחרת אפילו קונה ממנו שתי חביות של יין לפי ששמרי יין זה מקלקלין יין אחר אבל נותן לו שמרי אותה חבית אפילו קנה ממנו יין הרבה כך וכך מדות מערב השמרים עם היין ונותן לו עכ"ל ז"ל:
שאינו אלא לרמות בו י"ג לרמות בו את אחרים: והכל כמנהג המדינה אם מחצה מחצה אם שליש שליש אם רביע רביע. וביד שם בפ' י"ח סימן ה' ו' דהלכות מכירה:

משנה יב

פיטס בסמך ס"א בתי"ו ומ"ם ס"א בתיו וסמך:

רבי יהודה אומר לא יחלק וכו' פ' לא יחפור (בבא בתרא דף כ"א:)

קְלִיּוֹת גרסינן בנקודת חירק בלמד וכן הוא במכלול עלה נ"ז:

וחכמים מתירין דאמר להו אני מחלק אגוזים ואתה חלק שקדים או אפרסקין:

ולא יפחות את השער וחכמים אומרים זכור לטוב כתב [כאן נמחק איזה תיבות בכ"י] ז"ל נ"ל דהאי מדברי ר' יהודה היא ע"כ:

לא יבור את הגריסין פי' הרמב"ם ז"ל יש בקליפת הפול סימן שהיו יודעין בו אם יתבשל מיד או לא יתבשל אלא בטורח כמו שהוא ידוע בענין הפול. אבא שאול אוסר לבור את הגריסין כלומר להסיר את קליפתו כדי להתלמד ממנו וחכמים מתירין לפי שהוא לא הכניס בתוכה דבר ע"כ:

וחכמים מתירין היינו ר' אחא דמתיר נמי בדבר הנראה וכמו שפירש רעז"ל:

אלא כגונב את העין כתוב בתוספת י"ט אפשר דלהכי לא קרי לי' גונב העין ממש לומר שאע"פ שמודיעו שלא בירר אלא ע"פ מגורה דאפ"ה אסור לפי שאפשר שע"י שרואה בשעת המכירה ע"פ המגירה שכולן יפות ואין בהן פסולת מתוך כך לא יעלה על לבו תמיד שיש פסול בו ולפיכך אינו קורהו אלא כגונב את העין ע"כ:

ולא את הכלים מוקמינן לה בגמרא בעתיקי אבל בחדתי שרי. וביד שם בהלכות מכירה פי"ח סימן ב' ד' ז'. ובטור ח"מ סימן רכ"ח:

פרק ה

משנה א

איזהו נשך דאורייתא

ואיזהו תרבית דרבנן כמו שיתבאר בסמוך:

אסור מפני שהוא נושך אית דלא גרסי מלת אסור. גם הר"ר יהוסף ז"ל מחקה וכתב כן מצאתי בכל הספרים דל"ג אסור דלא בא לדבר מענין אסור ומותר שהרי גם התרבית אסור אלא ה"ק איזהו נשך המלוה וכו' ואח"כ קאמר למה נקרא זה נשך מפני שהוא נושך ע"כ:

איזו היא תרבית גמרא אטו כל הני דאמרינן עד השתא המלוה סלע בחמשה דינרין לאו רבית נינהו א"ר אבהו ע"כ של תורה מכאן ואילך של דבריהם ואפילו ע"כ דרבית דאורייתא היא יכין האב שהוא רשע וימות ולא יהנה והבן שהוא צדיק ילבש דאינו

חייב להחזיר. ע"כ ריבית קציצה וכופין אותו ב"ד להחזיר אם תובעו בחייו מכאן ואילך אבק רבית:

וכן השער כך היו נמכרין בעיר והוא השער היפה לעולם פחות מכאן ווי לזבינא יתר מכאן ווי למזבונא ע"כ נמקי יוסף. בסוף פי' רעז"ל וכי אייקר ברשותי' אייקר. אמר המלקט אבל אם אין לו יין והוא לא קבל עכשיו מעות שנוכל לומר יכול הוא לקנותו בדמים שקבל נמצא שאינה אצלו אלא בהלואה בעלמא רש"י ז"ל והכי תרצוה רבה ורב למתני' ואמר רבא כי שכיבנא ר' אושעיא נפיק לותי דמתריצנא למתני' כותי' שהוא נותן הפרש בין אין לו ליש לו וכדתנא וכו':

והרי לך אצלי יין וכו' ירושלמי פ' האיש מקדש דף ס"ב וביד רפ"ד דהלכות מלוה ולוה ורפ"ו וס"פ עשירי. ובטור י"ד סימן קס"ג:

ויין אין לו ושנויה היא בתורת כהנים פרשה ה' דפ' בהר סיני וכתב שם ספר קרבן אהרן ובעל לחם אבירים הקשה בזה דלמה לא נכנס במה שיצא או לימא סלע בסלע ודינר או ד' דינרין בחמשה והוא תירץ לזה דכוונת התנא בשנוי זה לאשמועי דאע"פ דהוקר הסלע בעת הפרעון בחמשה דינרין כיון דבעת ההלואה לא היה שוה אלא ד' דינרין והלווהו בה' הוי נשך ע"כ ובאמת ובודאי כי האנשים האלו שלמים הם אתנו בקשו להקשות קושיות עד שמהדבור הישר שאלו למה לא עותו וכו' עד ואין לומר לישר שלמה לא עוות דבריו. כוונת הרב בקיצור לומר כיון שרבינו הקדוש מצא לשון צח וקצר לא רצה להאריך. ועוד כתב שם ובעל לחם אבירים הקשה דלמה לא אמר התנא בחלוקה הראשונה כמו בשני' ולימא איזהו נשך הנושך כיצד וכו' כמו שאמר בתרבית איזהו תרבית המרבה וכו' ותירץ דרש"י ז"ל הוקשה לו זה על אופן אחר דלמה לא קיצר בתרבית כמו שקיצר בנשך ולימא איזהו תרבית לקח ממנו חטין וכו' ולזה אמר בגמרא מפ' דבהלואת כסף וכו' והכא רבית דרבנן קמפרש שר"ל דלהכי שינה להראות חלוק דאורייתא אדרבנן ע"כ ומי יתן ונדע איך הראה זה וכו' ע"ש:

משנה ב

המלוה את חברו נלע"ד שיותר צחות לשון הי' להיות המלוה לחברו וכו' בכל מקום שהוא שנוי:

לא ידור בחצרו חנם וכו' כתבו תוספות ז"ל בפ' הגוזל עצים (בבא קמא דף צ"ז) דדוקא מילי דפרהסיא ואוושא טובא כגון לדור בחצרו ולתקוף בעבדו אבל להשאיל לו כליו או אפילו סוסו כיון דבלאו הכי משאילו מותר ודויקא נמי דנקט במתני' חצרו ולא נקט לא ישכיר לו כליו או בהמתו בפחות עפ"ל ז"ל. וכתב רש"י ז"ל יש לי ללמוד מכאן שאסור

ללוות על הבית ולדור בו אפילו בנכייתא דתנן ולא ישכור הימנו בפחות ול"ד למשכנתא דכרם דהתם זימנין דלא שקיל בה מידי ואפ"ה מנכה לו נמצא קונה הפירות בנכייתא זו על הספק אבל זה נהנה תמיד ואין כאן ספק נמצא שוכרה בפחות עכ"ל ז"ל. והרמב"ם ז"ל הסכים לדעתו אבל ר"י ור"ח חולקין עליו. וז"ל תוס' והרא"ש ז"ל ואין נראה לר"ת דבית נמי נופל או נשרף א"נ זימנין שאין צריך לאותו הבית. ואומר ר"ת ז"ל דהיינו טעמא לפי שאין הבית ממושכן למלוה דלא קתני הלוהו על חצרו הלכך כשדר בו בחנם או שוכר בפחות מיחזי כרבית אבל אם הלוהו על חצרו שאין החצר בחזקתו של לוה ואינו ברשותו להשכירה לאחרים שהרי המלוה היה מעכב על ידו כל מה שהמלוה נותן לו בשכרה ריוח הוא הן רב הן מעט. ואין נראה לר"י שהמלוה יוכל לעכב על ידו של לוה ולא יקח הפירות שלא יניחם לירקב על כרחו אלא או יקחם הוא וינכה לו בחובו או יקחם הלוה ויפרע הדמים ומ"מ נראין לו דברי ר"ת ולאו מטעמי' אלא משום דמשכנתא הוי כעין מכר כדקאמר לעיל בגמרא אינהו בתורת זביני אתו לידי' הלכך התירו חכמים לאכול בנכייתא בין כרם בין בית אבל מתני' דלא הוי משכנתא אם ישכור הימנו בפחות הוי רבית והרמב"ם ז"ל הסכים לדעת רש"י ז"ל עכ"ל הרא"ש ז"ל. [הגהה לשון ספר הלבוש ביורה דעה ריש סימן עק"ב מה שאמרו המלוה את חברו לא ידור בחצרו חנם ולא ישכור ממנו בפחות היינו משום דהוי הלואה ממש דקאי המלוה קרוב לשכר ורחוק להפסד ויש לפעמים בו משום רבית קצוצה ולפעמים משום אבק רבית אבל היכא דקאי המלוה קרוב לשכר ולהפסד או באופן שאינו נקרא הלואה אלא שכירות או מכר אין בו משום רבית ומותר לפיכך אמרו משכנתא שריא והיכי דמי כגון המלוה את חברו ומשכן לו בית או שדה לשנים ידועות ע"מ שידור בבית ויאכל פירות השדה כל ימי המשכונה וכותב לו במישלם שניא איליין תיפוק ארעא דא בלא כסף וכשיעשה באופן זה אז אפילו מרחיב הזמן הרבה שאין מגיע לכל שנה אלא דבר מועט כגון שהלוה מנה והתנה עמו שאחר עשר שנים תחזור קרקע זו לבעליה חנם אע"פ שלפי חשבון זה לא יגיע לשנה רק עשרה דינרין והיה שכר אותה קרקע שוה אלף דינרין לשנה מותר שאין זו הלואה אלא כמי ששכר בפחות ואע"פ שאמרו לא ישכור ממנו בפחות היינו שהלוה תחלה מעות ואח"כ שכר הימנו את הבית בפחות ואוזיל גבי' מחמת ההנאה שהלוהו כבר או שהלוהו ע"מ זה שישכור לו הבית בפחות וישארו אלו המעות בתורת הלואה גבי' וה"ז רבית גמור שאסרה התורה. אבל הכא כל אלו המעות אינו נותנו לו בתורת הלואה אלא בתורת שכירות אלא שמשכיר לו בזול לכמה שנים קצובות וזה יכול כל מי שיש לו קרקע לעשות להשכיר בתיו ושדותיו בזול כי מי ימחה בידו ואם התנו ביניהם שאין

אחד מהם יכול לכוף את חברו לפדות תוך הזמן שקבעו ובכלות הזמן תחזור הקרקע לבעליה חנם אין כאן חשש איסור בעולם אע"ג דאוזיל גבי' משום שהי' צריך למעות כן הוא דרך המשא ומתן בעולם שמי שצריך למעות הוא מוכר קרקעותיו בזול ושכירות ליומי' ממכר הוא וזה ג"כ מפני שהי' צריך למעות השכיר בזול ואין כאן איסור ולאו דוקא אם שניהם אין יכולין לחזור בהם תוך הזמן אלא הה"נ אם התנו שכל זמן שירצה הלוה לסלקו הרשות בידו ויביא לו מעות ויחשוב לו עשר [דינרין] בכל שנה וינכם לו ויסלקו מן המותר במעות מן השדה או מן הבית ה"ז מותר שמאחר שאין כח ביד המלוה לגבות מחובו כלום כל ימי המשכנתא ולהחזיר לו הקרקע ללוה אינה הלואה אלא שכירות ששכר ממנו הקרקע לשנים הללו ולא יוכל לחזור בו והמשכיר יכול לחזור בו אם ירצה ואין שייך בו רבית וזהו הנקרא משכנתא דסורא משום שבסורא היו נוהגין כן וזה דומה למוכר שדהו בזמן שהיובל נוהג שהתירה התורה ללוה לגואלו לפי חשבון הדמים ואין זה דומה לשאר ההלואה דהתם כל אחריות המעות על הלוה ואין למלוה שום חשש הפסד אבל הכא אין אחריות ההלואה על הלוה רק על המלוה שאם שטפה נהר או נשרף הבית אינו נוטל כלום אלא פירות כפי מה שהן ואינו יכול לכופו לפרוע לו חובו לא מזו ולא משאר נכסים והרי המלוה קאי קרוב לשכר ולהפסד עכ"ל ז"ל ועיין עוד שם]. ואיתה בתוס' פ' בתרא דערכין דף ל"א. וכתבו הם ז"ל בפ' הספינה דף פ"ו נראה לרשב"א דהא דתנן באיזהו נשך מרבין על השכר ואין מרבין על המכר היינו שנכנס ודר מיד בבית דבענין אחר הוה אסור כדאמר הכא ע"כ וע"ש בברייתא: בפי' רעז"ל וטעמא משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף. אמר המלקט בגמרא מסמכי לה אקרא דכתיב כשכיר שנה בשנה שכירות של שנה זו אינה משתלמת אלא לשנה אחרת ומשום הכי היכא דקא מקדים אוזולי הוא דקא מוזיל גבי' ושרי וכן הדין במכר דאילו מכר את השדה בי"ב [אלף זוז] לגורן ואחר שנגמר המקח וזכה בו לוקח רשאי המוכר לומר לו תן לי אלף זוז עכשיו שאף מכר זה כיון שלא הי' משתלם עד הגורן אוזולי הוא דקא מוזיל גבי' משום שיפרע לו מיד וכן כתב הרי"ף ז"ל דאיתא בתוספתא ובירושלמי. וכתוב בספר הלבוש בי"ד סימן קע"ו וכן בשכירות בכה"ג משכחת לה דאסור כגון אם השכיר לו חצרו מעכשיו בי' סלעים והחזיק בה ואח"כ אמר לו אם תתן לי בכל חדש סלע אמתין לך על המעות הוי כמו מכר דהא אינו שוה יותר מי' סלעים שכבר החזיק בה בכך והוי הב' דינרים אגר נטר ואסור ע"כ. ומוכח בגמרא דדוקא משום שאמר לו אם מעכשיו בכך ואם לאחר זמן בכך הוא דאמרינן במתני' דאסור מפני שקצץ בתחלה ובסוף אבל אם לא הי' מפרש מתחלה אם מעכשיו בכך אלא שכך בלבד אמר לו לאחר זמן בכך שרי

והיינו טרשא דבר חמא דאיתא בגמרא דשריא וקיימא לן כותי' ועיין בנמקי יוסף. ופי' נ"י דהא דקיימא לן פ"ג דקדושין ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף היינו לומר שבכל יום ויום מרויח כנגד יום ע"כ. וביד שם ר"פ ששי וסימן ב'. ובפ"ז סימן ח' ט' ורפ"ח. ובטור י"ד סימן קס"ו וסימן קע"ג. וכתוב שם בבית יוסף שהורו חכמי לוניל שיכול אדם לומר לחברו קרקע זה אני מוכר לך ואם תפרעני מעכשיו הרי הוא לך במנה ואם תאחר עד שנה מלפורעני תן לי מאתים דינרין ואין בזה משום רבית ולא מיקרי אגר נטר לו שהרי כשאמר לו אם תתן לי מעכשיו אתנהו לך בק' דינרין הרי לא החזיק בו הלוקח ויכול המוכר לחזור ולומר לא אתנהו לך כי אם במאתים ואין לקרקעות אונאה דלא קייצי דמיהן דכי תנן באיזהו נשך מכר לו בית או שדה וא"ל אם מעכשיו בכך וכך וכו' אסור התם דוקא כשהחזיק בו הלוקח עכשיו כדי ליתן לו עכשיו אלף דינר ואח"כ אמר לו אם לגרן בי"ב מנה ולא אמר לו כן קודם שיחזיק דהמכירה נתקיימה באלף זוז כי שקיל י"ב מנה לגרן שכר מעותיו עומד ונוטל וכתב בעל התרומות ודבריהם צריך עיון ע"כ. ועיין ג"כ בסוף סימן קע"ו:

משנה ג

הרי היא שלו. וכגון דא"ל קנה מעכשיו ובהא מיתוקמא מתני' אפילו כמ"ד אסמכתא לא קניא ואי לא מוקמינן לה הכי לא אתיא רק כר' יוסי דסבר אסמכתא קניא במתני' דבפ' גט פשוט סימן ה': בפי' רעז"ל והפירות יהיו מונחים ביד שליש. אמר המלקט דלא כר' יהודא דלדידי' לוקח אוכלן דס"ל צד אחד ברבית מותר והכא צד אחד הוא דשמא יחזיר לו מעותיו לסוף שלש והוי רבית או שמא לא יחזיר ולא הוי רבית. וביד שם פ' שישי סימן ד' ו'. ובטור י"ד סימן קע"ד וקע"ו. ובחשן המשפט סימן ר"ז:

משנה ד

אלא א"כ נותן לו שכרו כפועל פי' רעז"ל כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה אם הי' נגר או נפח וכו'. אמר המלקט כן פי' רש"י ז"ל ולפי זה אתיא מתני' כר"ש ותוס' והרא"ש ז"ל הוכיחו דמתני' ר"מ היא ולעולם אינו נוטל אלא כפועל בטל לגמרי והיא דעת הרי"ף ז"ל גם דעת הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות אבל הרז"ה ז"ל ס"ל כרש"י ז"ל דמתני' ר"ש היא. עוד כתבו תוס' ז"ל דאי גרסינן בגמרא תנא כפועל בטל א"כ לא גרסינן במתני' בטל ע"כ. גם רש"י ז"ל כתב דבתוספתא דמייתי בגמרא גרסי' בטל ובמתני' לא גרסי' בטל. וכן כתוב ג"כ בנמקי יוסף ויש לי מהם סיוע למ"ש לעיל פ' שני סימן ט' דל"ג בטל רק כפועל בלבד וכן היא גרסת ספרי כ"י. ואיתה נמי למתני' בתוס' דפ' עד

כמה (בכורות דף כ"ט.) וביד בפ' ששי דהלכות שלוחין ושותפין סי' ב' וברפ"ח ובפ"ה דהלכות מלוה ולוה סי' ט' ובטור י"ד סימן קע"ז:

ואין שמין עגלים וסייחים למחצה אא"כ וכו'. היה נראה קצת שרש"י ז"ל הי' גורס אא"כ נותן לו שכר עמלו ומזונו קודם בבא דואין שמין ודרך גרסתו תפס רעז"ל אבל אינו נכון לפרש כן אלא שפירשו אותו קודם מפני שכן הוא האמת דאלא א"כ קאי אתרתי באבי אאין מושיבין ואאין שמין. וז"ל תוספת י"ט איצטריך לאשמועינן דיהיב לי' מזונות דאפרוחים אע"פ שהוא דבר מועט ולא תימא דבמזונות דאפרוחים לא קפדי אינשי והיינו טעמא שהקדימו רש"י והר"ב ופירשו מזונו שלא במקומו השנוי במשנה ואין שמין משום סיפא דאבל מקבלין וכו' תני לי':

שכר עמלו. בחצי. וכתוב בכסף משנה שם ברפ"ח דהלכות שלוחין ושותפין ומפ' רבינו דבשכר עמלו היינו כפועל בטל ע"כ:

אבל מקבלין עגלים וסייחים למחצה. כך צ"ל. ופי' נ"י סייח הוא סוס קטן וכן הוא ברש"י ז"ל. והקשו תוס' ז"ל תימא מאי קמ"ל פשיטא כיון דאין מקבלין עליהם אחריות ואי משום דבעי למיתני ומגדלין אותן עד שיהו משולשין זה היה יכול להשמיענו ברישא לאחר שנתן לו שכרו וי"ל דקמ"ל דבסתמא אין מקבל עליו שום אחריות [כו' עי' בתוי"ט]:

עד שיהו משולשין. פי' עד שיהא בעגל שליש שור ובסייח שליש סוס ולהרמב"ם ז"ל דמפרש עד תשלום שלש שנים נראה דגרסי' שלשין כמו שלשית דבפ"ק דמסכת פרה וכן הוא בירושלמי שלשין וכן מצאתי מוגה במשניות מוגהות. וכן הגיה הר"ר יהוסף ז"ל:

וחמור עד שתהא טוענת. עי' בתוספת יום טוב ופשוט הוא. והנה הוא כתוב אצלי לקמן פ"ו סימן ג' בשם התוספות:

משנה ה

שמין פרה וחמור וכו'. פ"ח דהלכות שלוחין ושותפין סימן ג' ד':

וכל דבר שהוא עושה ואוכל למחצה. אית דל"ג מלת למחצה. והר"ר יהוסף ז"ל הגיה וכל דבר שדרכו לעשות ולאכול מקום וכו' וכתב שכן מצא בכל הספרים. והילך לשון הרמב"ם ז"ל שם שמין פרה וחמור וכל דבר שדרכו לעשות ולאכול ויהי' השכר לאמצע אע"פ שזה מתעסק הרי יש לו ריוח אחר לעצמו בעבודת הבהמות שהרי שוכר אותה או עובד בה ונהנה בשכרה ובעבודתה:

וסייח עם אמו. בנקודת חירק תחת הסמך של וסייח. ובפ"ק דר"ה דף ג' פרש"י ז"ל סייח עיר בן סוס ע"כ. בפי' רעז"ל ואין צריך ליתן שכר עמל ומזון לעגל דאיכא גללים ואידך גללים אפקורי מפקר להו גמ':

משנה ו

אין מקבלין וכו'. פ' שני דבכורות דף ט"ז. ועיין במה שנכתב שם סימן ד'. בפי' רעז"ל ואע"ג דמשנה היא וכו' נקט לה משום סיפא אבל מקבלין צ"ב מן הגויים הוא פי' רש"י ז"ל ונמקי יוסף ז"ל פי' דהכא אתא לאשמועינן דאין מקבלין כלל ואפילו יהיב לי' אגרא הואיל דכולה מלוה ע"כ. והקשו תוס' ז"ל כמה קושיות על פי' רש"י ז"ל שהעתיקו כבר רעז"ל כדכתיבנא וכתבו ונראה כפי' ר"ת שפירש דמתני' דהכא מיירי ברבית דאורייתא שפסק דמים על הצאן וגם פסק דמי השבח וקבל עליו לתת בכל שנה דבר קצוב בין יהי' שם שבח בין לא יהי' והיינו רבית קצוצה ותנא ההיא דחנוני שהוא רבית דרבנן והכא קמ"ל דהאי רבית דאורייתא כדקתני מפני שהוא רבית כלומר רבית דאורייתא ואע"ג דקתני לעיל לא ישכור הימנו בפחות מפני שהוא רבית והיינו רבית דרבנן לפי' ר"ת שעושה נכייתא דבית כנכייתא דשדה התם איצטריך לאשמועינן דהוי רבית דרבנן דלא הוי כמו שאר משכנתא בנכייתא דשריא אבל מפני שהוא רבית דהכא אי לאו דאורייתא קאמר מאי קמ"ל וכפי' ר"ת נראה דכן משמע בירושלמי דקאמר איזהו צאן ברזל וכו'. עכ"ל בקיצור:

ולווין מהן ומלוין אותם ברבית. לא זו אף זו קתני. ולישנא קמא דרב נחמן דאסר בגמרא רבית הגוי מוקמינן למתני' בת"ח דטעמא מאי גזור רבנן שמא ילמוד ממעשיו וכיון דתלמיד חכם הוא לא ילמוד ממעשיו א"נ אפילו עם הארץ עד כדי חייו התירו ולא להתעשר:

וכן בגר תושב. ואע"ג דכתיב קרא כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך אל תקח מאתו נשך ותרבית מתרץ רב נחמן בר יצחק בגמרא דלא קאי אל תקח מאתו רק אאחיך דכתיב בקרא דלעיל מדלא כתיב אל תקח מאתם אבל גר תושב אינו מצווה רק להחיותו אבל לא שלא להלוותו ברבית:

אבל לא מדעת ישראל. כתוב בספר הלבוש ביורה דעה ריש סימן קנ"ט דבר תורה מותר להלות לגוי ברבית וטעמא לא מדכתיב לנכרי תשיך ילפינן לה דא"כ לנכרי תַּשׁוּךְ מבעי לי' דאז הוה משמעו תשוך אותו כלומר תקח ממנו רבית אבל מדכתיב תַּשִׁוךְ לשון מפעיל הוא ומשמעו תגרום לו שישוך אותך כלומר יכול אתה ליתן לו רבית ולא שתקח ממנו רבית אלא כיון שנתנה התורה הטעם גבי רבית וחי אחיך עמך וכותי אין מצווין להחיותו (כלומר לפרנסו) דאחיך כתיב שמעינן מיני' שמותר להלוות לגוי ברבית אבל חכמים אסרוהו גזרה שמא ילמד ממעשיו ע"כ וע"ש עוד. וביד רפ"ה דהלכות מלוה ולוה וסימן ג' ובפ"ח סימן י"ב ובטור י"ד סימן קע"ז:

משנה ז

אין פוסקין. בפירקין דף ס"ב. ופי' אין פוסקין אין נותנין מעות לישראל חברו ע"מ ליתן לו בהן פירות לסך כך לזמן פלוני ואפילו יש שנותנין אותו עכשיו בכך וכך בין לחדש בין לישן שוה בשוה דכיון שלא יצא השער כמה נמכרין שמא יתייקרו כשיצא השער שלהם נמצא שהי' משתכר זה בהמתנת מעותיו שיתן לו פירות כפי מה שפסקו אבל משיצא השער פוסקים כדמפרש בגמרא בברייתא. ועיין ברש"י ובתוס' בפירקין דף ס"ג ע"ב ובנמקי יוסף בפירקין דף צ"ו:

יצא השער פוסקים וכו'. אית ספרים דלא גרסי לי' תוספות ז"ל וכן בירושלמי ובהרי"ף ז"ל ליתי' במתני' והכי מוכח בהלכות עולם פ' שני דשער שני דל"ג לה במשנה אלא בברייתא דלעיל מינה. ואע"ג דבפי' רש"י ז"ל בריש פירקין כתוב דתנן יצא השער פוסקין שמא לאו דוקא והוא כמו דתניא או שמא צ"ל דתניא. והר"ר יהוסף ז"ל מחק גם מלות ואע"פ שאין לזה יש לזה וכתב לא מצא תי' זה בכל הספרים ע"כ:

אע"פ שאין לזה יש לזה. עיין על זה בתוספת י"ט. [הגהה לשון ספר הלבוש בי"ד ריש סימן קע"ה אבל משיצא השער פוסקין שאע"פ שאין לזה יש לזה כלומר שכיון שיצא השער בשוק של עיירות וזה נותן לו מעות לתת לו כל השנה חטין במקח הזה אין כאן רבית אפילו אם יתייקרו שיוכל הפוסק לומר למוכר שקול טיבותך ושדי אחזרי מאי אהנית לי אם יהיו זוזי אלה בידי אוכל לקנות בעד המעות הללו חטין בשווקים שבעיירות בשער של עכשיו שיספיקו לי לכל השנה וחשבינן מפני זה כשנותן הפוסק המעות הללו ליד המוכר אע"פ שאין למוכר פירות בביתו הוי כאילו קנה המוכר בדמים הללו תבואה והקנה אותם ללוקח וזכה בהן הלוקח וכשנתייקרו אח"כ ברשותי' נתייקרו דכיון שאינו דרך הלואה אלא דרך מקח שאינו רבית של תורה לא אחמור בה רבנן. בד"א שאין פוסקי' עד שיצא השער ה"מ כשאין לו למוכר פירות בביתו וצריך לקנותם מן השוק לכך אין פוסקין עד שיצא השער אבל אם יש למוכר פירות או חטין יכול לפסוק עמו בזול עד כדי כל החטין והפירות שיש לו אפילו לא יצא השער דכיון שיש לו יכול הוא להוזיל גבי' כמו שירצה שכל אדם יכול למכור פירותיו בזול ומי ימחה בידו ע"כ]:

פוסק עמו על הגדיש תוס' פ' שתי מדות (מנחות דף צ'.) ובגמרא אמר רב מחוסר שתי מלאכות פוסק אע"פ שלא יצא השער דהא יש לו אבל מחוסר שלש כאין לו דמי ופי' נ"י וא"כ צריך לומר דמתני' דאמר פוסק על הגדיש מיירי שאין הגדיש מחוסר אלא שתי מלאכות כגון דישה וזרייה שכבר נתייבש לגמרי:

ועל הבצים של יוצר גמ' ת"ר אין פוסקין על הבצים של יוצר דברי ר"מ א"ר יוסי בד"א בעפר לבן שאינו מצוי כ"כ אבל בעפר שחור כגון כפר חנניא וחברותיה כפר שיחין וחברותיה כיון שהוא מצוי במקומו פוסקים דאע"פ שאין לזה יש לזה:

ופוסק עמו על הזבל כל ימות השנה אע"פ שאין לו מפני שהוא דבר מצוי וכיוצא בזה פוסק שאע"פ שאין לזה יש לזה:

ועל הַעֲבָט של ענבים כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל וכך נקד:

הביצים ס"א הַבֵּצִין.

ה"ג ר' יוסי אומר לעולם אינו פוסק עמו על הזבל עד שיהא לו זבל באשפות רש"י ז"ל: **ופוסק עמו כשער הגבוה** אכולה מתני' קאי שצריך לפסוק עמו שאם יוזלו ויפחתו דמי השער שיתנו לו כשער הזול ואם לא פסק כן יקבל על כרחו כשער שפסק רש"י ז"ל. ומתני' דמצריך לי' לפסוק כשער הגבוה אתיא אפילו כרבנן ופליגי עלי' דר"ש לעיל בפ' הזהב ואמרי דלוקח יכול לחזור כמוכר ואין לו עליו אלא מי שפרע בחוזר בו אף בלא נשתנה השער ואפ"ה אמרי' במתני' כי נשתנה השער ואיכא למימר הואיל ולא נתן מעות ע"מ לקבל עכשיו אלא לאחר זמן ובתוך כך נשתנה השער דעתי' אתרעא דזולא הוא לא אמרינן הכי אא"כ פסק בפירוש שער הגבוה הוא דשקיל כי השתא ואי לא שקיל כמעיקרא או יקבל מי שפרע משום דאפילו כר"ש לא אתיא דאימור אימת אמר ר' שמעון דלוקח לא מצי הדר ביה בחד תרעא כגון שלא נשתנה השער או הפוסק ע"מ לקבל מיד ונשתהה ובתוך כך נשתנה השער דכי פסק לאו אדעתא דתרעא זילא פסק בתרי תרעי כי מתני' מי אמר מודה הוא דחוזר ואין עליו אלא מי שפרע וכי נמי אוקמת להא מתני' כר"ש להנצל מקללת מי שפרע מצריך לה לפסוק כשער הגבוה ואם לא פירש וחוזר בו מקבל מי שפרע וא"כ ה"ה לרבנן דבתרי תרעי לא פליגי. ועיין בתוי"ט:

ר' יהודה אומר אע"פ וכו' תוס' פ' כל הגט (גיטין דף ל') וכתבו שם דוקא בשא"ל כן בשעת הזול אבל אם לא אמר לו כן עד אחר שהוקרו אפילו ר' יהודה מודה דלא מהני אלא ששם נפל טעות שבמקום ר' יהודה כתוב שם ר' יוסי. ואיתא נמי בתוספת פ' שתי מדות (מנחות דף צ') ומחק הר"ר יהוסף ז"ל מלות כשער הגבוה מדברי ר' יהודה. וכתבו תוספות ז"ל תן לי כזה או תן לי את מעותי אין זה מעמיד מלוה ע"ג פירות כיון דבתורת מקח נותן לו מעות תחלה ואפילו מי שפרע ליכא דדעתייהו דאינשי אתרעא זילא כשנותנין מעות ע"מ לקבל פירות לאחר זמן עכ"ל ז"ל. ובי"ד רפ"ט דהלכות מלוה ולוה וסי' ה'. ובטור י"ד סי' קע"ה ובתשן המשפט סי' קפ"ב:

משנה ח

חטין בחטין לזרע סאה בסאה מותר להלוות לאריס דוקא כשרוצה לזרוע וטעמא דמתני' מיירי באתרא דאריס הוא שנותן הזרע ואם אין לו זרע לזרוע השדה יסלקנו בעל הבית הלכך אפילו ירד וכבר חרשה הואיל וביד בעל הבית לסלקו בשביל שאין לו זרע כשלוה מבע"ה וזורע וכו' כדמפרש רעז"ל. ובריייתא דקתני מלוה אדם את אריסיו חטין בחטין לזרע בד"א שלא ירד אבל ירד אסור מיירי באתרא דרגילי דמארי ארעא יהיב בזרא וזה הי' קרקע שלו יפה ושינה ממנהג העיר והטיל על האריס הלכך אם פסק כן עמו בתחלתו קודם שירד דמצי מסלק לי' כי נחית לבציר מהכי נחית ואין זו הלואה אבל ירד ומתחלתו לא פסק עמו שיהא הזרע שלו ואחר מכאן נתרצה מאליו ע"י קבלת דמים או מתנה אין ירידתו עכשיו לתוכה דנימא לבציר מהכי נחית והלואה היא גבי' ואסור:

שהיה רבן גמליאל מלוה את אריסיו ביוקר וכו' כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל ומחק מכאן מלות חטין בחטין לזרע. ועיין בתוס' י"ט. וביד שם פ"י סי' ה'. ובטור יו"ד סי' קס"ב:

משנה ט

אבל אומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח ואפילו אין לו אלא סאה אחת לווה עליה כמה כורין דכל חדא וחדא אמרינן זו תהא תחתיה שהרי אינה קנויה למלוה ומד הלוה למכרה ולאכלה כך הלשון בפי' רש"י ז"ל כאן וכן הוא ג"כ בנמקי יוסף בשם רש"י ז"ל וכן העתיקו רעז"ל וזה שכתב רש"י ז"ל בר"פ הזהב אבל אומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח שאלו שבידו נקנין למלוה וברשותו הוקרו דרבית סאה בסאה דרבנן ובכה"ג לא גזור ע"כ. וז"ל נמוקי יוסף ז"ל שם ג"כ שם בדף פ"ז ומהכא משמע דאע"ג דלא אמ"ל בפירוש עד שיבא בני וכו' כיון שיש ברשותו ואדעתא דהכי עביד שרי וטעמא דכל שיש בידו שרי משום דמעכשיו אלו שבידו הן נקנין למלוה וכשהוקרו הוי כאילו ברשותו הוקרו דכיון דרבית סאה בסאה דרבנן הוא וכ"ש דינר בדינר בכה"ג לא גזור רבנן ע"כ. פי' האי נקנין למלוה דפירשו הם ז"ל ר"ל שהן משועבדין למלוה אבל לעולם עדיין הם ביד הלוה ובידו למכרם ולאכלם ופשוט הוא. וכתוב בפי' הרמב"ם ז"ל ואם הוקרו החטים יפרע כמו שהיה שוה בשעת הלואה ואם הוזלו יפרענו שיעור מה שהלוה לו וכן כתב שם ביד פ' עשירי דהלכות מלוה:

וכן היה הלל אומר וכו' ר"פ שואל וכתבתיו שם. ואהא דאמר שמואל בגמרא אבל חכמים אומרים לווין סתם ופורעים סתם כתוב בנמקי יוסף דהסכימו האחרונים ז"ל דחכמים לאו אככרות בלבד אלא אפילו אמר הלוני כור חטים הוא דקאמרי דאין צריך קציצת דמים דלא החמירו כ"כ באיסור סאה בסאה. והרמב"ם ז"ל ג"כ כתב דלישנא נמי הכי

דייקא דאי לא מהדר אלא אככרות היה לו לומר אבל חכמים אומרים לוה סתם ופורע סתם ע"כ וע"ש עוד. ובשם הרשב"א ז"ל כתוב שם בנ"י דלווין סתם דקאמר לאו לאפוקי היכא דקבע לו זמן לפרעון שאסור משום דחוששין שמא ישתנה השער בינתים דודאי קביעות הזמן לתועלת הלוה הוא שאין המלוה יכול לכופו אלא אם בא לוה לפרוע בתוך זמנו רשאי ע"כ. עוד כתוב שם בשם רבינו האיי גאון ז"ל דשאלת ככר שהוא דבר מועט לא בעינן שער שבשוק שאע"פ שאין לזה יש לזה מידי דהוה אזבל כל ימות [השנה] ובמסכת שבת פ' שואל מוכיח כן דמוקי לה בדלא קייצי דמי וכן כתב הראב"ד ז"ל דאע"פ שאין לה שרו רבנן משום דמילתא זוטרתי היא ושכיח לאוזופי חדא מחברתה א"נ משום דלא קפדי שכנים אהדדי ע"כ. וביד שם פ' עשירי סימן ב' ג'. ובטור יו"ד סימן קס"ב:

משנה י

אומר אדם לחברו נכש עמי וכו' ביד שם פ"ז סימן י"א. ובטור י"ד סימן ק"ס וקע"ו. ניכוש פי' הרמב"ם ז"ל הוא החפירה בשרשי האילנות כמו החרישה שחורשין לזרוע ע"כ. ולקמן פ' המקבל סי' ד' פירש כמו שפירש פה רעז"ל שהוא עקירת העשבים הרעים:

אבל לא יאמר נכש עמי כך נמצא מוגה:

כל ימי גריד אחד כל ימי רביעה אחת כך הגיה הרב ר' יהוסף ז"ל וכתב שכן מצא:

ר"ג אומר יש רבית מוקדמת וכו' בפירקין דף ס"ב. וביד שם פ"ה סימן י"א:

כיצד נתן עיניו ללות ממנו והיה משלח לו ואמר בשביל שילוני וכו' ואמר בשביל מעותיו וכו' כן הגרסא בספר אחר וצ"ע הר"ר יהוסף ז"ל:

לא יאמר לו דע כי בא וכו' איתי דגרסי אם בא וכן הוא בירושלמי וכן הגיה הר"ר יהוסף ז"ל וכתב כן מצאתי בכל הספרים ע"כ. ופי' הרמב"ם ז"ל שם בפ' ה' סימן י"ג וז"ל המלוה את חברו לא יאמר לו דע אם בא איש פלוני תכבדו ותאכילהו ותשקהו כראוי וכן כל כיוצא בזה ע"כ וי"ס דגרסי במתני' אם בא וכו': וכן היא בטור י"ד סימן ק"ס אלא שהוא מפרש כפשטו רבית דברים ממש לא יאמר לו דע אם בא איש פלוני ממקום פלוני והודיעני והתם הקשה בית יוסף לפי' הרמב"ם ז"ל וכי זה רבית דברים והרי ממון מחסרו ותירץ דלהרמב"ם ז"ל תרתי קאמר יש רבית דברים פי' כגון קדימת שלום וכיוצא בו ותו קאמר דלא יאמר לו דע וכו' ע"כ. ולשון ספר הלבוש שם סימן ק"ס וכן המלוה לא יאמר ללוה הודיעני אם יבא איש פלוני ממקום פלוני כלומר לכשיבא פלוני ממקום פלוני הודיעני הדבר מפני שצריך אני לו כי זה רבית שחישבו המלוה מפני שמעותיו בידו של זה הוא צריך לעשות לו טובת הנאה זו וכיוצא בה אבל הוא אסור ע"כ. ומצאתי כתוב בבאורי מהר"ר אייזיק שטיין ז"ל שעל סמ"ג בדף רפ"ח וז"ל משמע שדעת הרמב"ם ז"ל שלא

יאמר המלוה ללוה שיכבד איש אחד בשבילו וקורא אותו רבית דברים הואיל ואין כופהו רק מדבר עמו לעשות והרשות ביד הלוה אם ירצה ומ"מ אסור כי הלוה ירא להשיבו ריקם ואני שמעתי שגורסים דע שבא איש פלוני ממקום פלוני ול"ג אם. וכך הפשט אש בא איש לעיר שהוא אוהב למלוה לא ילך הלוה ויבשרו שבא אוהבו לפי זה הלשון רבית דברים מיושב שפיר טפי ע"כ. כתב ראבי"ה אם מחזיק לו טובה יאמר המלוה גם אני מחזיק לך טובה ואין לחוש:

משנה יא

ואלו עוברין בפירקין דף ס"ב ודף ע"א:

והעדים תוס' פ' המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ד.) וכתב תר"י ז"ל יש ס"א דלא גרסי והעדים ע"כ. בפי' רעז"ל מלוה עובר בכולן. אמר המלקט פי' רש"י ז"ל בכל הני דחשיב במתני' דהוא נותן בנשך בשעת הלואה והוא לוקח בשעת פרעון והוא לו כנושה כשתובעו ודוחקו והוא שם עליו נשך בשעת פיסוק התנאי ונותן מכשול לפני הלוה להעבירו על לא תשיך לאחיך שהוא אזהרה ללוה. והגיה הר"ר יהוסף ז"ל עוברין על בל תתן לו ועל בל תקח ועל לא תהי' לו כנושה ועל לא תשימון עליו נשך ולפני עור וכו' וכתב כן מצאתי בכל הספרים דגרסי' ועל לא תשימון עליו נשך ולפני עור וכו' ע"כ. ועיין בתוס' יו"ט. וכתבו תוס' ז"ל אהא דאמר אביי מלוה עובר בכולן וכו' עד ערב ועדים אין עוברין משום בל תשימון כתבו דזימנין דעברי נמי אלפני עור לא תתן מכשול כגון שלא היה מלוה בלא ערב ועדים אבל לא תשימון פסיקא לי' לאביי דמפ' מתני' דעברי אבל לפני עור זימנין דלא עברי כגון שהיה מלוה לו בלאו הכי כי היכי דמושיט כוס של יין לנזיר לא עבר אלא היכא דקאי בתרי עברי נהרא שלא היה שותהו אם לא היה זה עכ"ל ז"ל. וביד שם פ"ד סימן ב'. ושם כתב דגם הסופר עובר משום לא תשימון שהיא אזהרה אף לעדים ולערב ולסופר. אבל בטור י"ד סימן ק"ס לא נזכר הסופר וגם לא בבית יוסף ולא בספר שלחן ערוך נראה שהם ז"ל פוסקים כחכמים. וכתוב בתוספת יום טוב אף הסופר פי' הרמב"ם ז"ל משום לא תשימון ע"כ. ונ"ל דה"ה בלפני עור אם לא היה מלוהו בלתי שטר עד כאן וכן כתוב ג"כ בספר הלבוש שם סימן ק"ס ועוד כתוב שם וז"ל ואפילו הלוה הנותנו עובר בלאו דלאחיך לא תשיך מדלא כתיב לא תשוך משמע דללוה צותה התורה שלא יגרום שאחיו ישוך אותו כלומר לא ילוה ממנו לתת לו רבית ומה שלא מצינו כן בכל שאר דיני ממונות שאם אדם רוצה ליזוק בנכסיו ולתתם לחברו אין מוחין בידו וכאן אסרה לו [התורה] לתת לחברו משלו דרך רבית ע"כ:

פרק ו

משנה א

והטעו זה את זה אי הוה תני חזרו זה בזה ודאי דהכי הוה מפרשינן לה שהם חזרו בבעל הבית או בעל הבית חזר בהם השתא דתני הטעו זה את זה משמע דאטעו פועלים אהדדי וכו' כדפי' רעז"ל איבעית אימא האי תנא חזרו נמי הטעו קרי ליה שהן חזרו בבעל הבית או בעל הבית חזר בהן וכן נמי בברייתא גבי בעל הבית ופועלים קתני הטעו. וכתוב בנמקי יוסף תלמודא דידן לא סבר כירושלמי דאילו בירושלמי מוקי הטעו זה את זה אפילו בפועלים שהטעו את בעל הבית או בעל הבית הטעה אותן והכי מפרש לה התם בעל הבית הטעה אותם שאמר להם תבואו עמי כדרך שבאו חבריכם אמרו ובכמה באו אמר להם בחמשה חמשה רובם ואשתכח בסוף עשר עשר רובם וכן בפועלים שהטעו את בעל הבית על זה הדרך ונראה דטעמא דתלמודא דידן שאינו סובר להעמידה כן משום וכו' ע"ש:

וכל דבר שאבד וכו' תוס' פ"ק דקדושין דף ח':

שוכר עליהן בני אדם כשיעור שכרן שאם עשו אצלו קצת המלאכה ולא קבלו כלום שוכר עליהן כל מה שהוא חייב להן יוסיף לאחרים ויגמרו ובברייתא דמייתי בגמרא דקתני שוכר עליהן עד ארבעים וחמשים זוז מוקי לה רב נחמן בשבא ליד בעל הבית משלהם כגון כלי אומנותם כדרך האומנים המקבלים עליהם מלאכה מביאין כלי אומנותם לבית בעל הבית ולהכי מותר לשכור ביותר. וכתוב בנמקי יוסף אבל יותר מחמשים זוז לא דעד הסך הזה הוא שדרכן של בעלי בתים לשכור בדבר האבד אבל יותר מזה לא. ואיתי' להאי שוכר עליהן או מטען בפ' מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ג) גבי עובדא דההיא איתתא שהיחה טורדת רבא לומר לא יפה דנתני עד שצוה לסופר שלו לכתוב לה פסק דין של זכות ובסוף השטר צוהו שיכתוב שוכר עליהן או מטען לסי' שלדחותה מפניו לבד נתכוון ולהטעותה והיא הבינה וקללתו שתטבע ספינתו ואע"פ ששראום לבגדי רבא במים כדי שתחול הקללה בכך אעפ"כ לא איפרק מטיבעא. וביד פ"ט דהלכות שכירות סימן ד'. ובטור ח"מ של"ב ושל"ג:

משנה ב

וחזרו בהן ידן על התחתונה כדפי' רעז"ל והכי ס"ל לר' דוסא בברייתא ורבנן פליגי עלי' דאפילו אם חזרו בהן אחר שעשו חצי המלאכה אפילו שנתייקרה אין הולכין אחר מה שעתיד להעשות אלא שמין להם את מה שעשו לפי חשבון תנאו עמהם ונותן להם ואין יד החוזר על התחתונה דהפועל ידו על העליונה ואפילו הוא חוזר בו דהרי יכול לחזור

בו כדכתי' כי עבדי הם ולא עבדים לעבדים ודוקא בקבלן הוא דקיימא לן ביה כר' דוסא דידו על התחתונה אבל פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום מטעמא דכתיבנא וה"מ בדבר שאינו אבד אבל בדבר האבד ל"ש פועל ול"ש קבלן לא מצי למהדר בהו אלא היכא דאניסי כגון שמת לו מת או שאחזתו חמה אבל בדלא אניסי ואין שם פועלים לשכור שוכר עליהן או מטען:

כל המשנה וכו' תוס' פ' החולץ (יבמות דף מ"ט.) ובגמ' פ' הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ב) ובפ' הבית והעליה דף קי"ז ובפ"ק דע"ז דף ז'. וסתמא כר' יהודה כדכתיבנא בפ' הגוזל עצים סימן ד'. ועיין במ"ש שם. ובטור ח"מ סימן של"ג:

וכל החוזר בו ידו על התחתונה לאתויי מוכר וכו' שאם מוכר חוזר בו יד לוקח על העליונה ואם רצה ליטול קרקע כנגד מעותיו נוטל מן הכחוש שבה ואם רצה ליטול מעותיו מגבה לו מן העדית ואם לוקח חוזר בו יד מוכר על העליונה ואם רצה לתת לו קרקע מגבהו מן הזבורית כך מפורש בנמקי יוסף. וראיתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל בכולה מתני' ידן לתחתונה ומחק מלות על וכתב כן מצאתי וכן נ"ל עיקר דעל התחתונה לא אתי שפיר דאינו שייך לומר על התחתונה וכן מצאתי גם לעיל ידו לעליונה ול"ג על העליונה ע"כ. ועיין בחשן המשפט סימן ק"צ ואין כן דעת הרמב"ם ז"ל ברפ"ח דהלכות מכירה ע"ש. וז"ל בפי' המשנה ג"כ אם המוכר הוא שחזר בו הרשות ביד הלוקח אם רצה יקבל ממונו ואם רצה יקח מה שכנגד מעותיו מעדית שבאותו שדה שלקח ואם הלוקח הוא שחזר בו מן המקח הדבר הוא בהפך ע"כ:

משנה ג

השוכר את החמור להוליכה בהר וכו' עד סוף סימן ה' פ"ד דהלכות שכירות ורפ"ה. ובספר קולין שרש ט"ו. וכתב הר"ר יהוסף ז"ל להוליכה בהר והוליכה וכו' כן מצאתי בכל הספרים כן נ"ל עיקר דהכי נמי איתא לעיל בפרק שלפנינו וחמור עד שתהא טוענת ולא אמר עד שיהא טוען וכן גרסינן נמי לקמן להוליכה וכו' וכן בכל הפרק ע"כ:

בהר והוליכה בבקעה והוליכה בהר וכו' בראש ההר לשון רעז"ל עד אלא מחמת שלא היתה למודה באויר הר וכו'. אמר המלקט תוס' ז"ל פירשו וז"ל שמתה מחמת אויר עי' בתוספת יום טוב. ואיכא מאן דמוקי לה להאי רישא כגון שמתה מחמת עייפות ויגיעה ממשאה ואע"ג דמתה מחמת מלאכה מ"מ כיון ששינה חייב. ואיכא דמוקי לה כגון שהכישה נחש שפעמים שמצויין הנחשים בהרים מבבקעה או אפכא ור' יוחנן מוקי לה כר"מ דס"ל בברייתא כל המעביר על דעת בעל הבית נקרא גזלן וקמה ליה ברשותיה להתחייב בכל אונסי' וכפשטא דמתני' וסיפא רבנן:

אפילו זו עשרה מילין וכו' וה"ה ואפילו זו שהלך בה קצרה יותר אלא שלא חש להאריך תוס' ז"ל:

השוכר את החמור והבריקה תוס' רפ"ק דקדושין כתבו דאשכחן דוגמתה הלכה חמורך טרפין לשון נקבה והרבה כמו כן ואשכחן נמי לשון זכר לא הספיק בעל הפרה למשוך את החמור עד שמת החמור ואיתא נמי בתוס' דפ' משקלי דף כ':

השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה אם החליקה וכו' תוס' פ' המפקיד (בבא מציעא דף ל"ו.) והרי"ף והרמב"ם ז"ל וכן בנמקי יוסף וגם בירושלמי גרסי' בבא דלהוליכה בהר והוליכה בבקעה אם החליקה וכו' בתר בבא דוהבריקה ורש"י ז"ל גריס אפכא ואין הכרח מן התלמוד:

אם החליקה פטור ולא הוי תחלתה בפשיעה וסופה באונס דלא חייבוהו אלא כשבא האונס מחמת הפשיעה והכא אילו לא פשע והוליכה בהר כ"ש שהוחלקה תוס' ז"ל:

והבריקה בערוך פי' בערך ברק עיניה יפים ואינה רואה חולי זה יבא מחמת רוח וכן משמע בגמרא שהוא ברי"ש דמפרש על דרך סגי נהור נהוריתא:

או שנשאת אנגריא כך היא הנוסחא בירושלמי ובהרי"ף ז"ל וגם הר"ר יהוסף ז"ל כן הגיה וכתב כן מצאתי בכל הספרים ע"כ. וכתוב בנמקי יוסף או שנשאת אנגריא שנלקחה לעבודת המלך אומר לו משכיר לשוכר הש"ל טלנה כמו שהיא סמויה לך שאף מזלך גרם וטרח ויישר אותה בדרכים. וגבי אנגריא נמי יאמר לו המתן עד שתשוב שמזלך גרם כמו מזלי ונפסיד שנינו בעל החמור מפסיד השכר בעוד שחמורו באנגריא ואף בהבריקה כתב הרשב"א ז"ל שנראה לו דעת הראב"ד ז"ל שכתב שכיון שאינו יכול להשתמש בה כראוי לא יטול השכר והא דאמרינן הכא הרי שלך לפניך היינו שאינו יכול לתובעו שיעמיד לו חמור אחר ע"כ. ירושלמי אית תני אנגריא כמיתה ואית תנאי תני אומר לו הש"ל מאן דתני אנגריא כמיתה באותו שיכול לפשר מאן דתני אומר לו הש"ל באותו שאין יכול לפשר ע"כ. ונראה דאפכא צ"ל אי קאי אשוכר אבל צ"ל דקאי שיכול לפשר אמשכיר:

מתה או נשברה וכו' אית דמפרשי דהא דאמרי' הכא חייב להעמיד לו חמור מיירי כגון שהקדים לו שכרו על חמור סתם וכל שיש לו חמור חייב להעמיד לו חמור דקנייי' במעות דמעות קונות בשכירות מטלטלין ואפילו מדרבנן דלא שייך למימר בהו נשרפו חטיך בעלי' וכמו שפירשתי לעיל פ' הזהב ואחרים פירשו דאפילו אין לו חייב להעמיד לו חמור מ"מ מיירי כגון שקנו מידו להעמיד לו חמור ומיהו אם לא קנו מידו אע"ג דא"ל חמור סתם לא מצי כייף ליה למשכיר להעמיד לו חמור אלא שיכול לעכב השכירות

לעצמו עד שישכור לו אחר וכדמוכח בגמרא גבי השוכר את החמור ומתה בחצי הדרך וכו' ואם אמר לו חמור זה אם יש בדמיו ליקח או לשכור אחר יעשה כן אבל להוסיף מביתו על דמי הנבלה והעור כדי להעמיד לו לא דלא נשתעבד להכי נמוקי יוסף. ובטור עד סוף סימן ד' בחשן משפט סימן ש"ט וסימן ש"י:

משנה ד

השוכר וכו' וכל כלי המחרישה לבעל הבקר ושני נעריו הולכין עם בהמותיו זה אוחז הדרבן לכוון את הפרה לתלמי' וזה הולך אחר המחרישה ומכביד היתד בקרקע שבו הברזל ומעתה אין לו לתבוע נזק זה אלא לבעל הקרקע והוא פטור הוא לפי שיותר הי' ראוי לישבר בהר מבקעה ולפיכך תנן בהדיא פטור דאילו היו הנערים שכירים למלאכה זו עכשיו לא ה"ל למיתני פטור סתמא שהרי יש לחייב דנקיט מאנא דהיינו הקנקן כדאיתא בגמרא ואע"פ ששכרו לחרוש בהר וחרש בבקעה מ"מ אי אפשר לשבירה זו בלא פשיעה נמקי יוסף ז"ל. וז"ל הרמב"ם ז"ל פטור רצונו לומר שלא ישלם השוכר לבעל הפרה אלא האומן שחרש והי' תופש המחרישה ושברה הוא ישלם לבעל הפרה ע"כ. אבל תוס' והרא"ש ז"ל פי' דהיכא דְשַׁנְיֵ שְׁנֵי הנערים פטורים דמיירי שהמשכיר שכר פועלים ללכת עם פרתו ולעשות מלאכת השוכר וא"ל הפועלים אילו חרשת בבקעה כאשר אמר המשכיר לא נשבר הקנקן ושמירת הקנקן שלא ישבר בבקעה קבלנו עלינו ולא בהר ומ"מ שכרם לא יפסידו מפני שעברו על דעת המשכיר וחרשו בהר ואם אין לו לשוכר לשלם אל יעכב המשכיר שכר הפועלים כי היו סבורים שלא יקפיד המשכיר ומאחר שמסרם ליד השוכר לעשות מלאכתו חושבים שכוונתו שכל מה שיצום השוכר עליהם לעשות ע"כ:

אם נשכר הקנקן חייב בעל הקרקע. לשון ספר הלבוש בח"מ סי' ש"ט ובמקום שאמרנו שהדין עם הנערים וכששברו בעת החרישה משלמין מהו דינם מי מהם משלם האוחז את הכלי בעת החרישה כשמעמיקו בארץ או שעוות אותו יותר מדאי בעת החרישה ואם היתה השדה מעלות מעלות שניהם חייבים המנהיג את הפרה במלמד והאוחז את הכלים שבמעט עוות בהנהגת הפרה אי עוות הכלי נוח להשבר ויצא ההיזק מבין שניהם הוי דבר המוטל בספק לכך שניהם משלמין ע"כ:

משנה ה

להביא עליה חטים והביא עליה שעורים חייב תבואה והביא עליה תבן חייב. קשה קצת לע"ד דלערבינהו וליתנינהו ואפשר לומר שטעות הוא ושהן מעורבין יחד בבבא חדא הואיל ואשכחן הכי בירושלמי ושוב ג"כ מצאתי אחר שמחק הר"ר יהוסף מלת

חייב הראשונה וגם כתב דמלות עליה אית דל"ג להו. ומ"מ קשה תרתי למה לי. ואפשר לומר דלא זו אף זו קתני ל"מ שעורים לגבי חטים דמשקלן קרוב זה לזה וכובד איכא ונפח איכא אלא אפילו תבן לגבי תבואה דרחוקים במשקלם זה מזה הרבה אפ"ה אמרי' לדעת אביי דפשטא דמתני' כותיה כמו שנכתוב בסמוך דגם בתבן לגבי תבואה ניפחא כי תיקלא ומיחייב בתוספת ולא אתפרש במתני' כמה יוסיף אם שכרה להביא לתך תבואה והביא לתך תבן ואפשר דהתוספת הנזכר במשנה הוי בין לשעורים בין לתבן ולרבא דס"ל דתקלא כי תיקלא והנפח הוי תוספת לע"ד צ"ל דזו ואין צ"ל זו קתני. ובטור ח"מ לא הביא בבא דתבואה והביא עליה תבן אבל הרמב"ם ז"ל הביאה בפ"ד דהלכות שכירות סימן ד':

מפני שהנפח קשה כמשאוי גמ' אביי אמר כמשאוי תנן פי' שהנפח של לתך שעורים אע"פ שהן קלים מן החטים נפחם שוה וכיון שנפחם שוה לא איכפת לן אם אינם שוין בכובד המשקל דילך זה תחת זה פי' הנפח של לתך השעורים תחת נפח לתך החטים שהרי הנפח קשה כמשאוי דנפתא כי תקלא הואיל ונפחן שוה הרי הוא כמשקל שוה ואם הוסיף שלשה קבין דהוא שיעור תוספת לחמור לקלקלו דהיינו אחד משלשים ממשאו שהוא לתך חייב וכמה יוסיף דסיפא קאי לפרושי רישא. ורבא אמר למשאוי תנן אם השוה כובד השעורים לכובד החטים כגון שהוסיף סאה שלימה על הלתך הרי הרבה הנפח ורוב הנפח קשה למשאוי והוי נפח זה תוספת לקלקול החמור דבעי' תיקלא כי תיקלא ונפחא הוי תוספת פי' דאינו חייב עד שישוה כובד השעורים לכובד החטים דלהוי נפח זה תוספת אבל נפח שוה ומשקל חסר לא אמרי' נפח השוה הרי הוא כמשקל וליחייב בתוספת של שלשה קבין דקשה למשאוי תנן ולא קשוי כמשאוי והכי מיפרשא מתני' לרבא דהלכתא כותי'. ואם הוסיף על משאו פי' סאה חייב אבל שלשה קבין פטור ואם לא שינה אלא ששכר להביא חטים והביא חטים או שעורים והביא שעורים כמה יוסיף על משאו ויהא חייב סומכוס אומר משום ר' מאיר סאה לגמל ושלשת קבין לחמור דוכמה יוסיף לרבא לאו אלהביא חטים והביא שעורים קאי אלא אלהביא חטים והביא חטים כדאמרינן אבל שינה מחטים לשעורים בעינן תוספת סאה כדאמרי' וכן מוכח פשט הברייתא דתניא להביא לתך חטים והביא שש עשרה סאים שעורים חייב דמשמע הא שלשה קבין פטור ורש"י ז"ל בעבור שגרסת המשנה כמשאוי פירשה כאביי ורבינו עובדיה ז"ל ג"כ תפס פירושו אע"ג דאנן קיימא לן כותיה דרבא. וכן מצאתי אח"כ שכך כתב נמקי יוסף וז"ל ומשום דבמתני' תנן כמשאוי דמשמע כדעת אביי פירשנו מתני' הכי לעיל אבל מ"מ הלכה כרבא וכדפירשנו הכא ע"כ וע"ש עוד. וראיתי להעתיק הנה

דברי הרי"ף ז"ל לתוספת ביאור המשנה וז"ל אתמר אביי אמר קשה כמשאוי תנן ניפחא כי תיקלא ואם הוסיף על משאו ג' קבין חייב כלומר אם שכר את החמור להביא עלי' לתך חטים והביא עליה לתך שעורים אע"פ שהשעורים קלים מן החטים כיון שהשעורים נפוחין יותר מן החטים הרי הן חשובין כמשקל החטים ואם הוסיף עליהן ג' קבין חייב ורבא אמר קשה למשאוי תנן תיקלא כי תיקלא ונפחא הוי תוספת כלומר אינו חייב עד שיעשה מן השעורים כמשקל החטים שכיון שהמשקל אחד הרי הנפח תוספת לחייב לאביי לחייב אם שכר את החמור להביא עליה לתך חטים והביא עליה לתך ושלשה קבין שעורים חייב. לרבא אינו חייב עד שיביא שש עשרה סאים שעורים שהן המשקל לתך חטים והנפח תוספת הוא. והא דתנן כמה יוסיף על משאו ויהא חייב סומכוס אומר משום ר"מ סאה לגמל ושלשת קבין לחמור אוקמה רבא בדלא שני אלא חטים והביא חטים שעורים והביא שעורים אם הוסיף שלשה קבין חייב והלכתא כרבא עכ"ל ז"ל:

והביא לתך שעורים פטור אם מתה רש"י ז"ל. וכתוב בנמקי יוסף ואם הוסיף על משאו ודוקא כשהוסיף זה על שיעור משאו דהיינו לתך לחמור אז הוא דחייב אם מתה אע"פ שלא ידענו מפני מה מתה אבל שכרו לתת עליו חצי לתך אע"פ שהוסיף עליו שלשה קבין ומתה אינו חייב אע"פ שאין לו לעשות כן דהא סתם משא חמור הוא לתך וכדאמרי' לעיל גבי שוכר חמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה שאם מתה אינו חייב אע"פ ששינה בה אא"כ ידוע שמתה מחמת השנוי כגון שהכישה נחש וכהני גווני דלעיל וה"ה הכא שאם נתברר לנו שמחמת תוספתו מת שהי' חייב ודאי אפי' בפחות משיעור משאו כיון ששינה דאמרי' אותו שנוי גרמא וכדפירשנו ע"כ. ובטור ח"מ סי' ש"ח כדכתיבנא:

משנה ו

שומרי שכר הן להתחייב בגניבה ואבידה דבההיא הנאה דתפיס לי' אגרא הי עלי' שומר שכר עכ"ל רעז"ל. אמר המלקט ולפי זה אתיא אפילו כר"מ דאמר שוכר בהמה כשומר חנם מודה דאומן דהיינו בקבלנות הוי כש"ש דדוקא בשוכר הוי כשומר חנם דקא יהיב אגר מלאכתו ואינו נוטל שכר על שמירתו אבל אומן בההיא הנאה דתפיס לי' אאגרי' ולא בעי למיעל ולמיפק אזוזי הוי ש"ש. ואפילו נימא דאומן דמי לשוכר שלהנאת שכר אומנותו היה אצלו אבל לא שכר שמירה הוא נוטל אלא שכר פעולה מתני' ר"מ ותני בברייתא ר"מ אומר שוכר כש"ש ור' יהודה אומר כש"ח כדמחליף לה רבה בר אבוה ופי' רש"י ז"ל דמהדר לאוקומה כר"מ משום דסתם משנה ר"מ עד כאן:

וכולן שאמרו טול את שלך והבא מעות ש"ח ה"ה גמרתיו נמי דהוי ש"ח וטול את שלך איצטריכא לי' דלא תימא אפילו ש"ח נמי לא הוי דאינו שומרו לו עוד קאמר לי' קמ"ל.

ושמעינן מינה דאי אמר בהדיא דלא בעינא לאיחויובי בשמירתן ש"ח נמי לא הוי ופטור הלכך בפקדון ממש אפילו כי לא אמר לו אלא טול את שלך היינו לא בעינא לאיחיובי בשמירתן ופטור. ועיין בנ"י פ' הזהב דף פ"ט ע"כ. וביד פ' שני דהלכות שכירות סי' ח' ובפ' עשירי סי' ג'. ובטור ח"מ סי' רצ"א וסי' ש"ה וסי' ש"ו וסי' שמ"ו. וכתוב בבית יוסף והא דאמרינן דהנח לפני ש"ח מסקינן בגמרא דאפילו דאמר הכי בשוקא וא"ת ובמה נשתעבד לו לשמור דודאי שומר לא מיחייב בדבור בעלמא עד דמשיך וכדאמרי' לעיל כדרך שתקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים וי"ל דמשכחת לה כגון שהניחו בד' אמותיו בסימטא שהן קונות א"נ הכא מיירי בבהמה וא"ל הכישה במקל והיא תבוא וכדאמרי' לקמן בפ' השואל הכישה במקל כיון שיצאת מרשות המשאיל ומתה חייב. הראב"ד והרשב"א ז"ל ע"כ:

משנה ז

הלוהו על המשכון תוס' פ' הכונס (בבא קמא דף נ"ו) ודפ' שבועת הדיינים (שבועות דף מ"ד.) ומצאתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל המלוה על המשכון ש"ש כר' עקיבא ודלא כר' אליעזר דאמר המלוה את חברו על המשכון ואבד המשכון ישבע שלא פשע ויטול מעותיו דש"ח הוי על המשכון:

אבא שאול אומר וכו' נמקי יוסף ז"ל נראה דהוה גריס רשאי אדם שכך פי' רשאי אדם מותר לו להשכיר וכו':

להיות פוסק עליו והולך כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל. ובגמ' מוקי פלוגתא דר' אליעזר ור' עקיבא דאמרן במלוה צריך למשכון להשתמש בו ולפסוק עליו להיות פוחת מן החוב והולך דר' אליעזר סבר לאו מצוה קעביד שלהנאתו מתכוין והוי ש"ח ור' עקיבא סבר אפ"ה איכא מצוה והוי ש"ש. וביד שם רפ"י וספ"ג דהלכות מלוה ולוה. ובטור ח"מ ריש סימן ע"ב:

משנה ח

המעביר חבית ממקום למקום ושָׁבְרָה כצ"ל. ואיתא בפרק המניח (בבא קמא דף כ"ז) וכ"ח בתוספות ודפרק המוכר פירות (בבא בתרא דף צ"ג) ודפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ז:)

בין ש"ח בין ש"ש ישבע שבועת התורה שלא פשע בה שלא הלך במקום רעוע ושלא רץ יותר מדאי. וסתם משנה ר"מ היא כדמוכח בברייתא דאיתא בגמרא דת"ר המעביר חבית ממקום למקום ושברה בין ש"ח בין ש"ש ישבע דברי ר"מ ר' יהודה אומר ש"ח ישבע ש"ש ישלם א"ר אלעזר תמה אני אם יכולין זה וזה לישבע ע"כ. ופסק הלכה כסתם

מתני' דהוי סתם במתני' ומחלוקת בברייתא דהלכה כסתם ודלא כר' יהודה דברייתא ואי איכא עדים דשלא בפשיעה מיפטר אפילו משבועה. ולפי דרכנו למדנו דר' אלעזר גרסי במתני' בלתי יו"ד שהוא ר' אלעזר בן שמוע חברם של ר"מ ור' יהודה. בפי' רעז"ל צריך להגיה אף אני שמעתי מרבותי כר"מ דהיינו ת"ק דמתני' דזה וזה ישבע וכו'. ועיין במ"ש ר"פ המניח. וביד פ"ג דהלכות שכירות סי ב' ובטור חו"מ סימן ש"ד:

פרק ז

משנה א

השוכר את הפועלים וכו' אינו רשאי ס"א אינו יכול. בפי' רעז"ל אלא עתה נאכל וכו' פי' ואם אין האוכל מזומן נמתין בבית ולא נצא השדה למלאכתנו תוס' ז"ל:

מעשה בר' יוחנן וכו' והלך ושכר פועלים ופסק להם כך מצאתי מוגה ואיתא בהרא"ש פ"ק דקדושין דף פ"ט ובגמרא פ' הזהב (בבא מציעא דף מ"ט) אמרינן דר' יוחנן בן מתיא ס"ל דדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה שצוה את בנו לחזור בתנאו עד שלא יתחילו במלאכה ודלא כהנהו תנאי דמשמע דס"ל דיש בהם משום מחוסרי אמנה. ודחינן לה דשאני הכא דפועלים גופייהו לא סמכא דעתייהו דמידע ידעי דדברי הבן אינם כלום לפני אביו ומ"מ אם התחילו ודאי סמכא דעתייהו דאמרי מאחר שהתחלנו במלאכה ודאי הבן כבר הודיע לאביו מה פסק לנו ונתרצה:

בשעתו ונלע"ד דבשעתו כלומר לא מבעי דמלך והדיוט הוה דלא תוכל לצאת י"ח עמהם אלא אפילו למ"ד מלך והדיוט ומלך הוה שייך לומר בשעתו שפיר דמסתמא יותר תוקף מלכותו הוה בתחלת ימיו מבסוף ימיו שאז היה אוכל הוא ושריו ס' כור סלת וכו' וה"פ ל"מ שאינך יוצא ידי חובתך אם תעשה להם סעודה כשעתו השנייה אלא אפילו תרצה לעשות להם סעודה כשעתו הראשונה שהיא תוקף מלכותו אעפ"כ לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם וכו':

פת וקטנית גמרא א"ל רב אחא ברי' דרב יוסף לרב חסדא פת קטנית תנן או פת וקטנית תנן וא"ל האלקים צריכה וי"ו גדולה כעץ שרב החובל מנהיג בו הספינה בנהר ששמו לברות. וכתבו תוס' ז"ל הא פשיטא דר' יוחנן אמר לבנו פת וקטנית ולא פת של קטנית אלא הכי מיבעיא לי' פת קטנית תנן ואפ"ה משמע שפיר פת הנאכלת עם הקטנית ולא משמע פת של קטנית וטעמא משום דאין רגילין לעשות פת של קטנית ונפקא מינה לאדם שאמר ליתן לפועליו פת קטנית שצריך ליתן להם פת וקטנית או דילמא פת וקטנית תנן אבל אם אמר לו פת קטנית בלא וי"ו הוי משמע פת של קטנית ע"כ:

רשב"ג אומר לא היה צריך לומר אלא הכל כמנהג המדינה. הכל לאתויי הא דתניא השוכר את הפועל וא"ל כאחד וכשנים מבני העיר נותן לו כפחות שבשכירות דברי ר' יהושע וחכמים אומרים משמנין ביניהם לא בפחות ולא ביותר אלא הכל כמנהג המדינה בבינונים וכן פי' רש"י ז"ל ורוב הפוסקים פירשו כגון אם גדול בשש וקטן בד' נותן להם חמש והיא דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות שכירות. ירושלמי אמר רב הושעיא זאת אומרת המנהג מבטל את ההלכה א"ר אמי כל המוציא מחברו עליו הראיה חוץ מזו ע"כ וצ"ע לע"ד אכשהפועלין טוענין שפסק להן מזונות יתירים קאי או אכשהבעל הבית טוען שהתנה עמהן ע"מ שאין לכם עלי מזונות כלל אפילו כמנהג המדינה או אשניהם או אאם טענו הפועלים עדיין לא נתת לנו מזונות והוא אומר כבר נתתי לכם ונלע"ד דאפשר דאכל הני גווני קאי דלא אמרינן בענין המזונות המע"ה. עוד בירושלמי סוף מימרת רב הושעיא בני טבריא לא משכימין ולא מעריבין בני בית מעון משכימין ומעריבין בני טבריא שעלו להשתכר בבית מעון נשכרין כבית מעון בני בית מעון שירדו להשתכר בטבריא נשכרין כטבריא אבל מי שכולה מטבריא לשכור פועלין מבית מעון יכיל מימר סלקת במחשבתכון דלא הוינא משכח מוגר פועלים מטבריא אלא בגין דשמעית עלייכו שאתם משכימין ומעריבין בגין כן סליקית להכא. מקום שאין מנהג תנאי ב"ד הוא שתהא השכמה של פועלים והערבה של בעל הבית ע"כ. ועיין בגמרא ריש פירקין. עוד בירושלמי על דעתי' דר' יוחנן בן מתיא אדם שהלך לקדש אשה ממקום אחר צריך להתנות עמה ולומר לה ע"מ דתעבדי כן וכן ותאכלי כן וכן ע"כ:

על מנת שאין לכם עלי מלת עלי כתב הר"ר יהוסף ז"ל די"ס דל"ג לה. ומלת לומר מחקה:

רשב"ג לא הי' צריך לומר וכו' חולק את"ק וס"ל שכיון שמנהג המדינה שנותנין מזונות אע"פ שפסקו עמו בפירוש שיתן להם מזונות לא אמרינן דלהוסיף על המנהג התנו אלא אין להם אלא כמנהג המדינה והרי"ף ז"ל השמיט מאי דאתמר בגמרא בזה הכלל דקאמר תנא קמא למאי אתא גם השמיט חסורי מחסרא דאתמר בגמרא כמו שכתב רעז"ל ולא כתב רק מאי דאתמר בגמרא ביה הכלל דרשב"ג לאתויי מאי כדכתיבנא וכשיטתו כתב ג"כ הרא"ש ז"ל משמע דס"ל דהלכה כרשב"ג וכן ביד רפ"ט דהלכות שכירות. ובטור ח"מ סימן של"א:

משנה ב

ואלו אוכלין וכו' עיין במ"ש על משנה זו החכם הר"ר מנחם עזריה נ"ע בסי' ע"ז. ואיתא בפירקין דף צ"ג. ודייקינן מינה התם מדקתני ואלו אוכלין מן התורה העושה במחובר לקרקע וכו' מכלל דאיכא דלא אכיל מן התורה אלא מהלכות מדינה אימא סיפא ואלו

שאינם אוכלין מאי אינם אוכלין אילימא שאין אוכלין מן התורה אלא מהלכות מדינה היינו רישא אלא לאו שאין אוכלין לא מן התורה ולא מהלכות מדינה ומאי ניהו עושה במחובר לקרקע בשעה שאין גמר מלאכה וכל שכן שומרי גנות ופרדסות דמהשתא ע"כ מן התורה דתני ברישא דאשמעינן דאיכא אחרינא דאכיל ולא מן התורה במשמר תלוש עד שלא נגמרה מלאכתו למעשר קאמר כגון שומרי גתות וערימות דכיון דאינו עושה מעשה לא אכיל מן התורה ואכיל מהלכות מדינה דאילו במשמר במחובר כגון שומרי גנות ופרדסות ליכא לאוקומה דהא אפילו עושה מעשה ממש קתני סיפא דלא אכל כלל בשעה שאינה גמר מלאכה וכ"ש משמר וזהו ששנינו לקמן שומרי פירות אוכלין מהלכות מדינה אבל לא מן התורה:

העושה במחובר לקרקע אע"ג דבקרא לא כתיב אלא כי תבא בכרם רעך כי תבא בקמת רעך מרבינן מחרמש לרבות כל בעלי חרמש ואפילו כל מיני קטניות אע"ג דלא מיחייבי בחלה ומקמה לרבות כל בעלי קומה בארץ ואפילו אילנות והכל בכלל. בפי' רעז"ל ומדלא כתיב לא תדוש בחסימה וכו' אמר המלקט דהכי איבעי לי' למיכתב דהא שור לאו דוקא דהא ילפינן שור שור משבת דהתם כתיב וכל בהמתך וא"כ ליכתוב לא תדוש בחסימה לשון כולל לכל הבהמות אלא להכי כתיב שור שהוא הנחסם לאקושי חוסם לנחסם ונחסם לחוסם דמה נחסם אוכל בתלוש דהא דיש תלוש הוא אף חוסם אוכל בתלוש. עוד בפי' רעז"ל ומה חוסם וכו'. אמר המלקט הי' צריך לומר ומה חוסם אוכל במחובר אף נחסם אוכל במחובר ומה דיש וכו'. עוד בפי' ז"ל יצא המבדיל בתמרים. אמר המלקט לשון הברייתא יצא הבודל וכו' עוד בפירושו ז"ל ויצא המנכש בשומים ובבצלים וכו'. אמר המלקט פי' אע"ג דאיכא השתא נתינה לכליו של בעל הבית שהן אותן בצלים ושומים קטנים דלא ממעטי מואל כליך אעפ"כ ממעטי מדיש משום דלאו גמר מלאכה היא דעיקר הפעולה משום תקון הגדולים המחוברין עמהן הוא הלכך לא מיבעיא מן הגדולים הנשארים מחוברין דלא אכיל אלא אפילו מאלו הקטנים שעוקר אינו אוכל כך פירש רש"י ז"ל ובנמוקי יוסף. וביד כולה מתני' עד ד' שומרים הם בפי"ב ובפי"ג דהלכות שכירות. ובטור ח"מ סימן של"ז ושל"ח:

משנה ג

אפילו בכתפיו מפ' בירושלמי דפ' שני דמעשרות וגם דפירקין תני כן בידיו אוגד שעושה אגודות של שבלים וכיוצא בהם. ברגליו מסמיך קורה לאילן שלא תבעוט. על כתפו כגון טוען על החמור שאינו מזיז ידיו ורגליו ע"כ: ושם ראיתי בלשון הירושלמי ר' יוסי ב"ר יהודה אומר עד שיעשה בידיו וברגליו ובגופו כדיש וכו' וכן הוא הכא בירושלמי

דפירקין ודפ"ד מיתות בעי רבה בר רב הונא לר' יוסי ב"ר יהודה אם דש באווזין ותרנגולין שאין להם אלא רגלים מי עבר עלייהו על לא תחסום או לא. ולשון ספר הלבוש בח"מ ריש סימן של"ז אפילו במלאכה כל דהו שאינו מזיז לא ידיו ולא רגליו למלאכה אלא נושא בכתפיו מותר לו לאכול דכי תבא כתיב בנכנס בכרם או בשדה בביאה כל דהו משמע דמקרי פועל בכל מאי דעביד עמו ע"כ:

משנה ד

אבל מונע הוא את עצמו וכו' ואוכל כל אכילתו מהן:

וכולן לא אמרו כו' וראיתי הגרסא בהרי"ף ובנמוקי יוסף ז"ל וכולן לא אמרו אלא בשעת גמר מלאכה וז"ל הנמ"י אלא בשג"מ כלומר אלא עד שעת גמר מלאכה ולאפוקי דלאחר שנגמרה מלאכתו לא יאכל לפי שאין דינו של פועל לאכול מן התורה אלא בשעת מלאכה כדילפינן בספרי מקרא דכתיב כי תבא יכול לעולם ת"ל וחרמש בשעה שאתה מניף חרמש על קמת בעל הבית ע"כ בשנוי לשון קצת. וגם במגיד משנה פי"ב מהלכות שכירות כתב שרב אלפס ז"ל גריס אלא בשעת גמר מלאכה וכתוב עוד שרבינו גריס כמו כן בשעת גמר מלאכה ומפרש גמר מלאכה בכאן משנתמלא הסל:

אבל מפני השב אבידה שלא יאכלו בשעת עשיית מלאכה אמרו שיאכלו בעודן ממלאין הסל בהליכתן משורה לשורה או בהחזירן הסל שנפצו לגת ע"כ. וכתב בעל הטורים ז"ל שם סימן של"ז על הר"מ במז"ל ואיני יודע למה לא יאכל בעוד שמתעסק בבצירה ובקצירה שלא אסרה תורה אלא בדבר שלא נגמרה מלאכתו אבל העושה בדבר שנגמרה מלאכתו יכול לאכול כל זמן שמתעסק בו ע"כ. וכתוב שם בבית יוסף ותלמידי הרשב"א ז"ל כתבו מפשטא דמתני' משמע דוכולן לא אמרו אלא בשעת מלאכה דעיקר אכילת פועל מן התורה הוא בשעה שמתעסק במלאכת בעל הבית ושלא כדברי הרמב"ם ז"ל ע"כ. ובסוף דבריהם כתבו מיהו בהלכות הרי"ף ז"ל גריס במתני' וכולן לא אמרו אלא בשעת גמר מלאכה וכן הגיה ג"כ הר"ר יהוסף ז"ל בשם כל הספרים. ולאו למימרא דאינו אוכל בשעה שמתעסק במלאכתו אלא עד שעת גמר מלאכה קאמר כגון בשעה שפורק וטוען ולאפוקי אחר שנגמרה אתא וכדקתני סיפא ובחמור כשהיא פורקת שפירושו עד שתהא פורקת עכ"ל ז"ל ובהרא"ש ז"ל הגרסא אלא בשעת מלאכה:

ובחמור כשהיא פורקת [עי' תוי"ט]. וז"ל נמוקי יוסף אבל אחר פריקה אינה אוכלת כדפרישנא גבי שעת גמר מלאכה ע"כ:

משנה ה

וכותבת אפילו בדינר בתוספתא קתני אוכל פועל קישות אפילו בדינר וכותבת אפילו בתריסית וטריסית פחות מדינר היא ואפ"ה נראה דתוספתא לא פליגא אמתניתין:

ר' אלעזר ס"א בן חסמא ס"א הסמא בהא הר"ר יהוסף ז"ל:

וחכמים מתירין אבל מלמדין בגמרא מוקי נמי דאיכא בין ת"ק וחכמים הא דאמר איסי בן יהודה כי תבא בכרם רעך בביאת כל אדם הכתוב מדבר אפילו אינו שכירו ת"ק לית לי' דאיסי דהא אוכל פועל קתני ורבנן בתראי אית להו הא דאיסי וה"ק וחכמים מתירין לאכול יותר על שכרו דהא אפילו לאו שכיר נמי אכיל כן פי' רש"י ז"ל. אבל הרא"ש ז"ל פי' דת"ק אית לי' הך דאיסי דכי היכי דשרי לאכול יותר על שכרו ה"נ מקל ומתיר לאכול אוכלין בסעודתם ופועל משמע כל מי שרוצה לפעול אפילו בסעודתו ור' אלעזר חסמא אומר לא יאכל פועל יותר על שכרו וכל שכן אם אין נותנין לו שכר דלא יאכל כלום וחכמים מתירין שיאכל פועל יותר על שכרו אבל אם אינו נוטל שכר לא יאכל דלית להו דאיסי בן יהודה. ואיכא תו נמי אוקמתא אחריתי דאיכא בינייהו הא דרב אסי דאמר רב אסי אפילו לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד אוכלו ת"ק אית ליה דרב אסי מדקאמר קישות וכותבת דמשמע אפילו לא שכרו אלא לקישות וכותבת ור' אלעזר חסמא אומר ל"מ לא שכרו אלא לאשכול א' דלא יאכלנו אלא אפילו שכרו סתם לא יאכל יותר על שכרו וחכמים מתירין לאכול יותר על שכרו אבל שכרו לאשכול א' אינו אוכלו ולית להו דרב אסי והלכה כחכמים. וכתוב בספר מפה על השלחן ובספר הלבוש וז"ל ויש אומרים דוקא ששכרו לעשות כל היום אבל אם לא שכרו רק ללקוט קישות אז לא יאכלנו ואפילו שכרו כל היום לא יאכל קישות הראשון שלוקט אלא יתן תחלה לכליו של בעל הבית ואח"כ יאכל הוא דהשתא איכא בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל ע"כ:

משנה ו

קוצץ אדם וכו' בפירקין דף צ"ב. ובירושלמי פ' שני דמעשרות:

על ידי עצמו בשביל עצמו כמו ומירק אחר שחיטה על ידו בשבילו:

מפני שיש בהן דעת וכו' פי' יש בהן דעת שלא לאכול כפי מה שהתנה עמהן אבל הקטנים שאין בהם דעת למחול הואיל והם פועלים אוכלים:

ולא ע"י עבדו ושפחתו הקטנים בברייתא קתני וקוצץ ע"י עבדו ושפחתו הכנעניים בין גדולים בין קטנים ובהא פליגי תנא דידן דקאמר אינו קוצץ ע"י עבדים הקטנים סבר פועל משל שמים הוא אוכל במתנת נ"ח כשאר מתנות עניים ולפיכך לית להו למרייהו זכייה באכילתן דאפילו שלהן אינה עד שיתננה לפיהן דאין לפועל קטן כלום שום זכות

אלא כשנותן לתוך פיו ותנא ברא דקתני קוצץ ע"י עבדו ושפחתו הכנעניים אפילו קטנים סבר משלו הוא אוכל ותוספת שכר הוא שהוסיפה לו תורה דבכלל שכרו הוא הלכך מצי קייץ וקיימא לן כתנא דידן:

משנה ז

השוכר את הפועלים לעשות עמו וכו' בפירקין דף צ"ב:

ואם לא הודיעם ע"מ שיעשו עמו בנטע רבעי פודה ומאכילן משום דמקח טעות הוא שאם הודיעם לא היו נשכרין נמוקי יוסף:

נתפרסו עגוליו מפ' בגמ' דנתפרסו עגוליו איכא מקח טעות כשלא הודיען שכשאומר להן תחלה השתכרו לי לדרוס בעגולין סבורין היו שזו תחלת דריסתן ועדיין לא נגמרה מלאכה ולפיכך מעשר ומאכילן וכשנתפתחו חביותיו ג"כ אם לא הודיען הוי מקח טעות דאתיא כר' עקיבא דאמר בברייתא דאע"ג שירד היין לבור לא טביל למעשר אלא משיש לה שמרים הקופאים למעלה על פי החביות כשהוא תוסס וקודם שיגופו אותם החביות שולים אותן רתיחות ומשליכין אותן וזה כששכר אותן לסתום במגופות לא אמר להם שכבר נישולו רתיחותיו לחוץ דאמרי לי' לא הוה ידעינן דמשלי ואיטביל למעשר. ופרכינן ונימא להו איבעי לכו לאסוקי אדעתייכו דילמא משלי ומשני באתרא שאותו הסותם במגופות הוא השולה וזה הטעה אותם שלא הודיען שכבר נישולו ולפיכך מעשר ומאכילן. ושם בח"מ סימן של"ז כתב ר"י בעל הטורים ז"ל נפתחו חביותיו ונתפרסו עגוליו ושכרו לעשות בהן לא יאכל מהן שכבר נתחייבו בד"א שיודע הפועל שנתפתחו אבל לא ידע שנתחייבו במעשר וסבור שעדיין לא נתחייבו במעשר כגון שנפתחו לגת וסבור שעדיין לא הועלו משם חייב לעשר ולהאכילן ע"כ. ונלע"ד שלכן פירש כגון שנפתחו לגת משום דאיהו אפשר דפליג עלי' דהרמב"ם ז"ל שפסק בפ"ה דהלכות מעשר כר' עקיבא דס"ל שאין היין מתחייב במעשר עד שישלה השמרים מעל פי החביות דסתם מתני' דהכא אוקימנא לה בגמרא כותי' כדכתיבנא לעיל ורבינו יעקב נראה דס"ל כרבנן דס"ל היין משירד לבור נתחייב במעשר:

משנה ח

מהלכת מדינה כך הגיה הר' יהוסף ז"ל. מהלכת בלא וא"ו:

ארבעה שומרים הן ודיניהם שלשה ומתני' מוקמינן לה כר' מאיר דמפכינן לברייתא הכי שוכר כיצד משלם ר"מ אומר כש"ש ור' יהודה אומר כש"ח וכמו שכתבתי לעיל פ' ששי סימן ו'. ואפשר דארבעה דקתני לאו למעוטי מידי אלא לאשמועי' דאע"ג דדיניהם שלשה ד' הם נחשבין:

ש"ח נשבע על הכל לא חשיב פשיעה דבהא כולהו חייבין והשואל משלם את הכל מה שהוזכר בפרשה אבל מתה מחמת מלאכה כיון ששואל יש לו רשות לעשות בה מלאכה פטור תוס' ז"ל. ואיתה למתני' ר"פ השואל:

נושא שכר פי' נמוקי יוסף לקמן ר"פ השואל נושא שכר כולל נושא שכר ואומן והוא ג"כ נושא שכר ממלאכתו ע"כ. ועיין במה שכתבתי בפירקין דלעיל סימן ו'. [הגהה בפ' משפטים בפי' רש"י ז"ל בחומש פורטוגאל כתיב שהרי כתיב בה כסף או כלים דבר שאינו בעל חי ואינו צריך שמירה שיכול לעשות מלאכתו וישמרם ואינו מבטל ע"כ ותימה שבשום ספר לא נמצא זה גם בר"א מזרחי ליתי']. בפי' רעז"ל דפרשה ראשונה נאמרה בש"ח שכן פטר בו גניבה ואע"ג דהשתא מיחייב בכפילא כשטען טענת גנב ובאו עדים כדתנן במשנה ח' פ"ט דב"ק ופרשה שניי' דמיחייב בגניבה לא אתי לידי כפילא שכשטען שנגנב מתחייב בקרן אפ"ה קרנא בלא כפילא עדיפא דהא שואל דחמיר ואינו משלם אלא קרן גמ' ר"פ דלקמן. וביד ר"פ א' דהלכות שאלה ופקדון. ובטור ח"מ סימן רצ"א. וכתוב שם בספר הלבוש בראש הסימן וז"ל ופרשה שלישית נאמרה בשואל וחייב בה אפילו אונס ואינו פטור אא"כ מתה מחמת מלאכה דלהכי שיילה. עוד רמז בסוף פ' שלישית לדין רביעי דהיינו לשוכר בהמה או כלים לעשות בהם מלאכתו דכתיב אם שכיר הוא בא בשכרו והפי' אם אינו שאול אלא שכיר שבא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי ע"י שכרו נשתמש אין לו משפט שואל להתחייב באונסין ולא פירש מה דינו אי כש"ח אי כש"ש ונחלקו בו חכמים דאיכא מ"ד דינו כש"ח ואיכא מ"ד דינו כש"ש והכי קיי"ל דהכי מסתבר טפי כיון דמפקי' משואל קאי אדין דש"ש שלפניו ולא אדין דש"ח דלפני פניו כך נ"ל טעמא ע"כ:

משנה ט

זאב אחד וכו' פ"ג דהלכות שכירות סימן ד' ובטור ח"מ סימן ש"ג. ושם פסק בעל הטור ז"ל כדעת ידוע [הבבלי] נראה דס"ל ז"ל דלאו לאיפלוגי אתא אבל הרמב"ם ז"ל פסק שם כת"ק: יַדוּעַ בנקודת פתח תחת היו"ד ובנקודת שורק והדלית מודגשת וכן תמצאנו בספר נחמיה. בפי' רבינו עובדיה ז"ל דכתיב הטרפה פירש הא יתירה דריש:

הלסטים מיירי בלסטים מזויין:

הארי וכו' תוספות פרק המקבל (בבא מציעא דף ק"ו:)

משנה י

סגפה ומתה אינו אונס תימה דפשיטא דפשיעה גמורה היא וי"ל דקמ"ל דאפילו יש לתלות ולומר שמתה גם בשביל דבר אחר אפ"ה חייב דלא היה לו לסגפה תוס' ז"ל.

והרא"ש ז"ל כתב ואפילו לא מתה מיד דכיון שסגפה תלינן שמאותה שעה התחילה להתקלקל ע"כ. ובערוך הביאה בערך סכך סכפה ומתה ס"א סגפה כלומר הרעיבה ע"כ:

עלתה לראשי צוקין וכו' פרק המפקיד (בבא מציעא דף ל"ו) ומפרש התם דעלתה הוי שתקפתו בעל כרחו ועלתה ולא יכול להחזיק בה שחזקה היתה ממנו וכן נמי תקפתו וירדה ונפלה אע"פ שהחזיק וכן נפלה דסיפא נמי מיירי שתקפתו ונפלה ואע"פ כן חייב הואיל והעלה מדעתו. ופי' נמוקי יוסף בשם המפרשים ז"ל טעמא דלא משכחת לה חיובא אלא בשתקפתו ועלתה משום דהא קיימא לן שאם היו עוברות הבהמות אגודא דנהרא ונפלה אחד מהן דחייב לשלם משום טעמא דאיבעי לי' לאעבורי חדא חדא הלכך לא משכחת חיובא אלא כשתקפתו ועלתה ע"כ וע"ש עוד. ובטור ח"מ סימן רצ"א וסימן רצ"ד וסימן ש"ג וסימן ש"ה:

העלה לראשי צוקין ונפלה ומתה תימא אמאי קתני הכא בסיפא ומתה וברישא לא קתני וי"ס דלא גרסי מלת ומתה גם פה בסיפא והתימא יותר על הרמב"ם ז"ל שגם הוא שם בהלכות שכירות ספ"ג כתב בהאי סיפא ונפלה ומתה או נשברה חייב:

מתנה ש"ח פי' רעז"ל והאי לאו מתנה על מה שכתוב בתורה אלא וכו' דמעיקרא לא שעביד נפשיה ומתני' ר"מ היא והיינו דפי' רעז"ל בסיפא וכולה מתני' ר"מ היא מועתק מן הגמרא. ואיתא בתוס' דפ' אע"פ דף נ"ו ודרפ"ק דבבא בתרא וירושלמי פ' הכותב ודפ"ק דקדושין דף ס'. וביד פ' שני דהלכות שכירות סימן ט' ובפ"ג סימן ט'. וז"ל שם העלה לראשי צוקין או שעלתה מאליה והוא יכול למנעה ולא מנעה אע"פ שתקפתו ונפלה ומתה וכו' ע"כ. ובגמרא תנא מתנה ש"ח להיות חייב כשואל וא"ר יוחנן ואפילו לא קנו מידו וכן הלכתא ואפילו בלא עדים וכן בטור סימן רצ"ו:

משנה יא

המתנה וכו' פ' שני דנזיר דף י"א:

וכל שאפשר לו לקיימו וכו' בפ' המגרש מתני' ובריית בפלוגתא דר' יהודה בן תימא. בסוף פי' רעז"ל שאין בלבו לשום תנאי אלא להקניט בעלמא מרחיק ודוחה את חברו בדברים. אמר המלקט ומתני' ר' יהודה בן תימא היא וחכמים חולקים עליו ופסק רב נחמן הלכתא כר' יהודה בן תימא וביד ר"פ ששי דהלכות אישות וסימן ח' ט' י' ורפי"א דהלכות מכירה ובפ"ג דהלכות זכייה ומתנה סימן ז'. ובטור א"ה סימן ל"ח ובח"מ סימן ר"ז:

פרק ח

משנה א

השואל את הפרה בגמרא מפרש דל"ש שאל או שכר שתיהן הבעלים והבהמה או אחד מהם בשאלה והאחד בשכירות הכל דין אחד הוא. ואם שאל או שכר הבעלים קודם הבהמה או שניהם בבת אחת ואח"כ נאנסה הבהמה פטור דבעליו עמו ולא ישלם ורישא דמתני אשמעי' דאם א"ל הרי פרתי ואני נשאלים לך אע"פ ששניהם נשאלים בבת אחת ואפילו הוציא בלשונו הפרה תחלה אם נאנסה פטור כאילו היו נשאלים תחלה הבעלים ואח"כ הפרה. והיכי דמי שיהו שניהם בבת אחת פירשו בגמרא דקיימא פרה בחצרו של שואל ולא מחסרה משיכה נמצא דבשעת אמירה היו שניהם נשאלים בבת אחת ואע"פ שאמר פרתי ואני נשאלין לך הוי כאילו אמר אני ופרתי נשאלין לך דבעליו עמו קרינן ליה כיון שאין שאלת הבעלים אחר זמן שאלת הפרה איבעי' אימא כגון שואל כשאמר לו משאיל פרתי ואני נשאלין לך א"ל שואל את גופך לא תתשיל לי אלא עד שעת משיכת פרתך נמצא דבשעת משיכת הפרה נשאלים שניהם יחד. וראיתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל השואל את הפרה ושאל בעליה עמה שאל את הפרה ושכר בעליה עמה וכו' וכתב ס"א שכר את הפרה ושכר בעליה עמה שאל את הפרה ושכר בעליה עמה ע"כ:

אבל שאל את הפרה וכו' אתא לאשמועי' דאע"פ שהייה עמו בשעת אונסי' לא הוי שאלה בבעלים לאיפטורי אא"כ היה עמו בשעת שאלה וטעמא מפ' בגמרא. ואמרי' בגמרא מדקתני סיפא ואח"כ מכלל דרישא דקתני עמה ממש הוא דהוא עמה ממש היכי משכחת לה והא פרה במשיכה ובעלים באמירה פי' דמשאמר לו הרי פרתי ואני או אני ופרתי נשאלין לך הוי גופו שאול לו ופרה אכתי מחסרא משיכה ועל כרחך ה"ל שאל בעלים ואח"כ של פרה והיינו סיפא דרישא ומשני איבעית אימא כגון דקיימא בחצרו דשואל ולא מחסרא משיכה ואיבעית אימא דאמר לו את גופך לא תתשיל אלא עד שעת משיכת פרתך ובעלים באמירה ר"ל דאמירה דידהו כהתחלת מלאכה היא ובאמירה בעלמא חשוב נשאל דכתיב שארית ישראל לא יעשו עולה וכו' נמוקי יוסף. אכן התוס' והרא"ש ז"ל ס"ל דבאמירה בעלמא לא סגי אלא צריך שיזמין עצמו לילך ולעשות:

חייב שנאמר בעליו אין עמו שלם ישלם ובגמרא איפוך אנא מסתברא שאלה עדיפא שכן חייב במזונותיה ע"י השאלה ולפיכך איתה שעה פוטרתו רב אשי אמר אמר קרא וכי ישאל איש מעם רעהו ולא רעהו עמו שלם ישלם הא רעהו עמו שטור ואי לאו אם אין בעליו עמו וכו' ה"א האי אורחא דקרא הוא. ובגמרא איכא מ"ד דש"ח שפשע אם בעליו עמו לא ישלם והלכתא כותיה. וביד פ"א דהלכות שכירות סימן ב' ורפ"א דהלכות

שאלה ור"פ שני. ובטור ח"מ סוף סימן רצ"א וכולה מתני' עד סוף סימן ב' שם בסימן שמ"ד שמ"ה שמ"ו:

משנה ב

השואל את הפרה שאלה חצי היום וכו' ע"ס סימן ג' פ"ג דהלכות שאלה ופקדון. ובטור ח"מ סוף סימן רכ"ג:

שאלה היום ושכרה למחר תוס' ר"פ הפרה:

שאל אחת ושכר אחת ומתה הכריח בנמוקי יוסף שהמיתה ברורה להן ואיכא נוסחאות דגרסי במתני' בהדיא ושכר אחת ומתה דמשמע שהמיתה ברורה היא ול"פ אלא אם היתה שכורה או שאולה ע"כ וע"ש. אכן הר"ר יהוסף ז"ל מחק מלת ומתה:

המשאיל אומר שאולה מתה אותה הפרה שהיא השאולה מתה דאסיפא דסליק מינה קאי אשאל אחת ושכר אחת:

ביום שהיתה שאולה מתה קאי אשאלה היום ושכרה למחר:

בשעה שהיתה שאולה מתה קאי אשכרה בחצי היום:

והלה אומר איני יודע תוס' פ' בתולה נשאת (כתובות דף י"ב:)

חייב האי מתני' לא אפשר וכו' כך צ"ל בפי' רעז"ל וכבר פי' הוא ז"ל היכי משכחת עסק שבועה ברישא דשאלה חצי היום ושכרה חצי היום או שאלה היום ושכרה למחר דהיינו כגון דאמר לו שתי פרות מסרתי לך פלגיה דיומא בשאלה ופלגיה דיומא בשכירות א"נ חד יומא בשאלה וחד יומא בשכירות ומתו תרוייהו וכו' וסיפא דשכר אחת ושאל אחת מפרש לה בגמרא כגון דא"ל שלש פרות מסרתי לך תרתי בשאלה וחדא בשכירות ומתו הני תרתי דשאלה וא"ל השואל אין חדא דשאלה מתה ואידך לא ידענא אי דשאלה מתה והך דקיימא דשכירות היא או דשכירות מתה והך דקיימא דשאלה היא דמתוך שאינו יכול לישבע משלם. וכתב הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל בפ' כל הנשבעין ריש דף של"ב דסתם דמתני' הכא ר"מ היא דאמר במתני' דהתם חזרה שבועה למקומה וס"ל לרב נחמן דמאי למקומה דאמר ר"מ למחוייב לה משום דס"ל לר"מ הא דר' אבא דמתוך שאינו יכול לישבע משלם ומיהו רב נחמן לא ס"ל כר"מ אלא כר' יוסי דאמר יחלוקו דלית לי' לדר' אבא ע"כ. ודחה שם הר"ן ז"ל סברא זו ועיין במ"ש שם סימן ד' בשמו ז"ל. ומאי דמפרשי ומתו תרוייהו פי' רש"י ז"ל דאי בדקיימא חדא וקא"ל אחדא שקלה ואחת איני יודע ה"ל ההיא דמודה בה הילך ואיכא מ"ד הילך פטור משבועה ע"כ:

השוכר אומר שכורה מתה והלה אומר איני יודע פטור ואע"ג דבכל שבועות השומרים המפקיד משביעו מספק שהוא אינו יודע אם נאנסה הכא שאין יודע אם מתה השאולה

אין להשביעו מספק דהוי כאילו אומר המשאיל ספק לי אם השאלתיך אם לאו שעל אותה טענה אין השואל יכול לישבע ועוד דהכא אפילו משאיל אומר ברי אמרי' דאינו נשבע אלא ע"י גלגול תוס' ז"ל. עוד בפי' של רעז"ל ומגו דמשתבע דכדרכה מתה משתבע נמי ע"י גלגול דשכורה מתה. אמר המלקט כתב החכם הר"ר אפרים אשכנזי ז"ל זאת המשנה צריכה ביאור יותר ועיין בתוס' ובנמוקי יוסף ושם תמצא מבואר הכל ע"כ. והילך לשון נ"י אית ליה לאישתבועי ע"י גלגול דשכירה מתה ומתוך שאינו יכול לישבע משלם דלא מצינו למימר דלא אמרינן מתוך שאינו יכול לישבע משלם אלא בעיקר תביעה אבל בגלגולין לא דהא משנה מפורשת היא לקמן שני עבדים אחד גדול ואחד קטן וכו' לוקח אומר גדול לקחתי והלה אומר איני יודע זכה בגדול והא ודאי לרב נחמן דאמר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור כי היכי דהוצרכנו לאוקומי מתני' דהכא בעסק שבועה ה"נ נוקי ההיא בעסק שבועה והיכי משכחת לה עסק שבועה בעבדים גופייהו אי אפשר דהא אין נשבעין עליהם אלא על כרחך כגון שטענו עבד בכסותו וכדאוקי רב אושעיא לקמן וכיון דמודה ליה בחד עבד וחד כסות מיחייב שבועה אכסות אחרת שאין מודה לו ואעבד ע"י גלגול ומתוך שאינו יכול לישבע דהא אינו יודע משלם וכן הסכימו האחרונים ז"ל דמתוך שאינו יכול לישבע משלם אמרי' אפילו אגלגול וכן דעת מר יהודאי גאון ז"ל. ומיהו ה"מ בגלגול הבא מחמת טענת ברי אבל בגלגול הבא מחמת טענת שמא לא אמרי' מתוך שאינו יכול לישבע משלם וכן מוכח מסיפא דמתני' דאמר זה אומר איני יודע וזה אימר איני יודע יחלוקו ואמאי הא יש לו לאישתבועי אם מתה כדרכה ומגלגל עליה אם היתה שכורה ומתוך שאינו יכול לישבע דהא אמר איני יודע משלם וא"כ היכי תנא יחלוקו אלא ודאי מהאי טעמא הוא דיחלוקו דאילו לשלם אינו חייב כיון דאינו יכול לישבע שהוא גלגול הבא מחמת טענת שמא דאיני יודע אמרי תרוייהו וכן הסכימו האחרונים ז"ל ע"כ. ואיתא להאי בבא דזה אומר שאולה וזה אומר שכירה בפ' הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ז) ובתוס' פ"ק דמכלתין דף ה':

ישבע השוכר ששכורה מתה פי' נמוקי יוסף דלרב נחמן מצינן לאוקומי בגמרא האי סיפא נמי כגון שיש עסק שבועה ביניהן וכגון שטענו שתי פרות שאולות והודה באחת וכפר באחת דהשתא ישבע שפיר משום מודה מקצת ע"כ וע"ש עוד ופי' עוד ישבע השוכר שכדרכה מתה פי' כדרכה ולא בפשיעה דאל"כ מה מרויח כשטוען שכורה מתה: [הגה"ה פי' אבל בגמרא לא הוצרך ג"כ להעמידה בכך דפשוט הוא דסיפא נמי מצינן מוקמי' לה בגוונא דאוקימנא לה לרישא אליביה דרב נחמן דהלכתא כותיה והאוקמתא שהוצרכנו לאוקומה בגמרא להאי סיפא אליבא דהנהו אמוראי דפליגי עליה דרב נחמן

הוא שהביא רעז"ל אבל לרב נחמן אה"נ דמצינן לאוקומה או הכי או הכי כך נלע"ד שר"ל ועיין עוד בהרא"ש ז"ל]:

משנה ג

השואל את הפרה ושלחה לו וכו' פ' הגוזל קמא (בבא קמא דף ק"ד) וירושלמי פ"ד דמעשר שני ודפ"ק דקדושין דף ס':

ביד שלוחו פי' של משאיל וכן פי' רש"י ז"ל וגם הרב אלפסי ז"ל אבל לא גרסי' מלות של משאיל במשנה אע"פ שכן הוא האמת:

א"ל השואל שלחה לי בתוס' שם בהגוזל קמא וגם שם ברב אלפס דף מ' מייתי ראיה מינה דהיכא דאמר איניש לחברי' שדר לי זוזאי בהדי פלניא ושדרינהו ניהלי' בהדי ההוא פלניא ואתניסו פטור מלשלומי ע"כ. וכן כתב ג"כ כאן נמוקי יוסף בשם הריטב"א ז"ל:

וא"ל משאיל שלח ושלחה וכו' פ' האומנין דף פ' ודף פ"א ופי' שם רש"י ז"ל ואם לא אמר לו השואל שלח אלא המשאיל שלחה לו כשא"ל זה השאילני פרתך א"ל הן ועמד ושלחה ומתה בדרך פטור ע"כ. וביד פ' שני דהלכות שלוחין ושותפין סימן ב' ג'. ובטור ח"מ בסימן קכ"א ובסימן קפ"ח ובסימן ש"מ:

משנה ד

המחליף פרה וכו' הרא"ש ז"ל פ' הכותב דף ק"מ ותוס' ר"פ הפרה. ובגמרא פ' הגוזל קמא ברייתא (בבא קמא בדף צ"ט) ואיתא לברייתא נמי בגמרא כאן אמתני' וקתני התם כה בסופה הכי. זה אומר ברשותי ילדה וזה אומר ברשותי ילדה ישבע המוכר שברשותו ילדה לפי שכל הנשבעים שבתורה נשבעין ולא משלמין דברי ר"מ וחכמים אומרים אין נשבעין לא על העבדים ולא על הקרקעות אלא ברשות מוכר תעמוד עד שיביא לוקח ראיה. ומתני' איתה בפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ה:)

פרה בחמור אפשר לומר דאורחא דמילתא נקט שדרך להחליף פרה בחמור ולמכור שפחה בדמים תוס' ז"ל שם בהגוזל קמא דף צ"ו. וקצת דחו שם פי' רש"י ז"ל שהעתיק כבר רעז"ל ע"ש:

היו לו שני עבדים הרא"ש פ"ק דמכלתין דף קכ"ז. ועיין במ"ש לעיל בפירקין סי' ב' בשם נמוקי יוסף. ובגמרא פרכינן ישבע המוכר שהקטן מכר אמאי מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לא טענו דהא גדול וקטן כחטים ושעורים הוא ועוד הילך הוא ועוד אין נשבעין על העבדים. ומסקינן א"ר אושעיא כגון שטענו עבד בכסותו ושדה בעמריה פי' מנין עמרים של גדולה וזה הודה לו במנין עמרים של קטנה ופרכינן ואכתי כסות מה שהודה לו לא טענו פי' שזה טענו כסות גדולה וזה הודה לו כסות קטנה ומשני רב פפא

בדלייפי פי' שהיה בגד שלם ועדיין הוא מחובר הלכך משתבע על הכסות ועל העמרים דמודה מקצת טענה הוא ומגו דמשתבע אכסות משתבע נמי אעבד כדתנן בפ"ק דקדושין ובפרק שבועת הדיינים נכסים שאין להם אחריות זוקקין את הנכסים שיש להם אחריות לישבע עליהם ורב ששת נאדי מהאי שנוייא משום דנראה לו דוחק דזוקקין אתא תנא דהכא לאשמועינן דהא תנן לה התם בקדושין ובשבועות ותירץ הוא דמתני' ר"מ דס"ל עבדא כמטלטלי דמי ונשבעין עליהם כדכתיבנא בפ' הגוזל קמא סי' ב' ובפ' שבועת הדיינים סי' ה'. ולקושיא דמה שטענו לא הודה לו תירץ דר"מ ס"ל כר"ג דתנן בפ' שבועת הדיינים טענו חטים והודה לו בשעורים פטור ר"ג מחייב ולקושיא דהילך תירץ רבא עבדא דקטע ידיה פי' שאפילו אותו עבד שמודה לו כבר קטע לו את ידו ושדה שהודה לו בה חפר בה בורות שיחין ומערות דלאו הילך הוא ולבסוף מסקינן לעולם כדר' אושעיא ודקשיא לך זוקקין איצטריך סד"א כסות דעבד כעבד דמי ועמרי שדה כשדה דמו ואין זוקקין דבטילי לגבייהו קמ"ל:

אין לו אלא קטן דהא אפילו הוה אפכא שיטעון הלוקח ברי לא יקח אלא קטן בלא ראיה והשתא דאמר הוא אינו יודע הרי אין לו ראי' א"כ דין הוא דאין לו אלא קטן עכ"ל נמוקי יוסף. וקל להבין שתלוי עם מה שנתבאר דרישא מיירי אליבא דרב נחמן דהלכתא כותיה כשיש עסק שבועה א"כ הכא בסיפא דמיירי כשאין עסק שבועה אפי' הוה טוען לוקח ברי הוה פטור אליבא דרב נחמן ודוק. וביד פ' עשרים דהלכות מכירה סי' י"א י"ב י"ג. ובטור ח"מ סימן קל"ט וסימן רכ"ג:

משנה ה

ועשו פחות מרביעית לסאה י"מ שהיה עושה סאה זתים בתוקפו ועכשיו עשה פחות מרביעית שמן:

זתי גִּידְלוּ וזה אומר ארצי גִּידְלָה כך נקד הר"ר יהוסף ז"ל. בפי' רעז"ל כגון ששטף נהר הזיתים עם גושיהן וכו' שהן יכולין לחיות על ידו פירש הרב המגיד שם פ"ד דהלכות שכנים ואע"פ שיכולין לחיות בהן ומצילין אותן מן הערלה מ"מ אינם יכולין לגדל פירות מחמת הגושין לבד ע"כ. עוד בפי' רעז"ל אבל לאחר שלש הכל לבעל הקרקע. אמר המלקט ומיהו יהיב לי' לבעל הזתים דמי זתיו כמו שהיו שוין בשעה ששטפן נהר ואם אמר בעל הזתים אחר שהשרישו זתיו בקרקע חברו אין רצוני דמיהן אלא זתי אני נוטל אין שומעין לו משום ישוב א"י. ופי' ב"י סימן קס"ח משום דהלה כמו שהיו לו כבר זתים בקרקע יטע ג"כ עכשיו אחרים במקומן ואלו ישארו בקרקע זה ואיכא ישוב א"י. אבל אילו היינו אומרים שיתן לו הזתים זה לא יטע אחרים במקומן כמו שלא היו לו קודם

ע"כ. וכתבו התוס' ובעל הקרקע יתן דמי הזתים כמו ששוה למכור לנטיעות ולא סגי בדמי עצים שהרי לעשות פירות הן עומדין ע"כ. עוד בסוף פי' רעז"ל דא"ל אי אנא נטעי מעיקרא לאחר שלש מי לא הוה אכילנא ליה כולי'. אמר המלקט ובגמרא פריך עליה ולימא לי' אי את נטעת מעיקרא בתוך שלש לא הות אכלת השתא קא אכלת פלגא בהדאי ומשני משום דא"ל אי אנא נטעי הוה נטענא נטיעות קטנות בדמים מועטים ולאחר שלש היו נעשות גדולות וטוענין פירות כזתים שלך וכדי שלא להפסיד הקרקע ביני ביני בתוך השלש הייתי זורע תחתיהן סלקא וירקא ומאחר שלא עשיתי כן אלא הנחתי זתים שלך בקרקעי פשיטא שלא הנחתים לדעת שתאכל עמי אחר שלש. וביד פ"ד דהלכות שכנים סי' י' י"א. ובטור ח"מ סי' קס"ח. ופי' הרמב"ם ז"ל מה שאמר בכאן יחלוקו הלכה הוא לפי שההנאה לשניהם ביחד ע"כ:

משנה ו

המשכיר בית לחברו בימות הגשמים וכו' בגמרא מוקמינן לה במשכיר בית סתם לכך וכך סך לחודש או לשנה שלא קבע לו זמן קבוע ומש"ה צריך להודיעו ל' יום בימות החמה כדי שיוכל לחפש בית אחר דבימות החמה שכיחי בתי למיגר ולפיכך אם ירצה להוציאו מביתו בימות הגשמים צריך להודיעו מט"ו באליל דהיינו שלשים יום קודם החג שהוא התחלת זמן הגשמים וממילא שמעינן דבימות החמה גופייהו צריך להודיעו ל' יום קודם ודי כיון דבימות החמה קאי שכיחי בתי למיגר וא"כ בימות החמה דקתני במתני' ה"ק המשכיר בית לחברו סתם אינו יכול להוציאו מן החג ועד הפסח אא"כ הודיעו בימות החמה שלשים יום קודם ודין ימות החמה לא נזכר במשנתנו כלל אלא ממילא ש"מ דבימות החמה סגי בשלשים יום דהא שכיחי בתי למיגר ולעולם סתם שכירות בין בימות החמה בין בימות הגשמים הוי שלשים יום ולעולם ג"כ דבשניהם ההודעה הוי ל' יום אלא שאם חסר אפילו יום אחד מן הל' יום שקודם ימות הגשמים שלא הודיעו אינו יכול עוד להוציאו עד אחר הפסח אבל ממות החמה מיד ששלמו ל' יום להודעה יכול להוציאו ובכרכים אחד ימות החמה ואחד ימות הגשמים צריך להודיעו י"ב חודש ואם לא הודיעו אינו יכול להציאו אבל אם השכירו לזמן ידוע מפורש בירוש' שאפילו נשלם זמנו בימות הגשמים מוציאו מ"ט דהא ידע דזימניה מגיע בטבת או בשבט וכמו שהודיע דמי ע"כ:

חנות של נחתומין ביד פ' ששי דהלכות שכירות סימן ז' ושם חזר בו ממה שפסק כאן בפי' המשנה הלכה כרשב"ג וגם העיטור בשם בעל הלכות פסק דלא כרשב"ג אבל הרי"ף והרא"ש ז"ל פסקו כרשב"ג. ובטור כולה מתני' עד סוף הפרק בח"מ סי' שי"ב שי"ג שי"ד:

משנה ז

המשכיר בית לחברו המשכיר חייב וכו' ביד פ' ששי דהלכות שכירות סימן ג':
ובכל דבר שהוא מעשה אומן תוס' פ הקומץ דף ל"ב. ירושלמי מזוזה מעשה ידי אומן ודלא כתלמוד דידן שאומר שהוא מעשה ידי הדיוט דאפשר בגובתא דקניא פי' שיקבענה שם בנסרים או בסיד שאינו צריך לחוק בתוך המזוזה דאילו תלאה בלא קביעות פסולה כדאיתא בפ' הקומץ רבא ושם פסק דהמזוזה והמעקה על השוכר:
הזבל של בעל הבית תוס' פ"ק דב"מ דף י"א. וכתוב ברש"י ובנמוקי יוסף לפי מאי דמוקמי' בגמרא הזבל שבחצר בחצר של משכיר ובתורי דעלמא דהזבל של הפקר דסתם גללים אפקורי מפקר להו מרא דידהו ואחת מתני' לאשמועי' דאם קדם השוכר והגביהן לא זכה בהן מפני שחצרו של בעל הבית והיא זוכה לו אפילו שלא מדעתו א"כ נראה דתנור וכירים הם מעלמא ומשום שהאפר אינו בחצרו של בעל החצר ולא באוירו אלא התנור והכירים שהן כלים שמפקידין בהן האפר מש"ה זכה בו השוכר אפילו קדם וזכה באפר שאם התנור או הכירים של שוכר או של משכיר ודאי מי שהכלי שלו היה זוכה במה שבתוכו דלא גרע ממדביק כלי בשולי פרה שזכה בגללים אפילו תעמוד הפרה בחצר אחרים משום דלאו אויר חצרו הוא אלא אויר כלי עכ"ל ז"ל. וכתוב שם בטור סוף סימן שי"ג בשם הרמ"ה ז"ל דמיירי בתנור וכירה העומדים בחצר ושכורים לו לבשל בהם ואשמעינן כיון ששכורים לו אפילו אם באו אחרים לבשל ולאפות בהן האפר של השוכר ע"כ וכתב שם בית יוסף דדברים נכונים ומוכרחים הם:

משנה ח

נתעברה לשוכר לא ירבה לו שכר חדש העבור שהעבור בכלל. וכתב הריטב"א ז"ל דהיינו דוקא כשאמר שנה זו או שנה פלונית אבל באומר שנה סתם אין לו אלא י"ב חדש כדאיתא בגמרא בפ"ק דר"ה והרשב"א ז"ל ג"כ כתב בתשובותיו סימן תתקס"ד ובחדושיו הכי דלעולם אין לו לשוכר י"ג חדש אלא בעומד בר"ה ואמר שנה זו אבל באומר שנה אחת לעולם אין לו אלא י"ב חדש כרוב שנים שאינם מעוברות וכתב שיש לו בזה כמה ראיות בפ' קונם יין והקשה עליהם נמוקי יוסף דא"כ ה"ל לתנא לאשמיעינן ולא ה"ל למיתני חדשים וגם הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהל' שכירות לא הזכיר אלא חדשים כלשון משנתנו ע"כ ועיין על זה בפי' הר"ן ז"ל בס"פ קונם יין:
השכיר לו לחדשים הך בבא פשיטא אלא דמתני' דיני דיני קתני נמוקי יוסף נלע"ד שר"ל דינים זו מוחלפת מזו חדא למשכיר וחדא לשוכר וחדא לשניהם:

מעשה בצפורי תוס' פ' חזקת (בבא בתרא דף ל"ה.) ובגמרא פ' בית כור (בבא בתרא דף ק"ה) והרא"ש פ' המוכר את הבית דף כ'. וגם שם ברב אלפס דף רי"א וכתב שם נמוקי יוסף ז"ל שהטעם ג"כ שאמרו הכא רבנן גבי משכיר בית לשנה בי"ב זהובים מדינר זהב לחדש דס"ל לרבנן דאוקי ממונא בחזקת מאריה כמו שנכתוב בסמוך שהטעם הוא משום שנא' שכל מה שאומר לתועלתו הוא אומר שמה שאמר דינר לחדש כלומר אם מעובר וי"ב זהובים לשנה אם אינו מעובר אי נמי שלא תטעון אין שכירות משתלמת אלא לבסוף לכך הוצרך לומר דינר לחודש לומר תפרעני לפי חשבון ע"כ:

בשנים עשר זהובים לשנה מדינר זהב לחדש יש גורסין כאן ונמצאת השנה מעוברת ובא מעשה וכו' יחלוקו. לרב נחמן דקיימא לן כותיה וכדפי' רעז"ל מתני' לדידיה סומכוס היא והוא סובר כרבנן דאמרי אוקי ממונא בחזקת מארי' ואפילו לא בא המשכיר לתובעו אלא בסוף החדש כולו למשכיר שהספק לא עכשיו נולד כדי שתאמר העמד ממון על חזקתו אלא מתחלת החדש והעמד קרקע על חזקתו וה"מ במילתא דלא עבידא לאיגלויי כדאיתא לקמן בפ' המקבל וביד פ"ז דהלכות שכירות סימן ב'. ועיין בתוספת יום טוב:

משנה ט

חייב להעמיד לו בית לימי שכירותו רש"י ז"ל וטעמא דנכסיו נשתעבדו לו בחזקת שהחזיק זה בבית דומיא דחמור במשנה ג' פ' ששי טור:

היה קטן לא יעשנו גדול וכו' והוא דהראה לו בית ואמר לו בית כזה אני משכיר לך דאי דאמר לו בהדיא בית שמדת ארכו כך וכך מאי למימרא אבל כשא"ל בית כזה הא קמ"ל דמיירי דקאי אגודא דנהרא מהו דתימא מאי כזה דקאי אגודא דנהרא שהיא חשוב ואגודא דנהרא הוא דקא קפיד אבל ארכו ורחבו לא אתני בהדיה קמ"ל דאכולה מילתא אתני. כן פי' רש"י ז"ל אבל הריטב"א ז"ל כתב שאין הקפדא אלא על מדת ארכו ורחבו בלבד וה"ה דליכא קפידא שיהא כזה בבניינו ובקשוטו דהא לא קפיד תנא אלא על מדת ארכו ורחבו בלבד עכ"ל ז"ל:

שנים לא יעשם אחד גרסינן וכן הגיה הר"ר יהוסף ז"ל. וביד פ"ה דהלכות שכירות סימן ז'. ועיין בתוספת יו"ט:

פרק ט

משנה א

המקבל שדה מחברו מקום שנהגו וכו' עד סוף סי' י' ביד פ"ח דהלכות שכירות. ובטור ח"מ מסימן ש"ך עד סוף סימן שכ"ח:

מקום שנהגו לקצור יקצור. ואינו רשאי לעקור דבעל הקרקע אומר אי אפשי שתעקור דבעינא שישאר בה הקשים ויהא לה לזבל לזורעה לשנה הבאה ואי אמר בעל הקרקע לעקור מצי האי אמר לא מצינא למיטרח שהקצירה נוחה מן העקירה:

לעקור יעקור. ואינו רשאי לקצור דבעל הקרקע מצי אמר בעינא שתהא נקיה השדה שלי שאינה צריכה זבל ואי אמר לו בעל הקרקע לקצור מצי אריס לומר לו אבי צריך התבן לבהמותי ואי אפשי שתשאר בקרקע הכי מפ' לה בגמרא. וכתוב בנמקי יוסף אמר המחבר צריך לראות ולעיין ולתת טעם מ"ש הכא דיהיבנא טעמא שיכולין לערב זה על זה כדי לקיים המנהג מבכולי' תלמודא דאמרי הכל כמנהג המדינה ולא יהיבנא טעמא ע"כ. ועיין תוספות יום טוב:

לחרוש אחריה יחרוש כדי שלא יחזרו ויצמחו העשבים הרעים לכשתזרע. ובגמרא פריך פשיטא ומשני לא צריכא באתרא דלא מנכשי ואזיל איהו ונכיש בעוד שהתבואה מחוברת תלש מינה עשבים הרעים וקצת מהן חזרו וגדלו אחרי כן מהו דתימא א"ל האי דנכישנא אדעתא דלא כריבנא לה אחר הקצירה קמ"ל דאיבעי לי' לפרושי ליה:

הכל כמנהג המדינה. גמרא הכל לאתויי מאי לאתויי מקום שנהגו להשכיר אילנות עם שדה לבן שיטול האריס חלקו בפירות האילן אע"פ שאינו טורח בהן שאינם צריכים לעבודה מסתמא מושכרים ונוטל חלקו בהן אע"פ שהשכיר לו השדה בפחות ממנהג המדינה לא מצי אמר בעל הקרקע האי דבצרי לך אדעתא דלא יהיבנא לך באילנות. מקום שלא נהגו להשכיר מסתמא אין מושכרין אע"פ שקבלה האריס ממנו על מנת לתת לו יותר ממנהג המדינה לא מצי למימר לו האי דטפאי לך אדעתא דיהבת לי באילנות:

כשם שחולקים וכו' האי סיפא ליתה אלא בקבלנות דאי בחקרנות לא שייכא חלוקה רש"י ותוספת ז"ל. אבל רישא איירי בין בחקרנות בין בקבלנות:

בתבן ובקש אותו שנקצץ עם השבלת קרוי תבן והנשאר בארץ קרוי קש ואותו שנשאר בקרקע אין נותנין אותו לבהמות לאכול וכן כתיב לקוששו קש לתבן שהיו מלקטין בשדות הקש הנשאר שם תחת התבן כי התבן כבר הוליכוהו הבעלים איש לביתו תוס' ז"ל:

משנה ב

בית השלחין. קריקע יבשה שאין די לה במי גשמים וממעין שבה משקה אותה:

יבש המעין שבה שממנו משקין אותה שהיא אמת המים אינו מנכה לו מן חכורו דא"ל איבעי לך לאתויי בדוולא אבל יבש נהר הגדול שהכל משקין ממנו מנכה לו מן חכורו דמכת מדינה היא ולא מן אריסותו משום דבאריסות כבר מפסיד בעל הקרקע במכה זו כן פירשו המפרשים ז"ל ודלא כהרמב"ם ז"ל שם בפ"ח מהלכות שכירות ע"כ בקיצור

מנמקי יוסף וכן מפירש ג"כ במגיד משנה. [הגהה וכתוב בספר מפה על השלחן ובספר הלבוש ויש אומרים דוקא שנקצצו האילנות שלא נשאר מטע עשרה לבית סאה ויבש הנהר כולו אבל אם נשאר מטע עשרה לבית סאה או שלא יבש הנהר לגמרי אינו מנכה לו ע"כ. עוד כתוב שם ויש אומרים דוקא שאמר מחכיר לחוכר אבל אם אמר חוכר למחכיר בית השלחין אני חוכר ממך מנכה לו אע"פ שאינו עומד בתוכה ע"כ]. וז"ל וכתב הרמב"ן ז"ל ודוקא אחכירות אקשינן אמאי אינו מנכה לו מן חכורו אם יבש הנהר הגדול הואיל ומכת מדינה היא אבל בקבלנות אע"ג דמכת מדינה היא לא מנכה ליה ומה שימצאו יחלוקו לפי מה שהתנו ולדבריו הסכים הרשב"א ז"ל. [הגהה משמע דלישנא יתירא דקאמר בית השלחין דייק אכן בהרי"ף ז"ל הלשון בית השלחין זו למה לי ולשון הרמב"ם ז"ל שם פ"ח היה עומד בתוך השדה וא"ל בית השלחין זה אני משכיר לך בית האילן זה אני משכיר יבש המעין או נקצץ האילן מנכה מן חכורו שהרי היא עומד בתוכה ולא אמר לו הזה אלא כמי שאומר כמות שהיא עתה אני משכיר ע"כ]:

חכור לי שדה בית השלחין זו. חוכר קאמר ליה למחכיר וה"ה אפכא דבמחכיר לחוכר נמי הוי קפידא בכה"ג דאיירי מתני' דמדקאמר זו מכלל דבגווה קאי בית השלחין למה לי' למימר אלא גלי אדעתי' וכו' כדפי' רעז"ל ורבינא הוא דמשני בגמרא אידי ואידי פי' בין רישא בין סיפא דא"ל מחכיר לחוכר וחכיר לי דקתני בסיפא דמתני' חכור ממני קאמר וס"ל לרבינא דאפילו בדא"ל מחכיר לחוכר משכחת קפידא בדקאמר זו אבל אי לא אמר זו מצי למימר לי' שמא בעלמא מכרתי לך פי' שכך היא נקראת ולא בשביל המעין העליתי לך בחכירות אבל אם חוכר הוא שאמר למחכיר קפידא הוי אפילו לא אמר זו. קצור מנמקי יוסף ז"ל והאי בבא נמי אם אמר לו חכור לי שדה בית השלחין זו מיירי בין בחכירות. בין בקבלנות וכן רישא דילה:

משנה ג

המקבל שדה מחברו. אם משזכה בה הובירה כך היא הגרסא בירושלמי ובהרי"ף ז"ל וכך נראה שהיה גורס הרמב"ם ז"ל מלשונו אשר ביד. ובירושלמי פ' האשה שלום ובפ' נערה שנתפתתה תני לה בשם ר"מ. וגם בבבלי בפירקין גרסינן דר"מ דריש לשון הדיוט דאם אוביר ולא אעביד וגם ר' יהודה דס"פ בתרא דנגעים וגם הלל הזקן וגם ר' יהושע בן קרחא וגם ר' יוסי וכדאיתא בגמרא בברייתות דכל הני תנאי דרשי לשון הדיוט כל חד מינייהו בענין אחד וכתוב בנ"י הי' דורש צריך ליישב מאי אתו הני תנאי לאשמועי' דפשיטא דכל תנאי שבממון קיים ומי איכא דלא דריש. וכתב הרמב"ן ז"לבשם הר"ר יהודא הנשיא אלברגילוני ז"ל דהא קמ"ל דדורשין היו לשון הדיוט כלשון הכתוב שאע"פ

שאפשר הי' לפרש הלשון כפשוטו היו דורשין ומוסיפין בו משמעות ענין באם אינו ענין ופי' הרנב"ר ז"ל מדרש זה שהיה אפשר לפרש אם אוביר ולא אעביד אשלם פחת הקרקע שודאי לא היה בלא תנאי אבל אם לכך בלבד נתכוון באם אוביר סגי מאי ולא אעביד לפיכך הי' ר"מ דורש אם אוביר לפחת הקרקע ולא אעביד למה שהיתה ראייה לעשות ע"כ וכן אזיל ומפ' התם בשמו טעמא דכל דרש ודרש לשון הדיוט דהני תנאי ע"ש:

שמין אותה. כגון בקבלנות שקבל למחצה לשליש ולרביע אבל בחכרנות לא שייכא הא דמאי שמין אינא חכירותו יתן לו רש"י ז"ל. וכתוב בנמקי יוסף מיהו בחכרנות נמי אם נהגו לכתוב שהמוביר משלם הוי כאילו כתב על מנת שלא יפסיד גופה של קרקע הלכך אם הובירה שמין פחת הקרקע ויתן לו. כך נ"ל לפי מאי דמסקינן בגמרא שכל שההדיוטות רגילין לכתוב אע"פ שלא נכתב כאילו נכתב דמי ומיהו אם נכש ולא זרעה דהשתא משבח ארעא אין בעל הקרקע מנכה לו לקבלן מידי מן השומא דהא כתב לו ולא אעביד אשלם אבל לחוכר פלוגתא דרבוותא ע"כ:

אם אוביר וכו'. פ' איזהו נשך (בבא מציעא דף ע"ג) וכתוב שם בנ"י דף ק"ו דהא מתני דקתני שמין וכו' לאו מדינא אלא מתקנה ע"ש. וז"ל בפ' זה בורר דף רע"ד בשם רבינו האיי גאון ז"ל דהאי מתני' ודאי אסמכתא היא וטעמא דמהני דתקנה היא שתקנו דמהני הך תנאה כדי שלא יקבל אדם שדה מחברו ויניחנה בורה ויפסידנה ע"כ. ועיין במ"ש בפ' נערה סימן ח' בשם מהר"י קולין ז"ל. וכתב בית יוסף בח"מ סי' ר"ז עלה ר"י ע"ד וז"ל והרמב"ן ז"ל כתב בפ' גט פשוט דרבינו הגדול כתב בתשובה דאם אוביר ולא אעביד משום תנאי ב"ד הוא חייב אבל מדינא אסמכתא הוא וכן נראה דעת ר"ח ז"ל ע"כ. פי' רבינו הגדול היינו רב אלפס ז"ל שכן רגיל לקרותו הרמב"ן ז"ל. ושם בדף רי"ד ריש עמוד ראשון כתב בשם התוס' דאם המלמד קבל עליו קנס בשעה שהשכירוהו אם יחזור בו ולא נמצא מלמד אחר מזומן אין זו אסמכתא דלא חשיב גזום כיון שמפסידו והוי כמו אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא דלאו אסמכתא היא ע"כ. ודוקא דא"ל אשלם במיטבא אבל אם אמר לו אשלם אלפא זוזי לא דגוזמא קאמר. ומפ' התם בגמרא דפ' איזהו נשך דאע"פ שלא מצא לקנות חטים בזול לזרעה היה לו לקנות ביוקר. ואיתה נמי בפירקין דף ק"ט. ירושלמי הדא אמרה המבטל כיסו של חברו אין לו עליו אלא תרעומת המבטל שדה חברו חייב לשפות לו המבטל ספינתו וחנותו מהו ע"כ. וכתוב בנ"י בשם הרנב"ר ז"ל פי' מבטל כיסו דפטור יליף לה מדתניא הנותן מעות לחברו ליקח לו בהם חטים ולא לקח אין לו עליו אלא תרעומות ואתמר עלה המבטל כיסו של חברו פטור ואע"ג דהכא בפירקין לא תני לה להיא דהנותן מעות נקט לה בלשון הדא אמרה כלישנא

דהתם וקאמר נמי דמבטל שדהו של חברו חייב לשפותו וממתני' דהכא יליף לה וקשיא דאדרבא אפכא שמעת מינה דטעמא דכתב הא לא כתב פטור אלא ודאי כל הני דדרשי לשון הדיוט עבדי לה כתנאי כתובה שאע"פ שלא נכתב כנכתב דמי וכן כתבו רבינו האיי ור"ח ז"ל דכל הני אע"פ שלא כתב כמי שכתב דמי ובעו התם בירושלמי חנותו מהו ספינתו מהו כלומר דמספקא להו מאחר שנהגו לכתוב בקבלנות שדה אם יהא הדין כך בשאר קבלנותא דספינה וחנות ע"כ. ועיין עוד שם. ואיתי' נמי שם בירושלמי פ' איזהו נשך וכבר כתבתי עוד מזה בכתובות פ' נערה סימן ו':

משנה ד

אין שומעין לו. והא ליתא אלא בחכרנותא דאי בקבלנותא פשיטא מי מצי אמר לו מאי איכפת לך:

ומעלה לפני עשבים והגיה הר"ר יהוסף ז"ל והיא מעלה לפני עשבים. ואם יאמר לו אני אחרוש אחר הקצירה ואהפוך שרשי העשבים שנותרו בה וימותו ולא תעלה לפניך עשבים עונהו ואומר לו נהי דעקרת לשרשים סוף סוף העשבים שתניח בה עכשיו עד שיזריעו יפלו לאר"י הזרעים של אותם העשבים ויצמחו לשנה הבאה ולזו לא תועיל כלל החרישה. ובגמרא אמרינן ואי א"ל מזביננא לך חיטי משוקא א"ל חיטי דארעאי בעינא ואי א"ל מנכישנא לך שיעור מנתך כדי שיצא חלקך חיטי מעלייתא מצי א"ל קא מנסבת שם רע לארעאי ופרכינן והתנן ומעלת לפני עשבים דמשמע שאין כאן אלא זו הטענה והכל תלוי בה ומשני אלא משום דא"ל בזרא דנפל נפל והפירוש כדכתיבנא שאם יאמר לו אני אהפוך שרשי העשבים וכו' וכתוב בנ"י והא דמשמע דאידחי הא דאמר חיטי מארעאי הכי קאמר דבמתני' לאו משום האי טעמא אלא משום טעמא דבזרא כיון דנפל נפל שכולל יותר אבל בודאי טעמא דחטי מארעאי קא בעינא קושטא הוא וכל היכא דאיכא חטי בארעיה מצי א"ל הכי ומיהו לא כל הימנו שיכוף אותו להטפל בקרקע שיתן לו חכירותו חטי מארעי' שכל שאין החוכר רוצה ליטפל בה הרשות בידו וזבין לי' משוקא וראי' לדבר מדתנן בסמוך המקבל שדה מחברו ולא עשתה אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב ליטפל בה וההיא בקבלנות היא וכך פירשוה כל המפרשים ז"ל. מכלל דבחכירות כל שאינו רוצה ליטפל בה אינו יכול לכופו אלא זבין לו חטי דשוקא. הרנב"ר ז"ל ע"כ:

משנה ה

חייב ליטפל בה. והא ליתא אלא בקבלנותא דאי בחכרנותא מה לו לבעל השדה אם יחדל לו סוף סוף חכורו הוא נותן לו רש"י ז"ל. ועיין במ"ש לעיל בסמוך סוף סימן ד':

אלא אם יש בה כדי נפילה. גמרא וכמה כדי נפילה ר' אמי א"ר יוחנן ד' סאין זרע לבית כור ור' אמי דידיה אמר שמנה סאים לכור ול"פ בימי ר' יוחנן אכתי הוות ארעא שמינא ודיו לבית כור בד' סאין ובשני דר' אמי כבר הוכחשה וצריכה שמנה סאים לבית קרקע כור והוא אלף וחמש מאות אמה על חמשים רוחב. ואע"פ שלשון בכדי נפילה האמור כאן שוה ללשון בכדי נפילה השנוי רפ"ה דמסכת פאה מ"מ כל אחד יתפרש לפי מקומו דשם הוא כדי נפילה בשעת קצירה וכאן כדי נפילה בשעת זריעה וכן מצאתי אח"כ שפי' ג"כ הר"ר שמשון ז"ל דכדי נפילה דהכא הוא כדי זריעה מלשון עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ודהתם שיעור לקט הרגיל ליפול בשעת קצירה דהיינו ד' קבין לכור זרע אבל הרמב"ם ז"ל פי' שניהם בשוה וז"ל כדי נפילה מה שזרע בה בשעת זריעה ע"כ. ולשון רש"י ז"ל כאן שיכול לחזור ולזרעה לשנה הבאה מתבואת שנה זו. וראיתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל כאן וגם בפאה ר"פ גדיש ניפלה ביוד אחר הנון:

משנה ו

המקבל שדה מחברו וכו'. תוס' ר"פ המוכר פירות ועיין במ"ש ר"פ בתרא דערכין:

ואכלה חגב או נשתדפה. והא ליתא אלא בחכרנותא דאי בקבלנותא מאי מנכה איכא מה שימצאו יחלוקו רש"י ז"ל. ועיין בתוס' יום טוב. ובגמרא אמר שמואל לא שנו אלא שזרעה וצמחה ואכלה חגב אבל לא זרעה חייב דא"ל אילו זרעתה הוה מקיים בי לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו. ואמר ריש לקיש לא שנו אלא שזרעה וצמחה ואכלה חגב אבל זרעה ולא צמחה מצי א"ל בעל הקרקע זרע לי וזיל כל זמן הזריעה כפ' מנהג המקום. ואין הלכה כר' יהודה:

משנה ז

לקתה. שהיו חטיה שדופות וגם כחושות וזו הוצרכה לשנות בחכירות ולא בקבלנות דאי בקבלנות פשיטא דכל אחד זוכה ומחייב בחלקו רש"י ז"ל. [הגהה כתוב בספר מפה על השלחן ובספר הלבוש בד"א שלא שינה אבל שינה כגון שהתנה לזרעה חטין והוא יתן לו שעורים בחכירותו וזרעה שעורים ולקתה אינו נותן לו מתוכה אלא קונה לו שעורים מן השוק ע"כ]:

משנה ח

לזרעה שעורים לא יזרענה חטים. [הגהה ז"ל וכתב בספר מפה על השלחן וספר הלבוש י"א שכל זה דוקא בחכירות אבל בקבלנות יכול המקבל לשנות אפי' לדבר המכחיש אם הוא טוב יותר שהרי בעל הקרקע נהנה בשנוי זה וי"א אדרבא דבקבלנות אינו יכול לשנות אפילו מדבר המכחיש לדבר שאינו מכחיש שזה יאמר לו אני רוצה בדבר

זה שהתניתי עמך ולא לדבר אחר ועיקר ע"כ]. וכתוב עוד בנמקי יוסף בשם הרשב"א והרא"ה ז"ל לעיל בפירקין דף קכ"ו ע"ב דאע"ג דטעמא דליכחוש ארעא ולא ליכחוש מארה אתמר בגמרא אעובדא דההוא דקביל ארעא לשומשמי וזרעה חטי ועבדא חטי כשומשמי וכו' דהוה בקבלנותא ה"ה דהוה טעמא לחכירות שאינו מנכה לו דאע"ג דאמר רב פפא דאיתי' בקבלנותא ליתיה בחכרנותא היינו לענין לישנא דשייך בהא ולא בהא אבל לענין דינא ממש יש מהם דדינא לא מישתני תדע דהאי מתני' דלא רצה לנכש תנא בחכירותא ובודאי כ"ש הוא בקבלנותא אלא דלא איצטריך ליה לאשמועינן לפשיטותיה. ועוד דאם איתא דבחכירות מנכה היכי תנן לקמן חטים יזרענה שעורים דההוא בחכירותא הוא וכיון דמנכה לו היאך הוא [יכול] לשנות מחטים לשעורים בעל כרחו אלא בודאי לא מנכה מחכירותו כדאמרינן בקבלנות וכן דעת הרנב"ר ז"ל אע"פ שאין כן דעת הרמב"ן ז"ל ע"כ בקיצור:

חטים יזרענה שעורים רשב"ג אוסר. מפ' טעמא בגמרא כפי' פי' תוס' והרא"ש ז"ל משום דמאן דבעי שתהא שדהו חשובה כאילו הניחה שנה אחת בורה כי כן דרך לזרעה שנה ולהובירה שנה כדי שתחזור לכחה ממה שהוכחשה ליזרע שתא חטים ושתא שעורים ולכך אסר רשב"ג כשאמר לזרעה חטים שלא יזרענה שעורים כי נזמא אשתקד זרעה שעורים וקשה לה אם יזרענה שתי שנים מין אחד ע"כ:

תבואה לא יזרענה קטנית שהקטנית מכחשת את הקרקע יותר מן התבואה רש"י ז"ל. ובגמרא מתני ליה רב יהודה לרבין בר רב נחמן תבואה יזרענה קטנית ומפ' לי' דמתני' בארץ ישראל שהיא ארץ הרים ואיכא למיחש לכחשא דארעא. ומאי דאתני לי' תבואה יזרענה קטנית בבבל שהיא מצולה וטבועה בבצעי המים וליכא למיחש לכחשא דארעא הלכך יכול לשנות זו היא גרסת רש"י ז"ל במשנה ובגמראי אבל הרי"ף והרמב"ם ז"ל גורסין במשנה קטנית לא יזרענה תבואה תבואה יזרענה קטנית רשב"ג אוסר ובגמרא גרסי מתני' לי' רב יהודה לרבין בר רב נחמן תבואה לא יזרענה קטנית א"ל והא אנן תנן יזרענה קטנית א"ל לא קשיא הא לן והא להו. ולפי זה ה"ק בבל וכיוצא בה לא יזרענה קטנית מפני שהקטנית שם מכחשת את הארץ. וגם הר"ר יהוסף ז"ל הגיה כגרסת הרי"ף והרמב"ם ז"ל. ובהרי"ף ז"ל בדפוס ויניציאה כתובה בטעות כגרסת רש"י ושאר המפרשים ז"ל וטעון הגהה שם כמו שכתבנו וכן הוא בדפוס (שאלוניקי) [קושטאנטינא]:

משנה ט

ויש לך בקורת שקמה. וז"ל ספר הלבוש שם סימן שכ"ה המקבל שדה מחברו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן משום שזרע פשתן מכחיש בארץ הרבה ואינה חוזרת ליושנה עד שנים רבות וכן אין לו כלום בקורת שקמה והם אילני סרק שקוצצין אותם לקורות הבנין ואם יקצצם אינם חוזרות עד שנים הרבה וכן כל כיוצא בזה שלא על דרך זה השכירו לו. קבל השדה לזרעה וצמחו בה אילנות מאליהן אם עלו במקום שאין ראוי לזריעה כמו על המצר הרי הם של בעל השדה ואין למקבל כלום בהם שהרי אינם מזיקין לו דבלאו הכי לא היה זורע במקום זה ואם עלו במקום שראוי לזריעה והרי מזיקין אותו שמונעין אותו מלזרוע שם אם הוא אומר שחפץ במה שעלו בה האילנות ואם לא היו עולין היה הוא נוטען הרי האילנית הם שלו דמזלו גרם שעלו מעצמן וכשיצא מן השדה בכלות החכירות או השכירות שמין לו האילנות כאילו הוא נטען שהרי הם שלו ונותן לו בעל השדה שוויין. אבל אם אמר שיותר היה חפץ לזרוע במקום האילנות ממה שחפץ באילנות רואין את האילנות אם הם בענין שאם יעקרו אותם יהיו ראויין ליטע אותם במקום אחר צריך בעל השדה ליתן לו בשבילם דמי נטיעות העומדי' ליטע ואם אינם ראויין ליטע במקום אחר מפני שהיו מתים אם היה עוקרן אינו נותן לו אלא דמי עצים שהרי גם אם הי' עוקרן לא היו שוין אלא דמי עצים ובכולן אין מניחין אותו לעקור מפני שמכחיש את הקרקע ועיין לקמן סי' שע"ה עכ"ל ז"ל. וראיתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל ואין לו קורות שקמה קבלה ממנו לז' שנים זורעה שנה ראשונה פשתן ויש לו קורות שקמה:

משנה י

השביעית מן המנין. ונראה שהרי"ף והרא"ש ז"ל היו גורסין כן המקבל שדה מחברו לז' שנים בשבע מאות זוז אין השביעית מן המנין שבוע אחד בשבע מאות זוז השביעית מן המנין והכל עולה לדין אחד בשוה אלא שמהפכין החלוקות. ולשון הרמב"ם ז"ל שם בה"ש פ"ח סימן ג' השוכר או המקבל שדה מחברו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן שכרה או קבלה ז' שנים זורעה שנה ראשונה פשתן ואין השביעית מן המנין שכרה או קבלה שבוע א' שביעית מן המנין ע"כ ופי' המגיד משנה שנים מועטות פחות משבע שנים:

שכרה או קבלה וכו' פי' כשקבלה סתם דאי כשקבלה בפירוש לדבר ידוע פשיטא שבעל השדה מעכב עליו. שכרה או קבלה שבוע אחד בודאן שהמשנה איירי בין בחכירות בין בקבלנות ע"כ:

משנה יא

שכיר יום גובה כל הלילה. פי' כל הלילה הוא זמן גבייתו בין לענין שבועה שתקנו לו חכמים שכיר בזמנו נשבע ונוטל בין לענין שאינו עובר עליו משום לא תבוא עליו השמש אלא משום לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר:

שכיר לילה. שיוצא ממלאכתו בבקר:

גובה כל היום. בין לענין שבועה ובין לענין שאינו עובר עליו משום בל תלין אלא משום לא תבא עליו השמש רש"י ז"ל ובת"כ פ' ב' דפרשת קדושים:

שכיר שעות גובה כל היום וכל הלילה [הגהה כתב הר"ר יהוסף ז"ל בכל הספרים מצאתי שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום וצ"ע ע"כ]. ופי' רעז"ל דה"ק שכיר שעות דיום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה עכ"ל רעז"ל. אמר המלקט כרב דהלכתא כותיה באיסורי ודלא כשמואל דמפ' למתני' הכי שכיר שעות דיום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל היום וכל הלילה. וכתב הרא"ש ז"ל דפליגי בפלוגתא דר' יהודה ור"ש ורב כר' יהודה וקיימא לן ר' יהודה ור"ש הלכה כר' יהודה וסיפא דמתני' דקתני שכיר שבת וכו' יצא בלילה גובה כל הלילה וכל היום ר"ש היא דלר' יהודה אינו גובה אלא כל הלילה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפי"א מהלכות שכירות. וכתבו תוס' ז"ל יצא בלילה גובה כל הלילה וכל היום וכן ברישא בשכיר שעות דלילה אע"פ שיצא ממלאכתו בעוד לילה גובה כל היום ואינו עובר בבל תלין בעמוד השחר דלינה משמע כל הלילה וזה השכירות לא לן כל הלילה ע"כ. ונלע"ד דכוונתם ז"ל ליישב משנתנו אליבא דשמואל אע"פ שאין הלכה כמותו. וביד כולה מתני' עד סוף סימן י"ב פי"א דהלכות שכירות. ובטור ח"מ סימן פ"ט ושל"ט. וכתב רבינו שלמה לוריא ז"ל וז"ל אמר לך רב תנאי היא אינו אומר אלא דשנוייא קמא דמוקי רב לצדדין כדקיימא קיימא וכן דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל ובארתי כל הצורך בספרי ע"כ ועיין בתוס' י"ט:

משנה יב

ואחד שכר בהמה ואחד שכר כלים. דלא כר' יוסי ב"ר יהודה דאמר בהמה וכלים אין בהם אלא משום בל תעשוק בלבד:

יש בו ס"א יש בהן וכו':

יש בו משום ביומו תתן שכרו. דמיירי בפעולת לילה ועובר ג"כ על לא תבא עליו השמש דכתיב בההוא קרא על לא תעשוק שכיר עני ואמון דסמיך לי':

ויש בו משום לא תלין. דמיירי בפעולת יום וה"ה ללא תעשוק ולא תגזול דכתיב בההוא קרא נמצא דשכיר יום יש בו שלשה לוין ושכיר לילה יש בו שני לאוין ועשה אחד:

אבל לא תבעו אינו עובר עליו. דכתיב אתך לדעתך ולא מדעתו. כלומר שלא מדעת הפועל שתבעך ולא תתן לו אז אתה עובר משום בל תלין אבל אם אתה מלינו לדעת הפועל דהיינו שלא תבעך אז אינך עובר:

המחהו. והכריח הרי"ף ז"ל דבמעמד שלשתן מיירי ע"ש. ובטור סימן קכ"ו דח"מ. ואע"פ שאין לבעל הבית על השלחני כלום שוב אינו עובר ובלבד שקבל על עצמו ליתן לו. ואיתה למתני' בתוס' פ"ק דסנהדרין דף ו':

או אצל שלחני אינו עובר עליו. בגמרא דייק רבה מיעבר הוא דלא עבר הא מיהדר הדר שאם לא נתן לו החנוני והשכים אצל בעל הבית ותבעו יתחייב בעל הבית לשלם ומ"מ אינו עובר עליו והלכתא כותיה דרבה אע"ג דרב ששת פליג עליה בגמרא. וכתב רב אלפס ז"ל ואי קשיא לך הא דאמרינן בפ"ק דגיטין אמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה דאלמא לא מצי למיהדר התם מנה לי בידך קאמר ליה דקא מקני ליה להאי מאי דאית ליה אבל הכא לית ליה גבי חנוני מידי דמקני לי' להאי אלא בהקפה הוא דבעי מיתן ליה הלכך כד לא יהיב ליה חנוני מצי למיהדר על בעל הבית ע"כ. וכתוב בנמקי יוסף שהכריח הגאון ז"ל שאע"פ שהשכיר יכול לחזור חנוני ושלחני לא מצי למיהדר בהו דאי ס"ד דאינהו נמי מצו הדרי בהו היכי תנן המחהו אצל חנוני או אצל שלחני אינו עובר עליו כיון דשלחני וחנוני לא מיחייבי ולא מידי לשכיר ושכיר הא הדר ביה ותבע מבעל הבית אמאי אינו עובר עליו אלא ודאי כדאמרן דאפי' לרבה שלחני מחייב ליה לשכיר ומש"ה אע"ג דהדר שכיר ותבעי' לבעל הבית אינו עובר עליו. ומיהו אע"ג דשלחני משתעבד לשכיר ס"ל לרבה דכיון דשכיר לא פטריה לבעה"ב בהדיא חוזר עליו ואפילו בדאית ליה גבי שלחני להההוא מידי שהמחהו בו הכי הוי דינא דאע"ג דקני לי' במעמד שלשתן היינו לענין שאין הנמחה יכול לחזור בו אבל המקבל יכול לחזור בו אצל הלוה כל שלא פטריה בפירוש וכן דעת ר"ת ז"ל ע"כ. וכתב עוד בשם הגאון ז"ל בתשובה דאע"ג דדינא הכי הוא דמלוה מצי הדר ביה על לוה אם נתרשל מלוה ולא תבע לאותו שהמחהו עד שאירע לו עניות לוה פטור דה"ל כמי שהראה לו מקום שיש בו צרורות מונחים וא"ל טול משם וקבל עליו ופשע ולא נטל עד שאירע בהן מאורע דודאי פטור ע"כ. ובת"כ פרשה ב' דפ' קדושים:

שכיר בזמנו. וכו' ס"פ השואל:

נשבע ונוטל משום דבע"ה טרוד בפועליו שלפעמים סבור שנתן לו בשנתן לחברו והוא לא נתן וכו' בדפי' רעז"ל ותקנה קבועה שנו כאן חכמים דמדאורייתא מי שיש עליו לשלם הוא נשבע ונפטר דכתיב ולקח בעליו ולא ישלם:

עבר זמנו אינו נשבע ונוטל פי' רעז"ל ולא חשיד בעל הבית שהוא עובר על בל תלין. אמר המלקט כתב הר"ר אפרים אשכנזי ז"ל נ"ל דלא תגזול בידו לתקנו כשיחזיר מה שאין כן בלא תלין ע"כ. והתוס' הקשו א"כ בזמנו אמאי נשבע שכיר ונוטל לימא בעל הבית איני זוכר עתה אבל הניחו עד שיעלה עמוד השחר שאזכור אם נתתי לו כיון שאחר זמנו אנו פוטרים אותו מטעם זה. וי"ל דחזקת אין בעל הבית עובר בבל תלין לא מהני אלא היכא דאיכא חזקה דאין שכיר משהה שכירותו בהדיה והשתא אין לו דאין שכיר וכו' אם היינו אומרים שהיה יכול בעל הבית לטעון הניחו לי שאזכור עד שיעלה עמוד השחר ע"כ וז"ל הגמרא וכי שכיר חשוד לעבור משום בל תגזול ומשני גבי בעל הבית איכא תרתי חזקי לזכותו חדא דאין בעל הבית עובר משום בל תלין וחדא דאין שכיר משהה שכרו והכא חדא חזקה ע"כ:

אם יש עדים שתבעו ה"ז נשבע ונוטל גרסי' ובגמרא פריך והא קא תבע לי' קמן ומה אנו צריכין לעדים ומשני א"ר אסי שתבעו בזמנו ופרכינן ודילמא לבתר הכי דאזלו עדים מהתם פרעיה ובו ביום דלא עבר על בל תלין ומשני אמר אביי שתבעו כל זמנו כגון שכיר יום בסוף הלילה ושכיר לילה בסוף היום ופרכינן ולעולם יהא נאמן השכיר לומר לא התקבלתי ולישבע וליטול ואם רוצה בעל הבית לישבע לא נאמין וכי שכיר משהה שכרו כ"כ זמן ארוך. אמר רב עוקבא בר חמא כנגד אותו יום של תביעה פי' אינו נשבע ונוטל אלא למחר בלבד שהוא כנגד אותו היום של תביעה אבל מכאן ואילך המע"ה כך פי' רש"י ז"ל ורב אלפס ז"ל. אבל הרמב"ם ז"ל מהלכות שכירות לא נתן זמן לפועל כל יום מחרתו אלא יום אחד אם היה שכיר לילה או לילה אחת אם היה שכיר יום. ובתוספתא דבבא מציעא פ' עשירי קתני אם יש עדים שתבעו בתוך זמנו ואפילו לאחר י"ב חדש ה"ז נשבע ונוטל. ואיתא בירושלמי שם ר"פ כל הנשבעין והביאה הרי"ף ז"ל שם ור' יוסי קאמר התם אין לו אלא אותו היום בלבד הכי נמי אמרינן בגמרא דילן בפ' המקבל עלה דמתני' דתנן התם אם יש עדים שתבעו בזמנו ה"ז נשבע ונוטל דלאו למימרא דלעולם נשבע ונוטל אלא אם יש עדים שתבעו כל זמנו דליכא למיחש דפרעי' בתר הכי כלומר בזמנו דלאחר שתבעו נשבע ונוטל כנגד אותו יום של תביעה. ומדברי רש"י ז"ל נראה שם דאין לו נאמנות בכך אלא יום אחד אחר זמנו אבל אחרים פירשו שלעולם יש לו נאמנות יום אחד אחר שתבעו שאם תבעו בזמנו נשבע למחרתו ונוטל וכן אם תבעו למחרתו נשבע מחרת אותו יום ונוטל וכן לעולם וטעמא דמילתא דכל שהוא מתמיד בתביעתו מידק דייק אבל בשנתרשל בדבר איכא למימר דפועל טרוד בעסקיו הלכך אינו נשבע

ונוטל וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפי"א מהלכות שכירות אלא שהוא ז"ל לא נתן לפועל כל יום מחרתו אלא אם יום אם לילה ולשון הירושלמי מוכיח כן ע"כ:

גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו ואין בו משום לא תלין דלא כת"ק דר' יוסי בר יהודה דאמר אף גר תושב עובר על כולן בין אכתובים שבת"כ ובין שבמשנה תורה וכולה מתני' דבי ר' ישמעאל ושלשה מחלוקות בדבר תנא דמתני' דהיינו דבי ר' ישמעאל ס"ל אחד שכר אדם ואחד שכר בהמה ואחד שכר כלים יש בו משום ביומו תתן שכרו ומשום לא תלין גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו וכ"ש משום לא תעשוק דבגויה כתיב בשעריך כדכתיב גבי גר תושב לענין נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה ואין בו משום לא תלין דת"כ וכן נמי אין בו משום לא תעשוק ולא תגזול דת"כ. והאי דנקט הני לחוד משום דמפרשי בהו שכיר יום ושכיר לילה וה"ק יש בו משום תתן שכרו דמשתעי גבי שכיר לילה ואין בו משום שכיר יום ות"ק דברייתא דמאחיך דמייתי בגמרא סבר דגר תושב יש בו ג"כ משום בל תלין ור' יוסי בר' יהודה ס"ל בגר תושב כתנא דבי ר' ישמעאל רק בבהמה וכלים פליג עליה דאין בהם אלא משום בל תעשוק בלבד כדכתבינן וטעמא דכולהו מפ' בגמרא:

משנה יג

המלוה את חברו לא ימשכננו ירושלמי פ' האשה שלום בשם ר' יהושע בן קרחא ובפ' נערה שנתפתתה. וביד פ"ג דהלכות מלוה ולוה מפוזר. ובטור ח"מ סי' צ"ז. וכתוב בהרא"ש ז"ל גמ' אמר שמואל שליח ב"ד מנתח נתוחי אין משכוני לא אם היה בידו כלום והוא עומד בחוץ שומטה מידו ונותנה למלוה אבל לא יכנס לביתו ליטול משכונו וב"ח אפילו נתוחי לא גזרה שמא ימשכננו בביתו. תימא ואם לא ימצאו בידו היאך יכפוהו לפרוע מלוותו ואנן קיימא לן פריעת ב"ח מצוה ומצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו וראיתי מפרשים שליח ב"ד מנתח נתוחי מנתחו ומושכו וכופהו ליכנס לביתו ולהוציא לו העבוט החוצה אבל לא יכנס לביתו למשכנו ולפי ר"ת ניחא דמפ' דלא מיירי במשכנו לפרעון אלא שרוצה להיות בטוח במעותיו אבל כשרוצה ליפרע ממנו שליח ב"ד נכנס לביתו וממשכנו. והא דתנן לא ימשכננו אלא בב"ד לא ינתחנו הוא אבל לא יכנס לביתו ותניא כותי' דשמואל ע"כ:

ולא יכנס לביתו אפילו שליח ב"ד וילפינן לי' בגמרא מקרא דכתיב בחוץ תעמוד והאיש מלת והאיש יתירא הוא דממשמע שנאמר בחוץ תעמוד יודע אני שהאיש יוציאנו אלא מי יוציאנו אם לא בעל הבית אלא לאו לרבות שליח ב"ד אתא שהוא כמלוה וה"ק בחוץ תעמוד וגם האיש שהוא שליח ב"ד ואשר אתה נושא בו דהיינו בעל הבית יוציא. וכתוב

בנ"י אמר המחבר בתשובת הריא"ף ז"ל אם הלוה אלם ורע מעללים ומעיז פנים מלפרוע מותר ליכנס לביתו לדעת את מצפוניו אפילו ע"י שליח נכרי כדאמרי' ממשכנין על הצדקה וכן אנו עושין בצרכי הקהל ובגרמות ע"כ וספר התרומות חולק ע"ש בנמקי יוסף:

נוטל אחד ומחזיר אחד אית דגרסי ומניח אחד ומפ' בברייתא דוקא בשלא משכנו בשעת הלואתו אבל משכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר לו:

מחזיר את הכר וכו' פ"ק דתמורה דף ו'. ומוכרח לפרש מכח ההיא סוגיא דהתם דמתני' דקתני מחזיר את הכר וכו' במשכנו שלא ברשות מיירי דאי כשמשכנו שליח ב"ד מאי פריך התם מינה לרבא דאמר דכל היכא דאמר רחמנא לא תעביד אי עבד לא מהני מדקתני מחזיר את הכר בלילה וכו' דאלמא מהני דאי לא מהני יחזיר את הכל מיד דכיון שמשכנם שלא ברשות בין מחרישה בין כר היה לו להחזיר לעולם ומפרקינן אמר לך רבא שאני התם דאמר קרא השב תשיב כלומר ואיתרבו להשבה כל הכלים בין שעושין בהן אוכל נפש בין שאין עושין בהן אוכל נפש שאם משכנם בין ברשות בין שלא ברשות כל שהוא צריך להם שאינו עשיר צריך להחזירם כסדר הזה. ומעיקרא מאי פריך דילמא הא דמחזיר משום דלא עבר דברשות משכנו ע"י שליח ביד אבל היכא דעבר לעולם אימא לך דלא מהני אלא ודאי כשמשכנו שלא ברשות מיירי. ותוס' ז"ל הכריחו שם ממתני' דבמשכנו שלא ברשות מיירי האי סיפא דומיא דרישא דקתני המלוה את חברו לא ימשכננו אלא בב"ד ולא יכנס לביתו ליטול משכונו שנאמר בחוץ תעמוד היו לו שני כלים נוטל אחד ומחזיר אחד מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום אלמא אשלא ברשות קאי ע"כ. וי"ג כאן שנאמר בחוץ תעמוד ואם משכנו חייב להחזיר לו היו לו שני כלים נוטל אחד ומחזיר אחד מחזיר את הכר בלילה וכו' ונראה שהיא גרסת נמקי יוסף בשם הרנב"ר ז"ל ע"ש. עוד כתוב שם בשם הרנב"ר ז"ל דמכאן מקרא דהשב תשיב למדנו השבת משכון לכלים שעושי' בהן אוכל נפש וזו היא ששנינו ואת המחרישה ביום דבלאו הכי לא אשכחן השבה לכלים שעושין בהן אוכל נפש מדתניא במכלתא כי היא כסותה לבדה זו טלית היא שמלתו לעירו זה חלוק במה ישכב להביא עור מצע אבל בהנך כלים לא מיירי ע"כ:

ואת המחרישה פי' ר"ת שהיא מגרדת שמגרדין בה בני אדם בבית המרחץ דנראה לו דלא מיחייב בהשבת העבוט אלא בכלי העשוי לגוף האדם ולהנאתו ועוד מדסלקא אדעתין בגמרא לאוקומא במחרישה של כסף ואין דרך בני אדם לחרוש קרקע במחרישה של כסף ע"כ:

היו לו שני כלים וחובו כנגד שניהם ומשכנו בשניהם ואפילו כר ומחרישה שאינו רשאי למשכנם יחד אם עבר ומשכן א"נ שלא עבר אלא שמשכנם בשעה שאין עושין בהן מלאכה כמפורש בירושלמי וכו' נמוקי יוסף:

ומשלשים יום ולהלן מוכרו בב"ד לגמרי שלא ישאיר לו אפילו לפי צרכו בצמצום. וז"ל נ"י ואם מת הלוה אינו מחזיר את העבוט ליורשיו אלא ימכרנו ויגבה את חובו דהשיב תשיב לו כתיב לו ולא ליורשיו אבל בחייו לעולם הם בתורת חזרה ואע"ג דמשום השב תשיב בשלשים יום סגי שהוא זמן ב"ד ולא לכל ימי חייו שאני התם דכשמשכנו בתורת משכון עסיקינן ולא בתורת גוביינא ומשו"ה סבר ת"ק דלעולם הוא בתורת חזרה והטעם שלא ירד בתורת גוביינא מפני שרוצה מעות או קרקע ובין כך ממשכן כדי שלא תשמטנו שביעית. אבל אם בא לגבות נכסי לוה בתורת גוביינא גובה את כולן ואין משיירין לו כלל ומוכרן בב"ד דלעולם אין מסדרין לב"ח. אבל הרמב"ם והראב"ד ז"ל והרבה מן המפרשים וכן הרי"ף ז"ל כתבו שמסדרין ולפי זה אתי שפיר דת"ק דאמר לעולם הם בתורת חזרה אם אותן כלים של סדור שהיה לו להניחם אצלו ולא הניחם מפני שלא יוכל למכרם. רשב"ג אומר עד שלשים יום שהוא זמן ב"ד דלרשב"ג לית ליה סדור כדמסקינן בגמרא וסבר עוד דאפילו באו לידו בתורת משכונא מוכרן בב"ד מל' יום ואילך ולית הלכתא כרשב"ג ע"כ אבל ר"ת ז"ל פסק דאין מסדרין משום דרשב"ג ס"ל הכי במתני' וכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו וכתבו עליו דזו אינה ראיה דלאו כללא הוא ועוד הביא ראיות אחרות ודחו אותם עיין בתוס' ובנמוקי יוסף:

בין שהיא עניה בין שהיא עשירה וכו' משום דאיכא למ"ד עניה היא וכו' פי' רעז"ל. אמר המלקט והיא סברת ר"ש וכמו שכתבתי בפ' שני דסנהדרין דאיתא להאי בבא שם בפ' כהן גדול דן דף כ"א. בסוף לשון רעז"ל קמ"ל האי תנא דכתיב לא תחבול בגד וכו'. אמר המלקט הוא ר' יהודה ומפירוש הרמב"ם ז"ל נראה דטעמא דעשירה נמי משום חשד:

ולא חבילת רחים ורכב בלבד אמרו כך הלשון ברב אלפס ז"ל וכן בכלים שעושין בהן אוכל נפש כתב הרב ז"ל שאפילו בשעת הלואה אסור ואינו מחוור וכן כתב הרנב"ר ז"ל. וכן דעת הרשב"א ז"ל דבשעת הלואה שרי בכולהו עכ"ל ז"ל וכן כתוב ג"כ בספר החנוך סדר כי תצא סימן תקצ"ב שאיסור זה אינו אלא כשמשכן הכלים הנזכרים שלא בשעת הלואה אבל בשעת הלואה ודאי מותר למשכן כל הכלים שבעולם דלא גרע ממכר שאין מונעין לו לאדם מלמכור כל כליו או למשכנם ומפני שטעו בזה מגדולי גאוני עולם הארכתי בו עכ"ל ז"ל. וכן היא דעת כל המפרשים והפוסקים ז"ל חוץ מהרמב"ם ז"ל עיין בח"מ שם סימן צ"ז. וגם הרב רבינו אליהו המזרחי הכריח כן בפרשת כי תצא לדעת

רש"י ז"ל דלדברי הכל בשעת הלואה מותר ולא נחלקו ר"ש וחכמים אלא בעשירה שלא בשעת הלואה ע"ש:

החובל את הריחיים וכו' פי' ריחים של יד שהן מטלטלין ושייך בהן משכון אבל בתי ריחיים של מים הרי הם כקרקע ולא שייך בהן משכון אלא גובינא כשאר קרקעות דלא שייך משכון אלא במטלטלין שאין ב"ד ממשכנין ליקח קרקע למשכון ומ"מ אם המלוה בעצמו נכנס לבית הריחיים ונטל הריחיים העליונה או הברזל והסובב והגלגלים כבר נעשו מטלטלין ויש להן דין אוכל נפש ומחזיר אותה בשעת מלאכה כך כתוב בנמוקי יוסף בשם ספר התרומות אלא שהלשון מועתק מחשן המשפט. וכתב עליהם בתוספת יו"ט וק"ק דבס"ס ק"ו כתב בשם הרא"ש ז"ל בבא ליפרע שלא בפניו שיכולין ב"ד למשכן קרקע כמו להפרע מקרקע דמשכון יותר טוב לו ללוה ע"כ. וקשה לע"ד מאי האי דקתני במתני' ולא ריחיים ורכב בלבד אמרו מאי אמרו דקאמר וכי זהו מדרבנן מקרא מלא הוא. ואפשר לומר דמיתור לשון שמעינן דה"פ ולא ריחיים ורכב בלבד אמרו שחייב משום שני כלים אלא כל דבר שעושין בו אוכל נפש כגון זוג של ספרים וצמד של פרות חייב משום שני כלים כמו ריחיים ורכב וכדתניא בהדיא בברייתא בגמרא דמסייעינן מינה לרב יהודה והיינו דקתני אמרו שחכמים הם שפירשו שחייב משום שני כלים בריחיים ורכב והה"נ כל כלי אוכל נפש כך נלע"ד ודומה לי שגם בתוספת יו"ט פירש כן ע"ש. וכתוב בס' הלבוש בח"מ שם סי' צ"ז וז"ל וחייבין על כל אחד בפני עצמו דוי"ו דורכב במקום או היא דאל"כ ריחיים עם הרכב מיבעי ליה ע"כ. וכתוב בנ"י והלכתא כסתם מתני' אע"ג דאמוראי פליגי בגמרא עלה ע"כ. וקשה לע"ד דאמאי לא הקשו בגמרא ממתני' לרב הונא. ונלע"ד דודאי אליבא דכ"ע קרא דכי נפש הוא חובל אתי לשאר כלים שעושין בהן אוכל נפש ואעפ"כ ס"ל דכשחבל ריחים לוקה שתים משום ריחיים ומשום כי נפש הוא חובל. וכן כשחבל רכב לוקה שתים משום רכב ומשום כי נפש הוא חובל וכשחבל ריחיים ורכב לוקה שלש משום ריחים ומשום רכב ומשום כי נפש הוא חובל דאי ס"ד לשאר דברים לחוד הוא דאתא לא לכתוב מלת כי אלא ונפש לא יחבול אי נמי נפש הוא חובל דהא לא ס"ד לפרושי דר"ל דמותר לחבול כלי שעושין בו אוכל נפש דא"כ קשה קרא דידיה אדידיה אלא ודאי דהוה משתמע ומסתבר לפרושי דר"ל לא יחבול ג"כ שאר כלים שעושין בהן אוכל נפש וא"כ למה כתיב מלת כי אלא לפרושי ג"כ דלוקה שתים על אחת או שלש על שתים והיינו דקאמר כי דמשמע דקאי אריחים ורכב הנזכרים ברישא דקרא כך נלע"ד. וכתוב בנ"י בשם הרנב"ר ז"ל בשם התוס' דאע"ג דקיימא לן דאין לוקין על לאו שבכללות היינו דוקא כשיש להם שם אחד כגון חלב

ממיני בהמות או מעשר ממיני פירות אבל הכא ריחים ורכב כל אחד שם בפני עצמו הוא והתראותיהן חלוקות וכן זג וחרצן וכיוצא בהן ע"כ. ואפשר שבזה מדוקדק לישנא דמתני' דקתני החובל את הריחים עובר בלא תעשה וחייב וכו' דלא הוה צריך למיתני אלא החובל את הריחים חייב משום שני כלים אלא ה"ק אע"פ שאינו אלא לא תעשה אחד חייב עלי' שנים אם חבל ריחים ורכב כך פי' הר"ר אליעזר ארחא נר"ו. ואני נלע"ד דאפשר לפ' דה"ק החובל את הריחים עובר בלא תעשה אע"פ שהחזירו קודם שהוצרך לו בעליו ומ"מ אינו חייב דהוי כמו גזילה שניתן להשבון אבל אם נצטרך לו בעליו קודם שהחזירו אע"פ שאח"כ החזירו לו החובל חייב על מה שעבר וחייב משום שני כלים וכו' דוק:

פרק י

משנה א

הבית והעליה וכו' עד סוף סימן ג' ביד פ"ד דהלכות שכנים. ובטור ח"מ סימן קס"ד:

שניהם חולקין פי' רש"י ז"ל אע"פ שהאחד גבוה מחברו ועפרו מרובה משל חברו חולקין לפי שאין וכו' כדמפרש רעז"ל. אבל הרשב"א ז"ל כתב עליו שהוא תימא ויש להם לחלוק לפי חשבון שמי ששלו גבוה משל חברו אבניו ועציו ועפרו מרובה דהכי איתא בתוספתא ע"כ וכן שם בטור והתימה מן ספר חכמת שלמה שהגיה בפי' רש"י ז"ל במקום אע"פ שהאחד לפי שהאחד וכו':

העשויות ס"א הראויות להשתבר זה אומר שלימות שלי וזה אומר שלימות שלי רואין אלו אבנים הראויות להשתבר אם של עליון אם של תחתון והכל לפי המפולת שאם נחבס הבית מיסודו וכו' כדמפרש ואזיל רעז"ל. עוד בפירושו ז"ל ופינו את האבנים מיד. אמר המלקט פי' שאם לא פינו אותן מיד היו רואין אותן למחר אם הם למעלה זו על זו ולא נפלו למרחוק ידוע שבחבסה נפול ורוב השבורות של אותו שלמטן ואם הם רחוקות להלן ידוע שנפלו בחבטה ורוב השבורות של אותו שלמעלה ופרכי' בגמרא וליחזי מאן פנינהו ולישיילי' ומשני דפנינהו בני ר"ה ואזלו לעלמאי. תו פרכינן בגמרא וליחזי ברשותא דמאן יתבי ולהוי אידך המע"ה ומשני לא צריכא דיתבי ברשותא דתרוייהי א"נ בר"ה ואיבעית אימא שותפים כה"ג לא קפדי אהדדי אע"ג דפנינהו חד לרשותא דידי' לא הוי חזקה למקנינהו דאפקורי מפקר כל חד רשותי' לגבי' חבריה:

אם היה אחד וכו' תוס' פ' השואל דף צ"ז:

נוטלן ועולות היינו הלבנים שיש בהן רוחב יותר מחבריהם א"נ טיט והלבנים שהוא מעובד ומגובל יפה דכיון שהוא מכירן שהן שלו נוטלן:

משנה ב

הבית והעליה נפחתה העליה וכתוב בנ"י של שנים רש"י והרי"ף ז"ל ורוב האחרונים ז"ל פירשו הך מתני' בשוכר ומשכיר וכתב הרנב"ר ז"ל שכן עיקר דדינא דשותפים הא תני ליה בסמוך דתנן ואמר בעל העליה לבעל הבית לבנות וכו' ותרתי בשותפים למה לי אלא הא ודאי בשוכר ומשכיר הוא ומשום דדמיא לשותפים עריב לה בהדייהו. ואחרים דקדקו עוד מדאמר ר' יוסי עליון נותן מעזיבה ואיכא בגמרא טעמא משום אשוויי גומות ובשלמא בשוכר ניחא דהא אמרינן פ' השואל בגמרא על השוכר להטיח את גגו משום דמעשה הדיוט אבל בשותפי' ודאי תחתון נותן את הכל וראי' ממתניתין דלעיל דתנן דשניהם חולקים בשוה בעצים ובאבנים ובעפר ואילו העליון נותן המעזיבה בתקרה של תחתונה היה לו ליטול מן העפר יותר מחברו כשיעור אותה מעזיבה משום דעליון נותן לו תקרה עליונה ומעזיבה כנגד תקרה ומעזיבה של תחתון אלא מדתנן חולקין ש"מ כדכתיבנא עכ"ל ז"ל. ונפחתה העליה בד' טפחים דאין אדם דר חציו למעלה וחציו למטה פי' אע"פ שאינו מחוסר אלא מקום כלי אחד לא אמרינן כנגדו יתן כלי אחד כגון תיבה או עריבה למטה בבית:

הרי בעל העליה יורד ודר למטה לגמרי דהא שעבד ביתא לעליה וכו' לשון רעז"ל. אמר המלקט דאי לאו לשעבדו למה לי למימר שע"ג בית זה והא קא חזי ליה דעליה זו קאמר ליה ומ"מ שניהם דרים יחד דא"ל משכיר לשוכר אדעתא לאפוקן לא אגרי לך:

ר' יוסי אומר התחתון וכו' בתוספתא דבבא מציעא רפי"א קתני ר' יוסי אומר מנחם בני אומר התחתון נותן וכו':

התחתון נותן את התקרה גמרא ר' יוסי בר' חנינא אמר תקרת קנים כעין מחצלאות וסטני תלמידו של ריש לקיש אמר מנסרים של ארז ולא פליגי מר כי אתרי' ומר כי אתריה. בסוף פי' רעז"ל והלכה כחכמים. אמר המלקט ברפ"ד דהלכות שכנים כתב המגיד משנה דס"ל להרמב"ם ז"ל דלא נחלקו ר' יוסי וחכמים אלא בשוכר ומשכיר אבל בשותפים אפילו חכמים מודים שהמעזיבה לעליון ע"כ. ואפשר להיות שלהודיענו זה סידר התנא האי מתני' דמיירי בשכירות בין הדבקים בין שתי משניות דמיירי בשותפות ובזה אפשר שנתיישב קצת מה שהקשו תוס' ז"ל לקמן בריש סי' ד'. ובטור ח"מ סימן שי"ב שי"ד:

משנה ג

הבית והעליה של שנים שנפלו. פ' כיצד הרגל דף כ'. של שנים בית של זה ועליה של זה שחלקו כך בנחלת אביהם לבעל הבית לבנות עד התקרה התחתונה ובעל העליה יבנה החומה מן התקרה ולמעלה ותקרה העליונה של גג. וכתבו תוס' ז"ל בפ' חזקת אומר ר"י דוקא בעליה דעדיפא וחשיבא טפי מדיוטא אבל דיוטא דלא חשיבא כולי האי לא יפה כחה כמו עליה ואם לא אמר המוכר הביא ע"מ שדיוטא העליונה שלי לא בני לה:

הרי בעל העליה בונה את הבית ויושב בתוכו עד שיתן לו וכו' כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל. וא"ת ולמה הוא צריך לבנות יכפוהו לבעל הבית לבנות עיין בתוספת יו"ט וכתב הרנב"ר ז"ל שכן דעת הרא"ה ז"ל ג"כ נמוקי יוסף:

א"ר יהודה אף זה וכו' בסוף לשון רעז"ל וקסבר זה נהנה וזה אינו חסר חייב. אמר המלקט וצריך להעלות לו שכר ואי לא מיחזי כרבית כן פירש רש"י ז"ל ואין נראה לר"י דמה רבית שייך הכא דלא הלוהו כלום ואין אנו צריכין לטעם דרבית שהרי טעמו הוא משום דזה נהנה וזה חסר כדמפרש בגמרא משום שחרוריתא דאשיתא בעשן לפני צאתו. ושם בכיצד הרגל הלשון כך ר' יהודה אומר אף זה הדר בחצר חברו שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר:

ויושב בבית הקשו בתוספות ז"ל דהא נהנה הוא שאין צריך לעלות ותרצו דנראה להם דגרסי' ומקרה את העליה ויושב בתוכה פי' בעליה ולא יניח לבעל הבית ליכנס בתוכו עד שיתן לו כל יציאותיו ע"כ. וז"ל נמוקי יוסף וא"ת ואמאי אינו חסר והרי משחיר לו כותליו בעשן כשדר שם וכל שזה חסר אע"פ שזה אינו נהנה כתב הרב אלפסי ז"ל בפ' כיצד הרגל שהוא חייב לפיכך כתב הרשב"א ז"ל וכו' עיין בתוס' יו"ט. וחזר הרב אלפס ז"ל וכתב כאן אשמעי' בקמייתא שכירות וקמ"ל בהא קנין ע"כ:

משנה ד

וכן בית הבד אי האי וכן אנפחתה העליה דלעיל קאי קשה אמאי הפסיק ביניהם ולא הסמיכם תוס' ז"ל:

וגנת אחר על גביו כך הגיה הר"ר יהוסף ז"ל:

וגנה אחת על גביו כגון שחקק אדם בסלע תחתיה כמין כפה והיתה גנתו למעלה ובית בדו למטה וכשמת נטלו בניו זה בית הבד וזה גנה ונפחת גגו של בית הבד שהוא מקום זריעתו של עליון רש"י ז"ל. ותוס' הקשו עליו ונראה להם דבשוכר ומשכיר מיירי ע"ש. וגם בהרא"ש ז"ל וז"ל דהכא על התחתון לתקן התקרה לפי שהוא צריך לה כדי שלא יתקלקל בית הבד שלו משא"כ בבית שותפין שאין צריך לתקרה כי די לו בגג העליה

כמו שכתבנו לעיל בשמו ז"ל. ומ"מ לענין הדין כולם שוין ובפירוש המשנה הוא דפליגי כמו שכתב בית יוסף סי' קס"ה. והוסיף שם בספר הלבוש ולא אמרי' שיזרע מה שכנגד הפחת למטה והשאר למעלה שאין אדם זורע לחצאין אבל אינו יכול לכוף את בעל בית הבד לעשות כפה שאינו משועבד לכך ל"ש אם הם שוכר ומשכיר ל"ש אם הם שותפי' דהכא גם התחתון צריך לתקרה שלא יתקלקל בית הבד שלו שאינו דומה לבית שיש גג על גביו שהתחתון סומך על הגג לא על התקרה ע"כ:

הכותל והאילן שנפלו וכו' פ"ק דב"ק דף ו' וכתבו שם תוס' ז"ל שנפלו לר"ה והזיקו פטור מלשלם גרסי' וכן כתוב בספרים של רש"י ז"ל וכן בספר רב אלפס וכן עיקר אבל אותם דכתיב בהו חייב לשלם לא נהירא דכיון דבשלא הזהירו חייב לא יתכן להקל עליו לפוטרו ממה שמזהירין אותו לקוץ ולסתור ע"כ. עוד כתבו שם ז"ל נראה דבהיזק דאחר נפילה נמי מצי מיירי ופטור מלשלם וכגון שלא נודע לבעליו שנפלו או ידעו ולא יכלו לסלקו ולפנותו כ"כ. והא דלא קתני נתנו לו זמן לסלקו ולפנותו משום דבהיזק נפילה גופה נמי מיירי ונתנו לו זמן לקוץ ולסתור ולפנותו קאמר עכ"ל ז"ל. ועיין במ"ש הרא"ש ז"ל דברי התוס' והובאו דברי הרא"ש ז"ל בבית יוסף ח"מ סימן תט"ז. וראיתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל נתנו לו זמן לסתור את הכותל ולקוץ את האילן ונפלו וכו'. וביד פ"ד דהלכות שכנים סימן ח'. ובטור ח"מ סימן קס"ה וסימן תט"ז:

משנה ה

מי שהיה כותלו סמוך לגנת חברו ונכל וא"ל פנה את אבניך א"ל הגיעוך וכו' כך צ"ל. ובגמ' מדקתני סיפא הילך יציאותיך מכלל דפנינהו טעמא דפנינהו הא לא פנינהו לא ואמאי כיון דא"ל הגיעוך תיקני ליה חצרו מדר' יוסי ב"ר חנינא דאמר חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו ומשני ה"מ היכא דקא מכוין לאקנויי הכא דעתיה לדחויי ומש"ה לא קני עד דמפני לי':

השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש תוס' דפ' הכותב (כתובות דף פ"ו) ודר"פ המוכר פירות. וכתב הר"ן בר"פ בחרא דע"ז דף ש"פ ע"ב דאע"ג ששנינו הכא דאם א"ל טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו דאלמא חייב ליתן לו מעות כנוו שהתנה עמו ולא שוויין הכא הוא משום דסתם שכירות במעות הוא שכל השוכרין על דעת כן שוכרין פועליהן ובמעות הן מתחייבין ואין צריך לזה התנאי אבל כשפסק עמו לתת לו שכרו חטים כיון שאין סתם שכירות בחטים אלא שבא לדון עליו מפני שהתנה עמו בכך לא קנה שהרי לא משך. אבל מ"מ נראה שחייב ליתן לו דמיו שאע"פ שגוף הדבר לא נקנה מ"מ הרי מתחייב השוכר בשוייו ששוויו בכלל עצמו הוא והרי הוא לענין זה כשאר כל

השוכרין שפסקו דמים וזה נראה עיקר אע"פ שהרשב"א ז"ל מפקפק בדבר ע"כ. משמע מדבריו ז"ל דמאי דקתני מתני' דכשאמר לו טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו אפילו שמה שעשה שוה כפי שקצב לו בשכרו אעפ"כ אין שומעין לו דאי בשאינו שוה כנגד שכרו פשיטא ולא איצטריך למתנייה. ואית דגרסי טול ממה שעשית בשכרך. ובגמרא וצריכא דאי אשמעי' להך קמייתא ה"א התם הוא דכי א"ל הגיעוך אין שומעין לו משום דלית ליה אגרא גביה אבל הכא דאית ליה אגרא גביה ומשקבל עליו קנייה באגרי' אימא שומעין לו דאמרי אינשי ממארי רשותך פארי איפרע פי' פארי סובין. ואי אשמעי' הכא הוא שמשקבל עליו אין שומעי' לו משום דאית ליה אגרא גביה אבל הכא דלית ליה אגרא גביה אימא שומעין לו צריכא לאשמועי' דאין שומעין לו דקניא לי' חצרו:

טול מה שעשית בשכרך כל מה שלקטת יהא שלך רש"י ז"ל:

אין שומעין לו כתב המרדכי רפ"ק דב"ק ולמירי רבינו מאיר ז"ל נראה בחלום דוקא בתבן ובקש אבל במידי דאכילה כגון חטים ושעורים וא"ל טול מה שעשית בשכרך שומעין לו ופסק הלכה כן עכ"ל ז"ל. וכן בהגהות מימון פ"ט מהלכות שכירות. ובגמרא רמי עלה והתניא שומעין לו לאומר לפועל טול מה שעשית בשכרך ומסקינן אידי ואידי בין מתני' בין ברייתא ששכרו לדבר הפקר אלא דמתני' מיירי ששכרו ללקט תבן וקש דהפקר בהגבהה דפועל ועל כרחך שכרו עליו ובריתא מיירי ששכרו למלאכת הבטה כגון לשמור המציאה או להשליך מעל המציאה לארץ דליכא הגבהה דא"ל אכתי לא זכאי ביה זיל את זכה בהו:

המוציא זבלו לר"ה תוס' פ' המניח (בבא קמא דף ל'.) וכתבו שם וכאן דמתני' דהכא משמע ליה לתלמודא דבשעת הוצאת זבלים מיירי מדקתני המזבל מזבל שפיר אית ליה רשות להניח שלשים יום והא דאמר המזבל מזבל עצה טובה קמ"ל כלומר מזבל לאלתר שלא יצטרך לשלם ע"כ:

אין שורין טיט יש מקומות ששורין אותו ימים רבים צבור במקום אחד:

ואין לובנים לבנים לפי שמשהה אותן לייבשן ששוטח הטיט בקרקע חלקה בעובי הלבנים וחורץ בו חריצות שתי וערב כמדת הלבנים ומניחן שם עד שייבשו רש"י ז"ל:

גובלין טיט מלת אבל מחקו אבל לא לבנים י"ס אבל לא ללבנים וכן הגיה הר"ר יהוסף ז"ל:

ואם הזיק משלם מה שהזיק מתניתין דלא כר' יהודא דתניא כל אלו שאמרו מותרין לקלקל בר"ה כגון הוצאת זבלים בשעת הוצאת זבלים וכגון פותקין ביבותיהן וגורפים

מערותיהן בימות הגשמים אם הזיקו חייבין לשלם ור' יהודה פוטר וליכא לשנויי דמתני' מיירי שלא בשעת הוצאת זבלים מן הטעם שכתבתי לעיל בסמוך בשם תוס' ז"ל:

רשב"ג וכו' תוס' פ' המניח (בבא קמא דף ל'.) ובגמרא אמר אביי רשב"ג ור' יהודה ור"ש כולהי סברי כל מקום שנתנו לו חכמים רשות והזיק פטור רשב"ג דמתני' דפטר אם הזיק ור' יהודה דברייתא דכתבינן בסמוך ור' שמעון דאמר במתני' דבפ' שני דב"ב לא אמרו כל השיעורים הללו אלא שאם הזיק פטור מלשלם. ועיין בתוספת יו"ט שם פי שני דב"ב סימן ב' שנ"ט לשבח אמאי איצטריך הרי"ף ז"ל להביא ראיה דאין הלכה כר"ש בבבא בתרא משום דאוקמינן לדר"ש בשיטה דשמיעת מינה דאי לאו הכי הוות הלכתא כותיה אע"ג דפליג ארבנן ותירץ משום דההיא דב"ב שייכא להההיא דבפ' הכונס סימן ד' דקאמר התם ר"ש הכל לפי הדליקה ופסיק בגמרא התם הלכתא כותיה כדכתיבנא התם בסימן ד' וא"כ מ"ש הכא. אלא עיקר הטעם התם בב"ב משום דאוקמוה בגמרא התם בשיטה הא לאו הכי אע"ג דפליג ארבים הוה פסקינן הלכתא כותיה. וביד פי"ג דהלכות נזקי ממון סימן ט"ז י"ז י"ט. ובפ"ג דהלכות שכנים סימן ח' ובפ"ט דהלכות שכירות סימן י'. ובטור ח"מ סימן קס"ו וסימן של"ו וסימן תי"ד וסימן תי"ז:

משנה ו

שתי גנות וכו' פ' שני דגיטין דף כ"ב ותוס' פ' המקבל (בבא מציעא דף ק"ז.) וביד בהלכות שכנים פ"ד סימן ט'. ובטור ח"מ סימן קס"ז:

ר"מ אומר של עליון ר' יהודה אומר של תחתון גמרא אמר רבא בשרשי הירק כ"ע ל"פ דעליון הוי כי פליגי בנופו ר"מ סבר שדי נופו בתר עיקרו ור' יהודה סבר לא אמרי' שדי נופו בתר עיקרו ואזדי לטעמייהו דר"מ סבר בברייתא גבי מקח וממכר גבי לוקח אילן בתוך של חברו דאילן קטן היוצא מן הגזע ומן השרשים של בעל הקרקע ור' יהודה סבר מן השרשים של בעל הקרקע ומן הגזע של בעל האילן וגבי ערלה נמי פליגי כה"ג דאילן היוצא מן הגזע ומן השרשים חייב בערלה לר' מאיר ולר' יהודה מן הגזע פטור ומן השרשים חייב:

אר"מ מה אם ירצה וכו' א"ר יהודה מה אם ירצה התחתון למלאת את גנתו עפר אין כאן ירק א"ר מאיר וכי מאחר ששניהם יכולין למחות זה ע"י זה רואים מנין ירק זה חָיֶה ר' שמעון אומר כל וכו' כצ"ל וכך הגיה הרר"י ז"ל וגם נקד מלת חָיָה החי"ת בקמ"ץ והיו"ד בסגו"ל. ומשמע דבסברא פליגי וגם ר' יהודה יאמר רואין מהיכן ירק זה חי דהא אם ירצה התחתון למלאת את גנתו עפר אין כאן ירק נמצא שהוא חי מן הקרקע התחתון:

ר' שמעון אומר כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו גמרא אמרי דבי ר' ינאי ובלבד שלא יאנס ואמר אפרים ספרא תלמידו של ריש לקיש משמו של ריש לקיש הלכה כר' שמעון. ולשון ספר מפה על כשלחן וספר הלבוש היתה יד העליון מגעת עד למטה אפילו הכי כל שהוא סמוך לקרקע פחות משלשה הוא שלמטה מפני שהעליון מתייאש גם מזה ומפקירו שיבוש לקחתו פן ילעיז התחתון עליו לומר שהוא נוטל מה שברשותו עד כאן:

סליק פירקא. וסליקא לה מסכת בבא מציעא. ובעה"י העונה תפלה ועתירה בעת צרה , נתחיל מסכת בבא בתרא.